1969 / LAPKRITIS - NOVEMBER / 10 (14)

akiračiai

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

VLIKO SEIMAS

BE FANFARŲ, BE KĖLIMO VĖLIAVŲ

1969 metų Vliko seimas nusipelnė nuoširdaus pagyrimo už tai, kad jis bene bus buvęs pats nepretenzingiausias iš visų Vliko seimų, nuo jų prieš keletą metų įvedimo Vliko santvarkon. Ne tai, kad šiame nebūtų buvę tradicinio išpūstų žodžių antplūdžio (to buvo tiek ir tiek!), o tai, kad jame nesikėsinta nei svarstyti, nei spręsti pretenzingu vardu vadinamoji Lietuvos „laisvinimo" politika. Du trečdaliai seimo laiko buvo praleisti rutininiams metinio organizacijos atstovų susirinkimo formalumams: išklausė ir „užplojo" ataskaitinius pranešimus, patvirtino senas pajamų-išlaidų apyskaitas, priėmė naują sąmatų projektus (viską, kaip pasiūlyta) ir paliko valdybai sutvarkyti nutarimų komisijos perskaitytą keleto nutarimų žaliavą. Todėl, šalia pagyrimo už kuklumo dorybę, įkyriai lindo į akis ir klausimas, — kuo visi tie išklausymai bei patvirtinimai prasmingi, kodėl svarbūs ir kam, atvirai kalbant, reikalingi...

Dar mažiau progos buvo užtikti toj rutinoj kokį nors įdomų momentą. Iš pirmininko ir vicepirmininko pranešimų išsiskyrė vienintelė įdomi vieta, būtent ta, kuri buvo nutylėta. Mat, buvo aiškinta, kaip valdyba vykdė praėjusių metų nutarimus, ir, rodos, visi nutarimai buvo paliesti, išskyrus įpareigojimą ginti nuo pasikėsinimų Lietuvos diplomatines misijas... Todėl pertraukos metu gyvai buvo ieškoma AKIRAČIŲ 8-to numerio, kadangi pasklido gandas, jog ten esąs „svarbus Vliko valdybos pranešimo papildymas"...

Įspūdžius pajvairino gen. konsulas A. Simutis vakarienės kalboje. Įspėjęs, kad kalba su niekuo nesusitaręs ir niekieno neįgaliotas, A. Simutis pripažino, kad Lietuvos Diplomatinėj Tarnyboj, žinoma, ne viskas puikiai sukasi, bet jis verčiau papasakosiąs, kaip mažas būdamas su draugu „budilniką" (laikrodį-žadintuvą) taisęs. Gavom, sako, tą laikrodį ir buvom nepaprastai laimingi, tik buvo viena bėda, — laikrodis ėjo, bet neskambino. Radom, sako, ir tą ratuką, kuris buvo sukliuvęs ir užsikirtęs. Nutarėm, kad reikia pataisyti. Einam pas kalvį ir prašom įrankių, „budilniką", sakom, norim pataisyt. O kalvis žemaitis nusišypsojo ir sako: „Vakalia, vakalia, — nepataisyset, vuo pagadinset"... Bet įrankių visgi davė. Nieko tas kalvis nesupranta, pagalvojom, sako, ir ėmėm taisyt. Išsukom porą sraigtelių ir jau sukliuvusi vieta atrodė visai greit bus pasiekiama. Sukam dar vieną ir tik staiga — cinkt! Kažkokia visai nepastebėta spyruoklė išlėkė, kone iki lubų, o paskui ją ir ratukas, svirtelė... Ėmėm, sako, rinkt, dėt atgal, bet kur tau: išsipildė seno kalvio pranašystė...

Ir viskas. Tašką ant „i" Simutis nedėjo. Atrodė, kad ir taip viskas aišku. O tačiau seimo gale nutarimą žaliavoj ir vėl buvo kažkieno paduotas siūlymas pavesti valdybai kažką daryt diplomatinių misijų reikalu. Išeitų, kad vistik dar yra norinčių „budilniką taisyt". Vakalia, vakalia — nepataisyset, anot kalvio.

Politiniame trečdalyje V. Sidzikauskas pateikė tarptautinės padėties apžvalgą, o J. Audėnas 1970 metų Vliko darbų planą. Tarptautinėj padangėj, kaip visada: nepastovus debesuotumas arba debesuotas nepastovumas, o iš to išvada — jeigu nemus lyti, tai galėtų būti šiek tiek ir giedros...

Priartėjus prie V. Sidzikausko žodžių, išeitų, kad telkiasi pavojingi Europos saugumo konferencijos debesys, kuriuose, esą, glūdi „iššūkis ir viltis". „Iššūkis", žinoma, pavojuje, kad Baltijos valstybės toj konferencijoj gali būti įsakmiai išjungtos iš Europos problemų ir galutinai užkaltos Maskvos imperijos vidaus reikalų rėmuose. O kur „viltis" — nepavyko toj meteorologijoj apčiuopti. Į klausimą, kas daryt, V. Sidzikauskas susilaikė nuo viešo atsakinėjimo. Atseit, kad priešas neišgirstų. Kai kas bandė su tuo nesutikt, bet atsakymo vistiek nesugalvojo. Paaiškėjo, kad ir nežinančiam atsakymo verčiau nesisakyt, kad nežino, o sakyt, kad tik viešai nenori kalbėt...

J. Audėnas planą pateikė 12-kos punktų pavidalu, kuriuos Vliko tarybos politinės komisijos pirmininkas S. Lušys tuojau pavadino ne planu, o tik praėjusiais metais neatliktų darbų sąrašu, vietomis tinkančiu nebent į juokų laikraštį... Vliko Tarybos pirmininkas pridėjo tryliktą ir keturioliktą punktą. Tada dr. J. Pajaujis ir klausia, — kodėl tie pareigūnai pirma nesusikalbėjo: pažintis nutrūko, ar kas? Bet kiti užstojo J. Audėno planą, sakydami, kad ir neatliktieji darbai tinka į kitų metų planą įrašyti. Pats J. Audėnas leido suprasti, kad Politinės komisijos pirmininko kritika neimtina dėmesin, kadangi tai yra tik svečio, o ne seimo nario nuomonė. Po tokio akibrokšto, Politinės komisijos pirmininkas iš seimo išėjo ir į jį daugiau nebegrįžo. Darbų planas (arba sąrašas) buvo, žinoma, priimtas, ir tuo politinė seimo dalis pasibaigė.

Šalia seimo, buvo sušaukta ir Vliko taryba (tik trečdalis seimo, po vieną atstovą nuo kiekvienos Vlike dalyvaujančios grupės). Ir ji maždaug per pusvalandį atliko Vliko pirmininko ir valdybos patvirtinimo formalumą. Taryba turi teisę pirmininką ir valdybą rinkti laisvai, bet šiuo atveju ji laisvai sutiko pasitenkinti tik patvirtinimu to, kas buvo jau iš anksto sutarta. Vlike šiuo metu nėra kito kandidato į pirmininkus, kaip tik dr. J. K. Valiūnas. Jis sutiko, niekas kitas nei siūlėsi, nei kalbinamas ėjo. Todėl pirmininkas ir buvo tas pats patvirtintas, tik ne aklamacijos, o slapto balsavimo būdu, kur teigiamai balsavo 11, o 4 susilaikė. Taryboje buvo noro bent valdybą rinkti iš kiek didesnio kandidatų skaičiaus, tačiau pirmininkas buvo jau pats valdybą išsirinkęs ir prašė priimti ją visą urmu. Už tą pirmininko pasiūlymą buvo 10 balsų, prieš — 5.

Šie skaičiai buvo liudininkai, kad apie Vliko pirmininko, kad ir nepamainomo, vedamąją politikėlę taryboj nėra visai vieningos pažiūros. Nebuvo ta pažiūra visiškai vieninga net ir Vliko valdyboje. Dabartinis Vliko valdybos rinkimo arba pasirinkimo būdas tartum skirtas bent valdyboje tokiam vieningumui užtikrinti. Iš valdybos pasitraukė (ar nebuvo kviesti pasilikti?) Pr. Vainauskas ir A. Budreckis. Jų vieton pakviesti J. Puzinas ir S. Dzikas. Buvo pasitraukęs ir B. Nemickas, ir turėjo savo grupės (LTS) atitinkamo organo pritarimą tam pasitraukimui, bet Vliko ir ALT S-gos pirmininkų (Valiūno ir Blinstrubo) sukoncentruotomis pastangomis dar buvo įprašytas pasilikti... Seimui besiskirstant, kaikas klausinėjo, kokiais sumetimais Vliko pirmininkas taip sustiprintai „apsistatė tautininkais": T. Blinstrubą pasikvietė seimui pirmininkauti, o dabar valdybon net du įprašė... Buvo paaiškinta, kad J. Puzinas įeina, kaip „independent".

Pagaliau, — beveik sensacija: šis Vliko seimas ne tik nepriėmė naujos rezoliucijos, draudžiančios „bendradarbiavimą", bet apie tai jame niekas net neužsiminė!

V. Rastenis

turinyje

AUKOTOJO VALIA

JAV Lietuvių Bendruomenės Tarybos sesijoje, įvykusioje Čikagoje 1969 m. balandžio 19-20 dienomis, JAV LB Centro valdyba pateikė Tarybai eilę ataskaitinių pranešimų. Juose drauge buvo padaryta ir eilė siūlymų, kuriuos Taryba turėtų svarstyti ir eventualiai priimti kaip ateities veiklos gaires JAV LB institucijoms bei vienetams. Ryšium su Vasario 16-sios proga pravedamais lėšų telkimo vajais, JAV LB Centro valdybos Finansų reikalų vedėjo, Kosto F. Dočkaus, pranešime buvo pateiktas toks siūlymas:

...4 Rengti Vasario 16-sios minėjimus L. B. apylinkėse ir surenkamas aukas skirt bendruomenės reikalams, jei tai derinasi su aukotojo valia ir nėra pažeidžiamas laisvo apsisprendimo principas...

JAV LB Taryba, apsvarsčiusi toje sesijoje pateiktus pranešimus bei siūlymus, pavedė Sesijos Nutarimų komisijai paruošti Tarybos nutarimų projektus. Nutarimų komisija, susidedanti iš kun. J. Borevičiaus, SJ., J. Jasaičio, V. Kamanto, J. Kavaliūno ir D. Tallat-Kelpšaitės pasiūlė Tarybai priimti tarp kitų ir tokį nutarimą:

...4. JAV LB Taryba, išklausiusi JAV LB Centro Valdybos, Švietimo Tarybos, Kultūros Fondo, I-jo Teatro Festivalio ir III-sios Tautinių Šokių Šventės Komitetų pranešimų:

a) juos priima ir tvirtina;...

Cituodami šį nutarimą, manome, jog JAV LB Tarybos nusistatymas buvo pilnai logiškas Bendruomenės darbų platumo ir įvairumo akivaizdoje. Lietuvių Bendruomenė, reprezentuojanti mus kasdien ir amerikietiškoje aplinkoje, turi pilną teisę gauti paramos ir Vasario 16-sios proga.

Raginame visus paremti Bendruomenę ateinančios Lietuvos Nepriklausomybės šventės intencija vykdomų vajų metu. Kviečiame visų Vasario 16-sios minėjimų rengėjus sudaryti sąlygas, kuriose būtų skaitomasi su aukotojo valia ir kuriose lietuvis galėtų atiduoti savo auką jam prasmingiausiai atrodančiu būdu ir adresu.

Aukos siųstinos adresu:

American Lithuanian Community, Inc.
c/o Mr. K. Dočkus
1901 So. 49th Ct.
Cicero, Illinois 60650

SPAUDOS IR ORGANIZACIJŲ NIVELIACIJA

NEBIULETENIŠKI LAIKRAŠČIAI IR NEKLIKINĖS PARTIJOS?

43 metų sukaktyje nuo Gruodžio 17 perversmo *Draugo* laiškų skyriuje dr. Henrikas Brazaitis, PLB valdybos vicepirmininkas, susirūpino mūsų išeivijos demokratėjimu. Straipsnio *Spaudos demokratėjimo keliu* dėmesys skiriamas mūsų spaudai ir organizacijoms aplamai. Prieš tai dr. H. Brazaičio žvilgsnis buvo sustojęs ties *Dirvos* bėdomis.

Nors šis laikraštis paskutinių kelių metų bėgyje atsikratė eilės *nesklandumus, ginčus* ir *nesusipratimus* (anot J. Jurevičiaus) kėlusių bendradarbių (R. Mieželio, dr. Z. V. Rekašiaus, V. Rastenio, B. Gaidžiūno, dr. K. Sruogos, dr. A. Butkaus ir kitų, o paskiausiai ir Br. Railos), 1969 m. spalio 24 d. numeryje skaitytojas dr. D. Degesys *Dirvoje mažai rado įdomių straipsnių, bet daug archyvinės medžiagos.* Net ir taip iš esmės prigriebta, *Dirva* nepabugo ir leido penkiems atsiliepti dr. Degesio klausimais viename laikraščio numeryje (XI.7). Kai po to *Dirva* gavo ir dr. Brazaičio laišką redakcijai, diskusijos jau turėjo būti pasibaigusios. Laiškas pateko į *Draugą*.

Ir kitur šis PLB vicepirmininko debiutas atrodė esąs reikalingas patikslinimų, sušvelninimų ir paneigimų. *Draugas* gruodžio 20 atsiliepė redaktoriaus kun. Pr. Garšvos MIC (*Pr. Gr.*) vedamuoju. Akivaizdoje netobulo pasaulio, kuris reiškiasi

- ☐ skaitytojų intelektualiniu, amžiaus ir net gyvenamo miesto skirtingumu,
- ☐ taip pat ir jų irzlumu,
- ☐ pridedant, kad egzistuoja ir tokie laikraštininkai, kurie gyvenimo faktus sugeba matyti ne tokius, *kaip* jie *jam atrodo*, bet tokius, *kokie jie yra*,

yra pagrindas įvesti išimties stovį, kuris leistų užmiršti vadovėlinę definiciją, pagal kurią *publicistikos vardu suprantama viešus dalykus liečiantį ir viešai vykdomą dvasinį dėstymą ir vadovavimą: ji stengiasi proto jėga įtikinti, ji nori įtaigoti, pakreipti ar net pakeisti atskiro žmogaus ir masių veiksmus ir poelgius* (E. Dovifat).

Ir nuolatinė *Dirvos* bendradarbė Emilija Čekienė, laužydama *Dirvos* nusistatymą, nusprendė, kad diskusijos dar nėra baigtos ir atsiuntė laišką *Draugo* redakcijai *Apie bendradarbių ir redaktorių laisvę*, kuris buvo išspausdintas sausio 2. Jame ji duoda kelis faktus, kaip jie jai atrodo:

- ☐ *valstybinės cenzūros* minėjimas tame pačiame dr. Brazaičio sakinyje kartu su *pačios redakcijos suvaržymais* jai duoda pagrindo daryti išvadą, kad laikraščių redagavimą H. Brazaitis vadina cenzūra,
- ☐ *kūrybai* priklauso sritys, kurioms skirtas *Draugo* kultūrinis priedas, bet ne žurnalizmas,
- ☐ kas tik nukreipta už Lietuvos nepriklausomybės atgavimą, tas nepateks į *New York Times*, (Liet. enciklopedija mini O. D. Tolisch'ų rašiusį vedamuosius Vasario 16 progomis).

Nepraėjus savaitei, *Drauge* buvo gautas dr. Brazaičio atsakymas į E. Čekienės laišką.

Išeivijos lietuvių spaudos laisvę yra linkę riboti visi trys diskusijų dalyviai. Ir dr. Brazaitis bijosi „kiršinimų", tačiau iš esmės jo straipsnis pasisako prieš spaudos ir organizacijų niveliavimą. Kitų dviejų žurnalistinė tiesa remiama *viešąja nuomone* („objektyvioji žurnalistika" pas Pr. Gr. ir „ 70% pritarimas" pas E.Č."). Mokslas randa ne vieną, bet daugybę „viešųjų nuomonių". Gi vadinamoji vienintelė „viešoji nuomonė" yra propagandinė priemonė sudarymui įspūdžio, kad visi protingi žmonės irgi taip galvoją. Pliuralistinė laisvų žmonių visuomenė tokios sąvokos nepažįsta.

Čia spausdinamos minėtų straipsnių ištraukos. (db)

DR. HENRIKAS BRAZAITIS:

Pirmiausia, lietuviškos periodinės spaudos reikalu. Netaikau šių savo pastabų vien „Dirvai", bet kreipiu jas į visą lietuvišką spaudą. Mes, likimas taip lėmė, gyvename demokratinėje santvarkoje ir visuomenėje, todėl ir iš spaudos turime reikalauti ar bent pageidauti prisitaikymo prie elementarinių laisvos spaudos principų. Turime pamiršti valstybinės cenzūros taikomas priemones bei pačios redakcijos vartojamus suvaržymus ir durų užvėrimą priešingai nuomonei. Sutinku, kad būdami pavergtos ir išeivių tautos nariais bei būdami nuolatinėje kovoje su okupantu, turime suvaržyti savo spaudos puslapius tautos priešams bei jų idėjoms. Priešais laikyčiau tik tuos, kurie priešinasi lietuvių tautos gyvybės išlaikymo pastangoms ir Lietuvos nepriklausomybės atstatymo kovai, atvirai liaupsina ir propaguoja okupantą.

Aišku, aukštai kvalifikuota spaudos etika neleistų spausdinti šmeižtų, nepagrįstų gandų ir mūsų visuomenę kiršinančių bei skaldančių pasisakymų. Suprantama, įdomi spauda turi turėti įvairią ir pilną informaciją, vaizduojančią visas mūsų gyvenimo fazes. Kultūringoms diskusijoms turėtų būti prieinama kiekvieno laikraščio skiltis. Laikraščio vedamoji linija išreiškiama vedamaisiais straipsniais ir už tai yra atsakingi redaktoriai, o bendradarbių bei komentatorių straipsniai tame pačiame laikraštyje gali būti visai priešingų nuomonių. Taip pavyzdžiui amerikiečių „The Plain Dealer", „The New York Times", The Washington Post", „The Christian Science Monitor" ir kituose, šalia konservatyvių komentatorių, randame visai liberalių. Tas daro laikraštį įdomų., visiems prieinamą, maloniai skaitomą ir skaitytoją lavinantį.

Geriems žurnalistams ir publicistam negalima nurodyti, ką ir kaip rašyti, nes tai yra jų kūryba. Jie rašo kaip poetai ar rašytojai ką jaučia, stebi ir pergyvena. Jeigu apsiribojama tik vienos pakraipos nuomone, tai laikraštis tampa tik tos pakraipos biuleteniu ir visai neįdomiu kitiems. Juk laikraštyje nenorime matyti vien tik savo galvosenos veidrodžio. Įvairūs pasisakymai, diskusijos polemikos brandina individą ir veda pažangos keliu. To reikalaujama iš aukštai kvalifikuotos spaudos ir, tikiuosi, lietuviška spauda to siekia.

Antras klausimas, tai mūsų politinių grupių, sambūrių sudemokratėjimas. Čia irgi derėtų pažvelgti į gyvenamo krašto demokratijos principus. Daug kaip respublikonų, taip ir demokratų partijų narių bei veikėjų veda priešingą politiką, kaip jų partijos dauguma, bet jie nėra pašalinami ar suspenduojami, tik lieka savo partijos opozicijoj. Ar mūsuose taip yra? Derėtų daugiau tolerancijos, o ne izoliacijos kitaip galvojančiam. Be to, juk politinės grupės, partijos, srovės nėra vien draugų sambūriai, o visuomeninio ir politinio gyvenimo veiksmingi vienetai.

DRAUGO VEDAMASIS:

Nieko nebūtų galima pridėti, jeigu tai pilnai atitiktų mūsų gyvenimo tikrovę. H. Brazaitis reikalą svarsto šaltai, konkrečiai, bet ir į mūsų visuomenę žvelgia idealiausiu požiūriu. Tačiau tą idealą čia ne taip lengva įžvelgti, kai susitinkame su paskiru žmogumi, kuris nesugeba išlaikyti žurnalistinio tono ir, svarstydamas priešingą nuomonę, nepaliesti asmens vertės.

Laikraštininkas tik dalinai yra panašus į poetą ar menininką. Jeigu poetas ar menininkas gali gyvenimą vaizduoti taip, kaip jis jam atrodo, tai laikraštininkas pirmoj vietoj turi būti labai objektyvus — jis turi žiūrėti į faktus ir juos aprašyti tokius, kokie jie yra. Aišku, kiekvienas į tą patį dalyką gali žvelgti skir[...] gu požiūriu, bet tai nereiškia, kad jis neturi parodyti faktų nuo savo komentarų. Bent tai turi būti aišku skaitytojui, kuris iš tolo žiūri ir tik iš aprašymo sužino apie kurį nors įvykį. Tai pagrindinis objektyvios žurnalistikos reikalavimas, kurio reikia paisyti kiekvienam laikraščiui — redakcijai ir bendradarbiams.

Antra, lietuviška visuomenė išeivijoje nesusideda tik iš idealių žmonių tūkstantinių minių, bet tiek savo intelektualiniu pasiruošimu, tiek savo amžiaus lygiu, tiek sugebėjimais suprasti skirtingų vietovių gyvenimo bruožus, tiek pagaliau ir savo pažiūrų apimtimi yra skirtingi žmonės, skirtingai žvelgia į tuos pačius įvykius ir dėl tų pačių įvykių darą skirtingus sprendimus. Kas pvz. aišku Chicagoje, gali būti neaišku Los Angeles ar New Yorke. Ir taip pat, kas aišku Los Angeles ar New Yorke, gali visai būti neaišku Chicagoje ar Clevelande. Žurnalisto pareiga duoti tokį vaizdą, kad įvykiai būtų aiš[...] ne tik savai vietovei, bet ir plačiai i[...] skirsčiusiai lietuvių skaitytojų visumai.

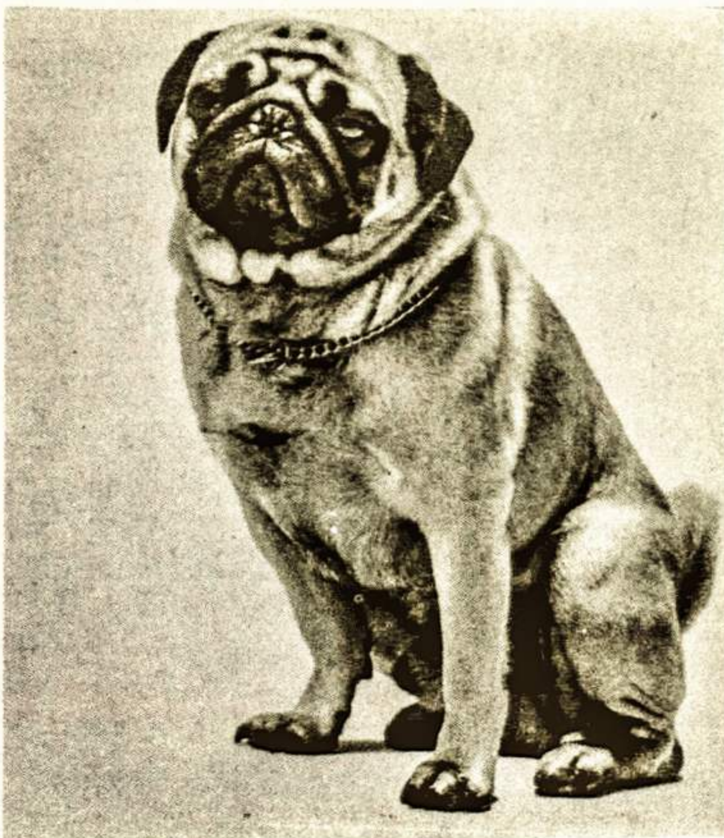
Trečia, kas reikia prisiminti ir prisipažinti, kad dauguma ateivių, kaip sunkiai įsikūrusių ir dar vis savo egzistencija besirūpinančių, yra daug jautresnė, negu pastovi Amerikos ar kito krašto visuomenė, kuri tų visų nelaimių nebuvo paliesta. Tas nervingumas, ta baimė ir ieškojimas kažko savo apsaugai kaip tik jautriai jaučiasi paskirų asmenų raštuose, net patenkančiuose į spaudos puslapius. Tai neprisideda prie geresnio tautinių tikslų siekimo, o kaip tik priešingai — prie dar didesnės panikos kėlimo. Laikraščių gi tikslas statyti, o ne griauti, pasiūlyti geresnes priemones, o ne tai, ką, dar turime, sunaikinti.

Svarbiausias reikalas spaudos laisvėje, kad laisvė nebūtų piktnaudžiojama. Laisvė ir demokratija eina kartu su sąmoningu atsakomybės pajautimu. Kas dėl savo laisvės įžeidžia kitą asmenį, kas mėgina kito laisvę suvaržyti savo asmeninei naudai, tas turi būti tam tikra prasme izoliuotas nuo visuomenės, nes jis jai yra kenksmingas. Net laisviausiuose kraštuose yra teismai ir net kalėjimai, kurie saugoja visuomenę nuo nusikaltėlių, kad jie jai nebūtų pavojingi.

Tas pat yra ir su laisve laikraščiuose laisvai pasisakyti. Aišku, daugelis laikraščių nevaržo laisvos nuomonės pareiškimo, jeigu tas pareiškimas atitinka tikrovę, jeigu jis neįžeidžia kito asmens vardo ir asmens nesuplaka su organizacija kuriai jis priklauso ar net vadovauja. Bet mūsų sąlygose ir mūsų perdėtame jautrume tenka žiūrėti, kad mažuma nediktuotų daugumai, kad asmuo nebūtų įžeidinėjamas, jeigu jis dėl amžiaus naštos jau ne-

IŠEIVIAI DVASININKAI

KADA GALIMA BENDRAUTI?

Drausmės sargyboje

„Maskvos lėktuvu iš Romos į Lietuvą išvyko Kauno ir Vilkaviškio vyskupijų apaštalinis administratorius vyskupas Juozapas Matulaitis Labukas, lydimas kun. Jono Žemaičio. Romos areodrome vyskupą Matulaitį-Labuką atsisveikino Vatikano valstybės sekretoriato Baltijos kraštų skyriaus vedėjas mons. Montalvo, Vak. Europos Lietuvių vyskupas Antanas Deksnys, Lietuvių Marijonų vienuolijos vyriausiojo vadovo padėjėjas kun. dr. V. Rimšelis ir grupė Romos lietuvių kunigų" (*Draugas*, 1969.II.22, pirmas puslapis).

Mūsų rūpestingieji veiksniai ypač įspėja patriotinę lietuvių visuomenę nesusitikinėti su pareigūnais iš Lietuvos. *Draugas* irgi mėgsta šnekėti apie „nesiglebesčiavimą" su jais. Tačiau nevisada. . .

O mūsų vargšui šuneliui, sąžiningai tautinę drausmę besaugančiam, taip ir neaišku, kada gi čia loti, ir kada nustoti?. .

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $5.00 annually in the US, $6.00 in foreign countries; $0.50 per copy. — Application to mail at second class postage rates is pending at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $5.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

Brazaitis

Ar mūsuose taip yra?

beatlieka tų pačių pareigų, kurias jis galėjo atlikti prieš porą dešimčių metų. Organizacijos reikalas pakeisti tokį asmenį tinkamesniu, bet mūsų gyvenime yra atvejų, kuriuose pakeitimas reiškia ir sunaikinimą paties posto (pvz. diplomatinėje tarnyboje). Taigi šiuo atveju tenka budėti redakcijoms, tenka budėti ir bendradarbiams, kad spaudos laisvės vardu nebūtų išnaudojimų, asmeninio keršto, susilpnėjusių nervų pasireiškimų.

Spauda pageidauja skirtingų nuomonių, poleminių straipsnių, asmeninės nuomonės pareiškimų, bet ji taip pat jaučia atsakomybę už davimą pirmenybės tiesai, kaip ją žmogus gali pažinti, už artimo meilę, kokios kiekvienas privalo, už nuomonės solidarumą, kurį dauguma dešimtmečiais statė. Akademiškai šalti svarstymai, kaip minėtas straipsnis, svarstomo dalyko atskyrimas nuo asmens ir dabartinės tikrovės pažinimas ir pripažinimas turi būti tie dėsniai, kurių laikantis visi galėtų naudotis laisve spaudoje. Pr. Gr.

EMILIJA ČEKIENĖ:

Savaime suprantama, kad vedamieji straipsniai išreiškia redakcijos nuomonę, tačiau nė viename demokratiniame krašte nėra rimto laikraščio, už kurio visą turinį nebūtų *atsakinga* redakcija, todėl pagal savo nusistatytą liniją visi laikraščiai yra redaguojami, ką H. Brazaitis vadina cenzūra. Bet žvelgiant iš antros pusės, jei kiekvienas bendradarbis ir skaitytojas pradės redaktorių mokyti, ką ir kaip spausdinti, tada pilnos demokratijos krašte laikraščio redaktoriui bus uždėta ne tik cenzūra, bet ir visiškai suvaržyta asmens laisvė.

O kalbant apie JAV spaudą, kurią H. Brazaitis pristato mums kaip tolerancijos ir objektyvios spaudos pavyzdį, tai atrodo, kad jis yra per pasyvus gyvenimo stebėtojas, kaip save vadina. Kam iš lietuvių teko susidurti su „The New York Times", tas puikiai pažįsta to laikraščio liniją, kuri yra griežtesnė už bet kokį kitą laikraštį. Net už didelius pinigus nespausdins nei mažiausio straipsnio, neatitinkančio redakcijos nuomonės. Pvz. mūsų lapkričio 13 d. manifestacijos, kurioje dalyvavo daugiau 14 tūkstančių žmonių eisena per New Yorką, vėliau didžiulės iškilmės salėje, tas „pavyzdingasis" laikraštis nepastebėjo, o už puslapį skelbimo apie manifestaciją ir jos tikslą paėmė 7 tūkstančių dolerių su viršum ir atspausdino gale tarp nereikšmingų įvykių.

Be to, ne vienam iš mūsų teko įsitikinti, kad kas tik nukreipta už Lietuvos nepriklausomybės atgavimą, tas, nepaisant, kokio garsaus jų pačių žurnalisto ranka būtų rašyta, į to laikraščio skiltis nepateks ir jie dėl to, matyt, nepyksta, rašo tai, kas to laikraščio linijai tinka.

Kalbant ir apie kitus JAV laikraščius man teko taip pat pažinti jų liniją rinkimų metu, kai parašiau porą gerų žodžių apie respublikonų kandidatus, tai atspausdino tik tie laikraščiai, kuriems tiek kandidatai priimtini.

Juk dar taip neseniai ir viceprezidentas Agnew, kantrybės netekęs *už neobjektyvų informavimą*, kaip tik aštriausiai pažymėjo „The New York Times", „The Washington Post" kritikuodamas juos už itin vienašališką visuomenės informaciją ir gavo 70 proc. žmonių pritarimą savo kritikai, tuo tarpu H. Brazaitis juos rodo mums kaip tolerancijos pavyzdžiais.

Pagaliau ir geltonoji spauda turi savo liniją pataikauti, deja, ne bendradarbiams, bet skaitytojų masėms, nes jos tikslas kuo daugiausiai pinigų pasipelnyti, nepaisant kuriuo būdu.

Toliau H. B. rašo: „Geriems žurnalistams ir publicistams negalima nurodyti, ką ir kaip rašyti, nes tai yra jų kūryba. Jie rašo kaip poetai ir rašytojai, ką jaučia, stebi ir pergyvena".

Negalima sutikti su tokia H. Brazaičio nuomone. Skaitytojai mano, kad pagrindinis visų laikraščių tikslas yra teisinga informacija, perduodanti tikrus įvykių faktus, o ne paruoštus kūryba. *Draugas* turi savo kultūrinį priedą, skirtą kūrybos pristatymui, kiti laikraščiai atskirus puslapius, o kas daugiau nori kūrybinės literatūros, tas nusiperka knygų, kurių mes nestokojame.

Mūsų laikraščiai taip pat kiekvienas turi savo liniją, nusistatytą paskirtį, redakcija ir leidėjai žino, ko siekia ir kuriuo keliu eina. Pvz. *Draugą* aš skaitau nuo atvykimo į šį kraštą dienos, gerai pažįstu jo siekius, kitaip sakant, liniją, bet ir randu informacijos iš viso pasaulio tarptautinių ir lietuvių gyvenimo įvykių. Panašiai tvarkosi ir kiti mūsų laikraščiai su mažais skirtumais. Todėl netikslu yra reikalauti sau laisvės, atimant ją iš kitų. Šiame aukščiausios demokratijos krašte turi teisę laisve naudotis visi: redaktoriai, leidėjai, bendradarbiai ir skaitytojai.

ELTA

VELYKINIS PYRAGAS AR KUOKA

Titulomanija, matyt, yra neatskiriama kiekvienos emigracijos dalis. Tarpukarėje „Troika", „Medved" ir panašiai pavadintuose Vakarų Europos didmiesčių restoranuose, gal būt, ir ne visi kelneriai buvo kunigaikščiai ir ne visos bardamos grafaitės, bet daugumas tų restoranų svečių nė kiek nesuabejodavo, kad juos aptarnauja aristokratija.

Pokarėje ir mes neišvengėme, tur būt, nė negalėjome išvengti tos titulomanijos. Daugelis tebeprisimename į kapitonus išvirtusius puskarininkius, daktarais vadinamus buvusius studentus, na, ir sunkiai savo pavardę išrašyti tejstengiančias „studentes". Emigracija dažniausiai neatskiriama nuo socialinės degradacijos, o pastaroji savo keliu ir iššaukia bent išorinių blizgučių ilgesį...

Būna ir kitaip. Sakykime, kai vieną iš geriausių išeivijos romanų parašo rašytojas, kasdieninę duoną pelnydamas kaip lėkščių plovėjas. Arba kai vienu iš įžvalgiausių mūsų literatūros kritikų iš tiesų yra kelneris, nors jo aptarnaujami svečiai tikriausiai nė neįtaria, kad juos aptarnauja dvasios aristokratas... Tokie reiškiniai, aišku, nėra išskirtiniai emigrantų gyvenimo pavyzdžiai, tačiau išeiviuose jie vis dėlto daug dažnesni.

Šiandieną tą emigrantinę titulomaniją jau perpratome ir daugumoje ją vertiname su nuolaidžia šypsena. Laiko slinktis daro savo ir blukina tą dypukiškąjį mentalitetą. Ne tai, kas kuo kadaise buvo, bet tai, kas kuo dabar yra, darosi realusis vertinimo mastas. O jei puskarininkis būtinai nori vadintis kapitonu — tegu! Menka dėl to bėda...

Blogiau, kai išpūsti pasivadinimai sukelia gyvenimišką painiavą, ypač kai jie taikomi institucijoms. O bene dažniausiai mūsuose linksniuojamas painiavą iššaukiantis pavadinimas yra „Elta".

Galime maždaug įsivaizduoti ir suprasti, kodėl Vlikas savo informacijos skyrių tuoj po karo pavadino *Elta*. Savarankiško valstybinio gyvenimo tikrovė ne tik kad atmintyje dar nebuvo išblėsusi, psichologinėje plotmėje ji tebuvo dabartimi, nespėjusi išvirsti nė į būtąjį laiką, tąja tikrove tebebuvo visiškai konkrečiai gyvenama, tepakeičiant geografinę aplinką, Laisvės alėją perkeliant į kokio nors Pfullingeno Gartenstrassę. Jeigu Vliko sudėtyje anuomet veikė Užsienių reikalų valdytojas, rodos, buvo savaime suprantama, kad ir Vliko informacijos skyrius turi vadintis ne kaip kitaip kaip *Elta*.

Tas pavadinimas nuo pat pradžių nebuvo tikslus. *Elta* juk yra santrumpa. Nepriklausomoje Lietuvoje pilnas tos įstaigos pavadinimas buvo *Lietuvos Telegramų Agentūra*, atseit, *LTA*, fonetiškai: *Elta*. O šitaip pasivadinęs Vliko padalinys iš tiesų niekados nebuvo nei „Lietuvos", nei „telegramų" nei „agentūra". Pagaliau, nesigilindami į smulkmenas, galime suabejoti ir simboliniu pagrindu šitaip pavadinti Vliko informacijų skyrių. Nepriklausomybės metais *Elta* Lietuvoje vis dėlto buvo valstybinė įstaiga, oficialusis vyriausybės garsiakalbis, o Vlikas niekuomet nebuvo valstybės atitikmuo, niekuomet, rodos, viešai nė pasiskelbė vyriausybe.

Vliko *Elta* iš tikrųjų yra ne kas kita kaip biuletenių leidykla, dalinai centrinė radijo rašinių redakcija, tiekianti rašinius Romos, Vatikano ir Madrido radiofonų lietuviškosiom programom, o ne paskutinėje eilėje ir tai, ką anglosaksai paprastai pavadintų „public relations office". Žodžiu, tai Vliko informacijų skyrius, gal informacijų tarnyba, bet tikrai ne „Lietuvos" (nebent: lietuvių), ir tikrai ne „telegramų agentūra".

Nieku būdu čia netvirtiname, kad tokio pobūdžio padalinio Vlikas neturėtų turėti. Anaiptol. Šiais laikais jokia svarbesnė, visuotinesnė ar centrinė institucija negali išsiversti be savo informacijų skyriaus. Visokius pranešimus spaudai, bendraraščius, netgi periodinius leidinius leidžia įvairaus profilio ir apimties organizacijos, pradedant PLB Valdyba ir baigiant periferijų telkiniais bei telkinėliais. Būtų net keista, jei Vliko aspiracijų institucija neturėtų savo viešosios informacijos įstaigos. Tačiau vlikinės *Eltos* operacijose tariamės įžvelgią vieną kitą, sakykime, keistenybę.

Susidaro įspūdis, kad vienu pagrindinių Vliko *Eltos* uždavinių ilgainiui pasidarė telkti pašalpą išeivių spaudai. Reikalai juk atrodo šitaip: Vlikas iš išeivių bendruomenės prašo aukų *Eltai* išlaikyti, o tam, kas per metus paaukoja bent 20 dolerių, *Eltos informacijų* biuletenis siuntinėjamas nemokamai. Tuo tarpu lietuviškųjų laikraščių redakcijos tą biuletenį gauna nemokamai. Redaktoriams tai, žinoma, labai paranku: tris kartus per mėnesį jie iš Vliko gauna po keletą straipsnių, žiupsnį informacijų, na, ir oficialių Vliko pranešimų. Anglosaksai tokį patarnavimą vadina „features syndicate", už kurį laikraščiai paprastai moka nemažą prenumeratą. O Vliko informacijų finansavimo sistemoje reikalas yra pastatytas aukštyn kojų. Ir turime iš ties susipainiojusią padėtį. Sakykime, ištikimas *Naujienų* skaitytojas paaukoja 50 dolerių *Eltoms* išlaikyti, o nemaža *Eltos* patarnavimų dalimi juk pasinaudoja *Draugas*, *Darbininkas* arba *Dirva*, kuriom tas naujienietis, gal būt, nė penkių centų laisvanoriškai nepaaukotų. Arba ir atvirkščiai...

Pajėgių bendradarbių vis labiau trūksta, laikraščių finansai nėra pernelyg optimistiški, tad ir redaktoriams vis sunkiau darosi atsispirti pagundai nespausdinti *Eltos informacijų* medžiagos. Tai beveik velykinis pyragas: uždėk savo antraštes ir siųsk biuletenį rinkyklon. Jokio vargo, jokios gaišaties. Ypač, kad tame biuletenyje kartais būna iš tikrųjų gerą straipsnių, kas ne nestebina, žinant, kad biuletenį redagavo vienas iš pačių gabiausių lietuvių žurnalistų, kurio plunksnos nė oficialieji rėmai visuomet neįstengia suvaldininkinti. Tačiau kai tokius (gerus) straipsnius, o, be to, dar ir krūvą kitos (atvirai kalbant: propagandinės) medžiagos vieningai persispausdina keliolika laikraščių, susilaukiame neišvengiamo rezultato: mūsų spaudos uniformizmo, nuobodėjimo ir nuosmukio. Ir tokiu būdu tas Vliko spaudai tiekiamas velykinis pyragas ilgainiui išvirsta į paprastą urvinę kuoką, kuria nuslopinamas lietuviškosios žurnalistikos svetur kūrybiškumas.

Pagaliau *Eltos* pavadinimas iššaukia ir dar vieną painiavą. Juk ir Vilniuje visą laiką veikia įstaiga, oficialiai vadinama *Elta*. Visi puikiai žinome, kad vilniškė *Elta* yra ne kas kita, kaip Tarybų Sąjungos vyriausybinės telegramų agentūros *Tasso* regionalinis skyrius Lietuvos teritorijoje. Todėl ir vilniškė *Eltos* įstaiga iš tiesų negali būti laikoma pirminės *Eltos*, nepriklausomos Lietuvos respublikos valstybinės telegramų agentūros, tąsa ir įpėdine. Tačiau vilniškei įstaigai *Eltos* pavadinimas gal vis dėlto yra tikslesnis. Bent geografine prasme, tai iš tikrųjų juk yra „Lietuvos" įstaiga, ir iš tikrųjų ji yra „telegramų agentūra", nors šiais laikais ji savo pranešimus pirmoje eilėje perduoda nebe telegrafu, bet tiesiogiai telegrafo įpėdiniu — teletaiperiais...

Blogiausia, kad tų dviejų *Eltų* egzistencija sukelia nuolatinę sąvokų semantinę painiavą. Štai, paskelbia Vilniaus *Elta* kokį nors pranešimą, kurį nori perspausdinti ar pakomentuoti mūsiškis laikraštis, tai ir tenka vienaip ar kitaip pabrėžti, kad tai, būtent, *Tasso* ar Vilniaus *Eltos* pranešimas, o ne New Yorko ar Vliko. Dvigubas susipainiojimas jau gaunasi, kai vilniškės *Eltos* pranešimą pakomentuoti užsimano vlikinė Elta. Ir skaitome tokiais atvejais *Eltos informacijose* jau beveik linksmus eufemizmus, sakykime, „valdiškos Vilniaus telegramų agentūros pranešimu"... *(rem)*

LAISVĖ GINTIS

Jūs neduodate man nė mažiausios galimybės ginti mano politinei laikysenai. Jūs mane viešai kaltinate, tačiau uždarote man burną, kad negalėčiau atsakyti. Taip atrodo tvarka, kurią jūs primetėte partijai ir kraštui.

Aleksandras Dubčekas KPČ centro komitete.

SANTYKIAI SU KRAŠTU

MASKVA MŪSŲ SUSISKALDYMO SIEKIA, O MES PATYS JĮ VYKDOME

☐ Planuojant mūsų tautos išlikimą, jos iš okupacijų išsilaisvinimą ir nepriklausomo valstybinio gyvenimo atstatymą, yra visuomet būtina turėti minty jos dabartinį išsisklaidymą: a) Tautos didžiuma nors ir svetimųjų okupuota, tačiau gyvenanti savo žemėje kompaktiškai; b) Tautos žymi dalis (skaitoma apie trečdalis) gyvenanti laisvame pasauly, nors ir išsiskaidę, bet organizuoti ir laisvi ir c) Tremtiniai-kaliniai išblaškyti Rusijos plotuose. Pastarosios grupės nariai, būdami vergo-kalinio padėtyje, nėra ir negali būti organizuoti ir todėl jų vaidmuo laisvės kovoje negali būti veiksmingas. Tačiau pirmosios dvi tautos dalys, nors ir gyvendamos skirtingose sąlygose, siekdamos to paties didžiojo tikslo, bus lemiamai veiksmingos, vykdydamos kiekviena savo joms likimo skirtą misiją. Iš to seka, kad jos abi turi derinti savo veiksmus kuo glaudžiausiame laipsnyje, kiek dabartinės sąlygos leidžia.

☐ Kokios dabartinės sąlygos ir ką jos leidžia? Laisvės kovotojai-partizanai, nesulaukdami pagalbos, pakeitė kovos taktiką. Išlikę gyvi ir išvengę trėmimų prisitaikė naujoms aplinkybėms. Naujoms aplinkybėms prisitaikė ir visa tauta. Tikėdami tautos išsilaisvinimu iš okupacijos, turėtumėm būtinai žvilgtelėti ir giliai įsijausti į patį praktišką išsilaisvinimo procesą. Klausimas: koks lemiamai svarbiausias veiksnys bus šiame procese? Ieškant atsakymo, tenka sutikti, kad labai daug lems tuometinės tarptautinės aplinkybės, tačiau vyriausiu, lemiamuoju veiksniu bus *pati tauta savo žemėje.*

☐ Esame patyrę bolševikinės ir nacinės okupacijos skonį. Dar vyresnieji prisimena netgi carinę rusišką okupaciją. Visas turėjome pakęsti, o kai kada netgi su jomis bendradarbiauti. Tačiau dėlto nejaučiame sąžinės priekaištų veikę prieš savąją tautą. Nejaučiame todėl, kad nebuvo kitos išeities, o dažnu atveju tikėjome atlieką gerą tautai darbelį. Taip derėtų vertinti ir dabartinę okupaciją, ir tautos išgyvenimus jos poveikyje. Vien todėl, kad okupuotos Lietuvos lietuvis yra režimo pareigūnas, jis neturėtų būti laikomas tautos priešu. Jo elgsena turėtų būti pasverta labai atsargiai, įsijaučiant į jo gyvenamas aplinkybes. Atrodo, kad tikriausias vertinimo matas būtų įsijautimas savęs ano vietoje. Mes neturime moralinio pagrindo juos pravardžiuoti įžeidinėjimais, nes ne jie yra atsakingi už ta režimo įsigalėjimą. Tačiau yra ir bendrų bruožų jų ir mūsų galvosenoje; kurių svarbiausia yra: *meilė savajai tautai*, siekiant jai laisvės ir didybės ir *panieka svetimajam okupantui.* Jais turėtų būti grindžiamas mūsų abipusis bendradarbiavimas, siekiant didžiojo tikslo — laisvės.

☐ Yra didelė ir žiauri tiesa, kad kiekvienas sąlytis laisvojo lietuvio su pavergta tauta ir atvirkščiai, yra kontroliuojamas okupantinės Maskvos biurokratų: laiškai, spauda, siuntiniai, leidimai atvykti bei išvykti, dovanos rusiškų išdirbinių už dolerius, menininkų pasireiškimai ir t. t. O vistik net ir tokio plyšio atsiradimas geležinėje uždangoje yra ne vien tik Maskvai, bet ir mums naudingas ir dėlto juo naudojamės. Nors ir užmokame okupantui gera valiuta, bet pagelbstime ir savo artimiesiems. O kas svarbiausia — sudarome abipusį sąlytį, kurio galbūt didžiausias pasėkas šiandieną dar sunku pramatyti. Nes yra didesnių vertybių net ir už tvirčiausią valiutą...

☐ VLIKo vaidmuo ryšių su tauta reikalu. Ligšiolinė VLIKo laikysena ryšių su tauta reikalu buvo ir tebėra neigiama. Juo, kaip vyriausiuoju veiksniu sekdami, tą pažiūrą remia pasaulio bei atskirų kraštų bendruomenės, Amerikos Lietuvių Taryba ir kitos patriotinės organizacijos, o taipogi spauda bei radijo valandos. Diplomatai laikosi gana santūriai. Vyriausi motyvai prieš bendravimą: a) vieni kitus lankydami ir prašydami leidimų per Sovietijos įstaigas, nusilenkiame okupantui, tuo lyg ir pažeisdami okupacijos nepripažinimo statusą ir patys prisidėdami prie jos įteisinimo; b) toks bendravimas tėra naudingas tik okupantui, nes per savo ištreniruotus agentus infiltruoja mums komunistinę ideologiją, sumažina mūsų atsparumą, siekia mus suskaldyti o tuo pačiu sunaikinti kaipo vieningą laisvės kovos veiksnį, c) kiekvienas iš ten atvykstantis turistas yra priešo indoktrinuotas agentas-šnipas: sąlytis su juo yra tolygu tapti jo propagandos auka; d) vykstantis į ten turistas yra išprievartaujamas, išgaunant iš jo okupantui naudingus pažadus ir t. t.

☐ Negalima paneigti, kad šiuose teigimuose, kiek tai liečia priešo tikslus, yra dalis tiesos išskyrus poveikį į tarptautinį statusą, tačiau juose: a) tenušviesta tik viena medalio pusė ir b) visa atvaizduota sutirštintomis spalvomis, taigi - šališkai. Pirmiausia tenka atmesti motyvą, kad privatus žmonių bendravimas turėtų bet kokį poveikį į tarptautinį okupacijos nepripažinimo statuso pakeitimą. Tokios pažiūros nepagrįstumas (bent kiek tai liečia Ameriką, o tai svarbiausia) yra pakankamai paaiškėjęs ir jos laikymasis yra tolygus klaidinimui visuomenės ir žalingas mūsų tautiniams tikslams. Baimė, kad priešo agentai taip lengvai įpumpuos mums bolševikinę ideologiją yra visiškai nepagrįsta. Taip galvojantieji nuvertina laisvojo lietuvio principų tvirtumą, bei atsparumą priešo propagandai, laiko jį „per paiką drimelį", tiesiog jį įžeidžia. Daugiau pagrindo yra tikėti atvirkščiomis pasėkomis, tai yra mūsų galvosenos įtaka anų propagandistams. Juos išvesti iš lygsvaros ir priremti prie sienos nėra sunkus uždavinys, nes daug ką padengia Stalino-Hitlerio suokalbis, sukūręs tarptautinį nusikaltamą Lietuvos okupacijos ir aneksijos faktą, Maž. Liet. kolonizavimas, vietovardžių surusinimas, laisvos minties priespauda, istorijos falsifikacija, valstybinio ženklo bei himno draudimas, teroras. Taigi konfrontacija su priešo ideologija mums nėra šalinga, o tegali būti tik naudinga. Ne bėgti nuo jos reikia, o atvirkščiai — ją skatinti.

☐ Veiksniai abipusį bendravimą peikdami iš principo, tačiau nepajėgdami sustabdyti natūralaus, įgimto tautiečių noro vienas su kitu matytis, pagaliau leidžia ieškoti ir plėsti asmeninius arba privačius ryšius. Į klausimą, kas yra asmeniniai ar privatūs ryšiai, atsakymas galėtų būti trumpas — visa, kas nėra bendra arba oficialu, yra asmenška bei privatu. Į leistinų ryšių sritį galėtų tiktai tilpti: a) pavieniai atsilankymai Lietuvoj pas gimines bei draugus; b) turistinės ekskursijos ir c) kultūrininkų, sportininkų, mokslininkų bei kitos ekskursijos, besireikšdamos tik savo atstovaujamose kompetencijose ir vengdamos politinių momentų, kas jau yra VLIKo bei kitų veiksnių sritis. Tokios formulės užgyrimas labai palengvintų VLIKo rūpesčius ir atpalaiduotų šios institucijos energiją, jos orumą ir tikslus atitinkantiems darbams.

☐ Nuolat kartojama, kad okupantas siekia mus suskaldyti. Patikėtina yra, kad okupantas tų tikslų siekia. Tačiau lietuvių nusiteikimai nėra skiriami maskoliaus-okupanto tikslų paramai, bet lietuvio su lietuviu suartėjimui. Šias sąvokas klaidingai interpretuodami, pasiekiame paradokso: Maskva to mūsų suskaldymo tik siekia, o mes patys jį uoliai vykdome. Štai porą pavyzdžių: 1) Prieš porą metų Amerikos lietuvių krepšininkų būrelis nuvyko į pavergtą Lietuvą susipažinti su jos jaunimu ir sužaisti draugiškas rungtynes. Krepšininkai nepakluso VLIKo draudimo. Privatiškai sukėlė lėšas ir davė spaudai paaiškinimą, kurį tepaskelbė tik *Draugas* (kituose laikraščiuose nepastebėjau). Paaiškinime paskelbti tikslai grynai idealistiniai-patriotiniai, kurie nesikerta su VLIKo siekiamais tikslais ir kompetencija. VLIKui šį jų veiksmą papeikus, kai kas suprato, kad tuo suteikta teisė šiuos vyrus laikyti už lietuviškų papročių įstatymų ribų, ir pasišovė juos morališkai sunaikinti, kaip idealistus-patriotus, visiškai ir visam laikui. To pasėkos: 1) stipriai apgriauta išeivijos sportininkų organizacija, 2) Clevelando skandalas — J. Smetonai mėginant viešo koncerto metu scenoje nuodų švirkštu apipurkšti tos išvykos dalyvį, Čiurlionio Ansamblio chormeisterį bei Vyrų Okteto vadovą, o taipogi šokių ansamblio Grandinėlės muzikinį vadovą R. Babicką; 3) New Yorko skandalas — A. Vakseliui, PLB Seimo rengimo komisijos vice-pirmininkui, atkakliai siekiant to paties R. Babicko neįsileidimo scenon minėto ansamblio koncerto metu, dėl ko tik tik nesubyrėjo ansamblis; 4) Spalio mėn. 1969 Vliko direktyva, pasisakiusi prieš okupuotos Lietuvos dainininkų koncertus, tuo metu vykstant solisto Kaniavos koncertui Bostone. Jame dalyvavusių apie 400 žmonių reakcija esą buvusi nepalanki VLIKui, kas gali atsiliepti Tautos Fondo pajamoms. Panašios nuotaikos buvo ir New Yorko koncerte.

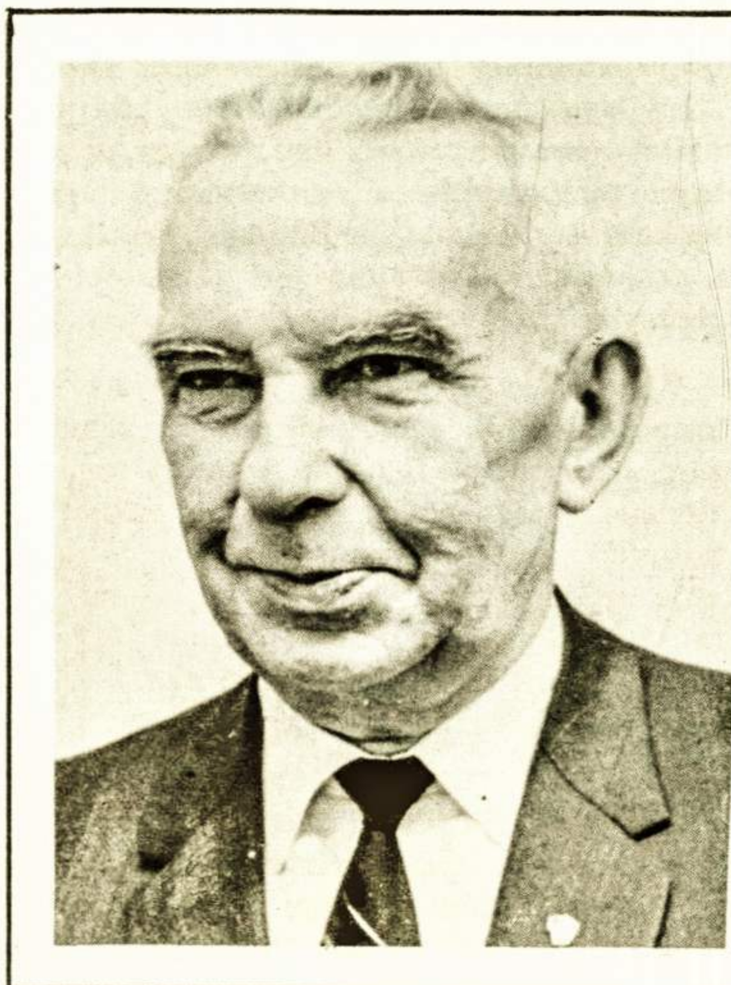
☐ Prieš keletą metų atsilankius Čikagoje Vilniaus universiteto rektoriui prof. Kubiliui ir susitikus su juo privačiame bute eilei gerai žinomų iškiliųjų veikėjų iš VLIKui artimų sluoksnių bei spaudos žmonių, buvo stipriai papeikti minėti veikėjai vien už tą susitikimą. Prof. Kubiliaus adresu paskleista daug jį įžeidžiančių, nors nieko konkrečiai neįrodančių, teigimų. Jis buvo puolamas vien todėl, kad yra aukštas pareigūnas okupuotos Lietuvos mokslo institucijoje. Kiek vėliau *Drauge* tilpo išsamus aprašymas pasaulio matematikų kongreso Maskvoje, kur prof. Kubilius J.A.V. matematikus atstovaujančiam lietuviui dr. A. Liulevičiui patiekė daug labai įdomios medžiagos apie Lietuvos matematikus: visą eilę vardų, jų gabumus, darbo sritis ir t. t. Taigi prof. K. Čikagoje atvaizduotas monstru, o Maskvoje — labai simpatingu mokslininku. Šį nuotykį čia paminėjau tik todėl, kad pavaizduoti, kaip veikiama be atsakingumo jausmo bei nuoseklumo.

Kai dabar kas savaitę per radiją girdime okupuotos Lietuvos iškiliųjų solistų dainas, tai, progai esant pamatyti juos gyvus, pasigėrėti jų dainomis, apsilankant jų koncerte, mums yra draudžiama. Tai VLIKo sukurtas paradoksas, kuris neprisideda prie jo populiarumo, bet tikrai prisideda prie mūsų skaldymo. To galima būtų išvengti, jeigu VLIKas tikrai įsijaustų į naujas laiko ir įvykių sukurtas aplinkybes, idant suprastų, kad tauta kaip vienetas ten ir čia siekia tų *pačių tikslų* ir pradėtų pagaliau dirbti tą darbą, kuriam dirbti jis likimo pašauktas; kad suprastų, jog siekimas atskirti išeiviją nuo Metropolijos yra ne tik nepopuliarus, bet didžiai žalingas ir pasmerktas nesėkmei, kad šio veikimo būdo turės būti atsisakyta ir juo anksčiau juo geriau; kad surūdijusi ir sudriskusi geležinė uždanga, skirianti lietuvį nuo lietuvio turėtų būti draskoma toliau ir kuo plačiau, bet nebūtų lopoma VLIKo pastangomis ir jo lopais.

☐ Galima prileisti, kad atvykstantieji iš anapus uždangos, viens daugiau, kiti mažiau, yra paveikti pavergėjo ideologijos bei propagandos, — tai natūralu.

Jų pasisakymus žodžiu ar raštu turime pasverti atsargiai, mokėti skaityti tarp eilučių ir suprasti, kad jie *negali elgtis kitaip.* Pagalios pažvelkime ir patys į save: juk *ne jie, o mes* pasirinkome saugumą vietoj kovos palikdami anuos savo likimui... *Mes, o ne jie,* esame paženklinti ženklu, kuris turi savo vardą, anaiptol ne heroizmą reiškiantį. Todėl ne mums dera būti anų žiauriais teisėjais.

☐ Įsivaizduokime okupaciją prasitęsiant dar 30 metų, taigi viso 60. Kas yra realus galimumas? Sekdami griežtai VLIKo disciplina, su Metropolija nepalaikome jokių ryšių. Jie sau, mes sau. Praktiškai jau nebebūtų žmonių tėvynėje, prisimenančių nepriklausomybės laikus, išskiriant retus senelius su tolimais miglotais vaikystės prisiminimais. Prileiskim, kad tuo metu tarptautiniai įvykiai susiklostytų taip, kad atsirastų reali galimybė tautai išsilaisvinti. Mes, VLIKo vadovaujami, jau būtume nutolę nuo tautos daugiau negu mūsų bajorai, nepriklausomybės kovų metais. Daugiau todėl, kadangi anie gyveno savo žemėje ir su savąja tauta, o mes gi išsiblaškę tarp svetimųjų. Būtume nutolę vieni nuo kitų tiek, kad vieni kitų nebesuprastume ir būtume visiškai realiai atskilę nuo savo tautos. Ar begalėtų tuomet VLIKas konstruktyviai įsijungti į tautos išsilaisvinimo eigą? Atrodo, kad ne. Už tokį tautos suskaldymą atsakomybė tektų kaip tik VLIKui. Tikėtina tačiau, kad taip neatsitiks, kad VLIKas pakeis savo strategiją, ir, vietoj, *kad drausti, skatins* ryšius su tėvyne, nes gerų patriotinių tikslų siekianti institucija negali pasilikti klaidingame užsikirtime taip ilgą laiką.

VACLOVAS ALKSNINIS (1902-1970)

Buvusiam karininkui ir Stutthofo KZ kaliniui pradžioje emigracijos atrodė vengtinas komunistinės Lietuvos gyvenimo ir studijavimas. Tačiau vėliau, ir VLIKo tarnyboje būdamas, jis nesivaržydavo dėstyti savo skirtingas nuomones bendravimo su kraštu klausimais. Nuo 1967 metų VLIKo taryboje jis atstovavo Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungą.

1969 gruodžio mėn. VLIKo seimui jis buvo paruošęs referatą. Nors jis buvo ir savo grupės oficialiu atstovu tame seime, jam nebuvo leista tuo klausimu seime viešai pasisakyti. VLIKo daugumai pasirinkus burnos užčiaupimo metodą, beliko tik išdalinti pasisakymo kopijas seimo narių privačiai žiniai.

VILNIAUS ĮSTAIGŲ PAGALBA IŠEIVIJAI

KADA ATSIDARYS VILNIAUS UNIVERSITETAS IŠEIVIAMS?

Spausdiname oficialių garantijų tekstus

Sovietinėje Lietuvos spaudoje žinių apie išeivijos švietimą, lituanistines mokyklas, pastangas išlaikyti jaunąją kartą nenutautusią iki šio rudens beveik nebuvo. Spalio mėn. pradžioje *Tiesos* laikysena šiuo klausimu smarkiai pasikeitė. Skaitytojų informacijai perduodame sekančius faktus:

Spalio 4 d. *Tiesa* išspausdino ilgą J. Kasčio-Kasčiūno laišką iš JAV, pavadintą „Padėkite". Laiško autorius susijaudinęs dėl vienintelės lietuviškos (*Šv. Antano — Z. V. R.*) gimnazijos uždarymo. Jis susirūpinęs ir dėl šeštadieninių mokyklų likimo, nes vaikai jas nenoriai lanką, jiems neįdomu. Nutaręs, kad veiksniai per daug politikuoja ir mažai rūpinasi lietuviškumo reikalais, J. Kastis prašo pagalbos iš Lietuvos: „Siųskit mums lietuviškas vaikiškas ir nevaikiškas knygas, žurnalus, laikraščius, nuotraukas, skaidres personaliai ir šeštadieninėms mokykloms".

Spalio 8 d. *Tiesa* vėl prisiminė šį laišką, trumpai paminėdama, kad skaitytojai teiraujasi, kur ir kam pasiųsti knygų, ir ką dar konkrečiai jie gali padaryti, kad lietuviškos mokyklos Amerikoje būtų išlaikytos, nes šis laiškas „palietė jautrias ir mūsų, savo Tėvynėje gyvenančių lietuvių širdies stygas".

Spalio 9 d. *Tiesoje atsiliepė švietimo* ministras M. Gedvilas. Jis taip pat rūpinasi, kad praktinės galimybės mokytis gimtosios kalbos nebeturi tie lietuviai išeiviai, kurie caro ir lietuviško rašto draudimo metais padėjo savo tėvynainiams Lietuvoje. Jis pabrėžia, kad 600,000 vaikų Lietuvoje mokosi gimtąja lietuvių kalba, juos moko apie 40,000 kvalifikuotų pedagogų, kasmet išleidžiama vadovėlių pusketvirto milijono tiražu. Jis siūlo, leidžiant vadovėlius, dalį jų skirti užsienio lietuviškoms mokykloms, ir žada atsiliepti į kiekvieną konkretų JAV ir užsienio lietuviškų mokyklų bei asmenų pageidavimą.

Spalio 17 d. *Tiesoje* šiuo klausimu rašo Vilniaus Universiteto rektorius J. Kubilius. Jis iškelia aukštą universiteto, ypač jo lietuvių kalbos katedros lygį, pamini, kad šiais metais universitete lietuvių kalbos mokosi keli užsieniečiai. Vilniaus universitetas galėtų padėti užsienio lietuviškoms mokykloms knygomis, patarimais ir kita medžiaga apie gimtąją žemę. Viena nauja gaida prof. Kubiliaus pasisakyme tai, kad Lietuvos ir užsienio lietuvių mokslininkų ryšiai labai silpni, ir būtų gerai, kad jie sustiprėtų.

Lapkričio 12 d. *Tiesoje* V. Kazakevičius (kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komiteto pirmininko pavaduotojas) abejoja, ar išeivija Tarybų Lietuvos pagalbą šeštadieninėms lituanistinėms mokykloms priims. Jis pamini triukšmą išeivijos spaudoje dėl G. Česienės vadovėlyje rasto K. Kubilinsko eilėraščio, pastebi, kad buvo nepasitenkinimo dėl šeštadieninėse mokyklose parodytų filmų apie Maironį, Neringą, Nemuno žiotis. Iš kitos pusės, jis iškelia galimybę išleisti specialius vadovėlius, „kuriais būtų atsižvelgiama į auklėjamąją lituanistinių išeivių mokyklų aplinką, tradicijas ir poreikius". Jis žada vadovėlius užsakyti, parūpinti knygas ir kitas priemones. „Jeigu jų nepriims vakardiena gyvenantys pedagogai ir jų vadovai, tai gal bent pasinaudos namų švietimui tėvai, kuriems tikrai rūpi vaikus Amerikoje išauginti lietuviais". V. Kazakevičius savo abejones, ar lituanistinių mokyklų mokytojams tokia pagalba bus priimtina, grindžia šiais metais įvykusios lituanistinių mokyklų mokytojų studijų savaitės nuotaikomis, kurios, anot jo, klerikalinės.

Ką šie faktai reiškia? Atsakyti į šį klausimą tvirtai ir nedvejojančiai gali tik tie, kuriems viskas jau iš anksto aišku. Mes apsiribosime tik pastabomis, neabejodami, kad kai kurios iš jų neišvengiamai prašaus pro šalį...

J. Kasčio laiško didžioji dalis — citatos iš išeivijos spaudos apie lietuviško švietimo problemas. Jis sugebėjo gana gerai pastebėti kai kurias lituanistinio švietimo silpnąsias puses (pvz., kad vaikams pristatoma Lietuva tokia, kokia ji buvo prieš 30 metų). Tačiau laiške taip pat apstu neįtikėtino naivumo (visa problema išsispręs atsiuntus kelias knygas ir laikraščius, kurių mes čia ir patys galime nusipirkti). Be to, laiške daug smulkių „situacinės aritmetikos" klaidų, kurios verčia abejoti laiško autentiškumu. Tačiau tai neesminis klausimas. Laiškas buvo patogi išeitis nutraukti oficialią tylą apie išeiviją.

M. Gedvilo laiškas *Tiesoje* pavaizduoja, kaip geležinė spaudos uždanga neleidžia net vadovaujantiems režimo žmonėms sužinoti ir suprasti išeivijos nuotaikas bei galvoseną. Kalbėti apie Lietuvoje dabar vartojamų vadovėlių panaudojimą išeivijos lietuviškose mokyklose truputį juokinga. Aplinkoje, kurioje mokyklos penkias dienas per savaitę skatina kritišką galvojimą, kur ypač pabrėžiamas skirtumas tarp informacijos ir propagandos, šeštadienį susirinkę mokiniai propaganda persunktų sovietinės sistemos vadovėlių neskaitys net ir mokytojų ar tėvų verčiami. Tai, žinoma, nereiškia, kad ir tokių vadovėlių nereikėtų. Priešingai, mokytojams tai būtų ne tik naudingi medžiagos šaltiniai, bet ir padėtų pajusti ir mokiniams perduoti dabartinio Lietuvos gyvenimo pulsą ir nuotaikas.

Nenuostabu todėl, kad V. Kazakevičius kelia klausimą, ar tą pagalbą priims išeivijos mokyklos — jis gi atsakingas už ryšius su užsienio lietuviais. Jam todėl turėtų būti gana aišku, kad sovietiniais vadovėliais išeivija nesudominsi. Užtai jo laiške keliamas specialios literatūros, kuri atsižvelgtų į išeivijos aplinką ir nuotaikas, klausimas. Filmas apie Maironį galėtų būti tokios išeivijai priimtinos lituanistinės medžiagos pavyzdžiu. Ar V. Kazakevičiui pavyks parūpinti daugiau tokių filmų, knygų, ir kitų mokomųjų priemonių, parodys tik ateitis.

Pagalba žadama ne tik mokykloms, bet ir pavieniems asmenims. Tuo atrodo paliekama galimybė „privačiam" santykiavimui.

Kokios gali būti viso šio iki šiol *Tiesos* parodyto susirūpinimo išeivijos mokykloms ir lietuvybės išlaikymu pasekmės? Visų pirma, labai gerai, kad *Tiesa* pagaliau prisiminė šį klausimą. Tuo būdu Lietuvos gyventojai galėjo šiek tiek sužinoti apie išeivijos gyvenimą, ir tai ne vien iš neigiamos pusės. Galvojančiam žmogui nesunku, perskaičius šiuos laiškus, pastebėti, kad išeivijos lietuviai turi savas mokyklas, švietimo organizaciją, leidžia knygas, vadovėlius — visa tai, ko neturi Sov. Rusijos valdomose srityse (pvz. Gudijoje) gyvenantieji lietuviai.

Išeivijai, kad išlaikytų tautiniai sąmoningą priaugančią kartą, ryšiai su Lietuva, jos žmonėmis, kultūra, menu ir mokslu yra labai reikalingi. Ypač aktuali darosi mokytojų problema. Vyresniųjų (amžiumi) mokytojų skaičiui kaskart mažėjant, jų vieton ateina jaunesni, kuriems dažnai sunkoka ir su lietuvių kalba, ir Lietuva pažįstama tik iš knygų ir pasakojimų. Jiems kaip tik ir būtų naudingiausia ta parama, kurią galėtų suteikti Vilniaus universitetas ir kitos švietimo įstaigos. Galimybė užsienio lietuviams studijuoti lituanistiką Vilniaus universitete yra visai natūralus pageidavimas. Galimybė, kurią turi visų kraštų išeivija. Galimybė mokytojams, studentams, turistams Lietuvoje praleisti daugiau negu penkias dienas, ir tai ne vien tik Vilniuje, bet ir plačiau susipažinti su visa Lietuva. Vasaros kursai mokytojams ir studentams. Pagaliau jaunimo stovyklos, universiteto miestelio statyba ir visa eilė kitų galimybių pažinti Lietuvą ir pagyventi vien tik lietuviškai kalbančioje aplinkoje būtų ta efektyvi pagalba lietuvybės išlaikymui išeivijoje, kurios reikėtų, bet kurios kolkas, deja, nėra, ir nesiūloma. Nevalia, ar nėra noro?

Z. V. Rekašius

PROF. JONAS KUBILIUS:

Tuo metu, kai Vilniaus universitetas ruošiasi švęsti 400-ąsias savo įkūrimo metines, kai jame kaip niekad suklestėjo gimtoji kalba, iš J. Kasčio (Kasčiūno) laiško sužinojome, kad JAV uždaryta paskutinė lietuviška gimnazija.

Tai labai didelis nuostolis JAV gyvenantiems lietuviams, ir labai nesunku numatyti, koks bus to rezultatas.

Skaudu tokią žinią girdėti universiteto mokslininkams. Daugelio jų vardus plačiai žino įvairių šalių mokslinė visuomenė. Lietuvių kalbą skaitomų paskaitų klauso daugiatūkstantinis studentų būrys. Mūsų mokslininkų parašyti vadovėliai šiandien verčiami į kitas kalbas.

Universitete gimtosios kalbos tyrinėjimui ir mokymui skiriama daug dėmesio. Lietuvių kalbos katedra, kurioje dirba 4 mokslų daktarai, — viena stipriausių universitete. Jos bendradarbių profesorių J. Kazlausko, V. Mažiulio, J. Palionio, Z. Zinkevičiaus ir kitų parašyti veikalai plačiai žinomi pasaulyje. Lietuvių kalbos ir kitų katedrų profesoriai kviečiami skaityti paskaitų į kitas šalis.

Universitete lietuvių kalbos mokosi ne tik Armėnijos ar Ukrainos studentai, bet ir kitų šalių jauni mokslininkai. Vien tik praėjusiais ir šiais mokslo metais į Vilniaus universitetą savo pasiuntinius mokytis lietuvių kalbos atsiuntė Helsinkio, Londono ir Oslo universitetai. Vienas iš jų — jaunas baltistas iš Suomijos A. Liukkonenas — savo sūnui, gimusiam Vilniuje, davė Algirdo vardą.

Kai matai besimokantį Lietuvos jaunimą, klausaisi studentų dainuojamos lietuviškos dainos, sunku suvokti, kad didelė svetur gyvenančio lietuviško jaunimo dalis negali mokytis gimtąja kalba.

Vilniaus universitetas galėtų padėti užsienio lietuviškoms mokykloms knygomis, patarimais ir kita medžiaga apie gimtąją žemę. Mes tam pasirengę. Kai matėme iš švietimo ministro drg. M. Gedvilo laiško, padėti gali ir Švietimo ministerija. Manyčiau, kad be vargo Lietuvoje atsirastų organizacija, kuri imtųsi šią pagalbą koordinuoti. Ir dar vienas dalykas. daugelyje užsienio aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų dirba ir lietuvių, bet jų ryšiai su Lietuvos mokslininkais labai silpni. Būtų gražu, kad šie ryšiai sustiprėtų.

VYTAUTAS KAZAKEVIČIUS:

Lietuviškos šv. Antano gimnazijos Amerikoje likimas mums nebuvo netikėtas, nes apie jai gresiantį pavojų girdėta ir rašyta išeiviškoje spaudoje. Kalbėta ir apie įvairias priežastis. Nors mokykloje vyravo nacionalistinė-klerikalinė auklėjimo dvasia, tačiau gimnazija vis dėlto padėjo bent daliai vaikų, Amerikos sąlygomis nepaprastai greit nutautėjančių, išmokti lietuvių kalbą, kad naujojoje išeivių kartoje bus jaunuolių, kurie meilės gimtajai kalbai ir kultūrai pagrindu lengviau ras kelius į tėvų kraštą. Šiandien apie pagalbą tai gimnazijai nebetenka kalbėti, nes jos nera. Drauge galima pasakyti, kad vienintelę dabar užsienyje lietuviškų gimnaziją, esančią Hiutenfelde (VFR), taip pat tyko rimti pavojai, tačiau jos pedagogai, atrodo, blaiviau žiūri į būtinus ryšius su Tarybų Lietuva. Pranciškonų gimnazijos vadovams, auklėtojams ir nekilo mintis, kad vaikų izoliavimas nuo tėvų krašto realybės gali moksleivius tik atstumti nuo lietuvybės, padaryti jų sąmonėje kraštą, vardan kurio jie mokomi, atstumiančiu, svetimu. Ta prasme J. Kastis (Kasčiūnas) pagrįstai užčiuopė kai kurias gimnazijos žlugimo priežastis.

Dabar jau tegalima padėti Amerikos lietuvių vaikams per šeštadienines lituanistines mokyklas. Mielai prisiimtume pareigą teikti pagalbą išeivioms mokykloms. Tačiau padėti galima tik tada, kai ta parama pageidaujama ir priimama. Tuo tarpu šiuo metu, kiek rodo praktika, apie tai dar sunku kalbėti. Lituanistinėms mokykloms vadovauja žmonės, kuriems visų labiausiai rūpi ne nacionaliniai, o siaurai ir egoistiškai klasiniai interesai. Šią vasarą įvyko šių mokyklų mokytojų studijų savaitė, kurios visa dvasia buvo antiliaudiška, nacionalistiškai-klerikalinė Kartais susidaro įspūdis, kad lituanistinių mokyklų vadovai geriau sutiks paaukoti lietuviškų vaikų ateitį, negu atvirai priimti Lietuvos pedagogų pagalbą.

Mes galėtume, pavyzdžiui, rūpintis išleisti vadovėlių, kuriais būtų atsižvelgiama į auklėjamąją lituanistinių išeivių mokyklų aplinką, tradicijas ir poreikius. Tačiau praktika rodo, kad išeivių tarpe yra žmonių, kuriems viskas, kas pagaminta Lietuvoje, sukelia aklą neapykantą. Praėjusiais metais lituanistinių mokyklų antram skyriui buvo išleista G. Česienės paruošta ir JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo tarybos patvirtinta skaitymų knyga „Rūtelė". Dvi stambiausios Čikagoje lituanistinės mokyklos — K. Donelaičio ir Market Parko — atsisakė įsileisti šią knygą todėl, kad joje buvo įdėtas... K. Kubilinsko eilėraštis...

Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komiteto užsakymu pagamintas filmas apie Maironį — „Poetas", drauge su filmais „Nemuno žiotyse" ir „Neringa" ta privačia iniciatyva buvo parodytas Čikagos priemiesčio Cicero lituanistinės mokyklos vaikams. Šito užteko, kad „Naujienos" parašytų, jog tas „įvykis yra didelis žingsnis į ateinančios kartos pasirinkimą kito kelio — ne tokio, kokiu mes (t. y., nacionalistai — V. K.) žygiuojame". Ir čia pat apeliuojama į tėvus, kad šie neleistų žiūrėti vaikams filmų, kurie pagaminti Lietuvoje ir kuriuose vaizduojama krašto gamta.

Suprasdami J. Kasčio (Kasčiūno) patriotišką prašymą padėti tautiečiams, turime jam ir kitiems tėvams išeivijoje pasakyti: pagalba, kurios pageidaujate ir prašote, yra reikalinga, mielai suteiktina, bet ji nepasieks tikslo, kol patys tėvai ir pedagogai nesupras jos reikalo.

Mums žinoma, kad išeivijoje yra žmonių, kurie pradeda suprasti, jog jų vaikų izoliavimas nuo Lietuvos ir jos kultūros yra žalingas vaikų ateičiai, jog negalima ugdyti vaikų lietuvybės, šmeižiant gimtąjį kraštą. Tai rodo J. Kasčio laiškas, laiškai tų tėvų, kurie laukia filmų apie Lietuvą, tų tautiečių, kurie prašo iš mūsų literatūros vaikams, vadovėlių ir kt.

Atsižvelgdami į tai, mes stengsimės ne tik užsakyti vadovėlių, bet ir pasirūpinsime pasiųsti Amerikos lietuviams metodinių ir pažintinių filmų, metodinių priemonių, skaidrių, vaikų knygų. Jeigu jų nepriims vakardiena gyvenantys pedagogai ir jų vadovai, tai gal bent pasinaudos namų švietimui tėvai, kuriems tikrai rūpi vaikus Amerikoje išauginti lietuviais. Liūdnas vienintelės JAV lietuvių gimnazijos likimas vis tik turėtų daug kam atverti akis.

LIETUVOS KULTŪRINIO LYGIO DABARTINIAI RODIKLIAI

Santrauka V. Banaičio paskaitos, skaitytos š. m. liepos mėn. Studijų savaitėje Vokietijoje (tąsa).

MASINĖS KULTŪROS - PROPAGANDOS PRIEMONĖS

Masinėms kultūros-propagandos priemonėms — radijui, televizijai, filmui, teatrui, bibliotekoms, — sovietinis režimas skiria ypatingą dėmesį ir paramą. Ir suprantama kodėl — šios priemonės yra instrumentinės, mobilizuojant visuomenę režimo tikslams vykdyti. Šiuo metu Lietuvoje veikia trys radijo programos su viso 28 val. transliacijų per parą. Veikia taip pat dvi tv-programos su 17 val. transliacijų. Apie pusė programų yra persitransliuojama iš Sovietų Sąjungos miestų, ypač Maskvos. Su Latvija ir Estija, Lietuva pirmauja Sov. Sąjungoje pagal imtuvų dažnumą ir mažai atsilieka nuo Vakarų. Radiofonija Lietuvoje buvo pradėta 1926 m., ir 1939 m. jau turėta trys siųstuvai su 100,000 abonentų. 1966 m. Lietuvoje jau buvo pusmilijonis radijo imtuvų ir 238,000 televizorių. Aišku, kad 1939 m. statistika nublunka prieš dabartinius skaičius, bet, iš kitos pusės, praėjo 30 metų ir pažanga turėjo būti. Vis tik reiktų prisiminti, jog jau 1939 m. kontekste radijas buvo stiprus kultūrinis faktorius. Nors programos buvo trumpesnės ir pasiekė mažiau žmonių, nebuvo svetimų pertransliavimų ir ideologinės propagandos.

Kino tinklą Lietuvoje sudaro 1500 aparatūrų — 7.5 karto daugiau kaip 1940 m. Pirmauja sovietinių filmų rodymas, kai prieš karą buvo platesnis filmų pasirinkimas. Išsiplėtė ir filmų gamyba, nors šis veiklos baras dar randasi tik savo išsivystymo pradžioje. Prieš karą reguliariai tebuvo gaminama kronika šalia vieno kito vidutiniško metražo filmų. Dabartinė filmų studija, tarnaujanti sovietinei rinkai, pagamino 23 ilgametražinius ir tris trumpametražinius filmus. Už kultūrinius filmus laimėta viena kita premija.

Profesinių teatrų liko 11 (vienas rusų) iš buvusių 13. Carų laikais nebuvo nei vieno teatro. Spektaklių skaičius išaugo apie 80%, lankytojų — dvigubai. Muziejų skaičius 1965 m. siekė 34, devyniais mažiau kaip 1950 m. Gerokai sumažintas kraštotyros muziejų skaičius, bet pristeigta „revoliucinių" muziejų. Neseniai vyko didelė kova dėl lėšų restauruoti senuosius kultūros paminklus. Ypač grumtasi dėl Trakų pilies ir Vilniaus senamiesčio atstatymo. Naujų muziejų, galima sakyti, nepastatyta, bet kelios uždarytos bažnyčios paverstos muziejais.

Tikrai masiškais skaičiais operuojama, kalbant apie visokius klubus, kultūros namus, skaityklas, bibliotekas. Tačiau, arčiau pasižiūrėjus, tie masiški skaičiai kitaip pradeda atrodyti. Klubų buvę tik 75, o dabar esą 1,300. Masinių bibliotekų buvę 200 su beveik pusmilijoniu knygų, o dabar esą virš 2,000 su 16.5 milijonų knygų ir žurnalų. Šie skaičiai atitinka bendrasąjunginį lygį, bet šiek tiek atsilieka nuo Vakarų. Klubų ir masinių bibliotekų kokybę sunku nustatyti, bet galima priminti, kad daugelis vadinamų kultūrinių namų bei klubų pačios sovietinės spaudos ir žmonių laikomi pajuokos objektais. O bibliotekose tomų skaičius išpūstas su politine-ideologine medžiaga ir literatūra rusų kalba.

Istorinę bei dinaminę perspektyvą apie klubų bei bibliotekų augimą sunku parodyti, nes trūksta išsamesnių davinių. Tik tenka labai stipriai suabejoti sovietinės statistikos daviniais apie 1940 metus.

Nuo 1936 m. buvo įsteigta apie 100 viešųjų bibliotekų su 1,7 mil. tomų. Dabar apie 300,000 tomų turėjo įvairių jaunimo organizacijų, Šaulių s-gos ir Jaunųjų ūkininkų ratelių bibliotekos (1180!). Vien iš jų susidaro viso apie 1300 knygynų su dviem milionais tomų knygų. Iš viso, atrodo, kad sovietinė statistika *bijo užsiminti* apie nepriklausomybės laikų masines organizacijas, atlikusias milžinišką lietuvių tautos kultūros statybos darbą. Kiek jų buvo, kame reiškėsi? Štai keletas skaičių:

Pavasarininkai, kat. jaunimo sąjunga	*90,000 narių*
Šaulių Sąjunga, šalia karinės rengties uždavinių vykdžiusi milžinišką kultūros darbų programą	*62,000 narių*
Jaunieji Ūkininkai, savišvietos, ūkininkų ruošos organizacija	*46,000 narių*
Jaunoji Lietuva ir klaipėdiškių Santara, tautiškos krypties, Smetonos valdžios remiama organizacija	*45,000 narių*
Skautų Sąjunga	*15,000 narių*
Ateitininkų katalikų moksleivių sąjunga	*12,000 narių*

Viso labo šios organizacijos, apimančios daugiausia jaunimą, priskaitė *270.000 narių!* Komjaunimas Lietuvoje 1968 m. turėjo tik 253 000 narių.

Ką veikė šios organizacijos kultūros srityje? Jos išlaikė nemaža mokyklų, šimtus knygynų, muzikos-meno ratelius, švietė žmones, ruošė įvairius kursus, *padėjo mūsų tautai kultūrėti!* Antai, Pavasarininkų dainų šventėje 1938 m. dalyvavo 247 chorai, jaunalietuvių — 130, šaulių — 125 ir tiek pat dūdų orkestrų. Jaunieji ūkininkai per savo aštuonmetį krašto kultūrai kelti išvarė tikrai milžinišką vagą — namų ruošos kursais, medelių sodinimu, daržininkystėje. Šaulių sąjunga turėjo 72 Šaulių namus, 400 dramos ratelių, 4 pastovius teatrus ir 115 sporto ratelių, o jaunalietuviai net 300. Visa tai buvo sukurta iš nieko. Buvo ir dainų švenčių, ir poezijos vakarų, koncertų, paradų bei paradų. *Nieko naujo okupacija čia neatnešė — tik tiek, kad visas tas organizacijas uždraudė,* jų turtą konfiskavo ar sunaikino, o paskui, viską sujungus į vieną, gyrėsi, jog tai jų pasiekimai!

SPORTAS

Sporte lietuviai yra pasiekę gražių laimėjimų. Lietuviai sportininkai iškovojo 5 pasaulinius, 33 Europos rekordus. Olimpinėse žaidynėse dalyvavo 30, laimėjo 10 sidabro ir 2 bronzos medaliu. Sportuojama pagal masiškumą pabrėžiančią sovietų fizikultūros programą. Yra penkios laisvanoriškos sporto draugijos, dirbama 39-se sporto šakose. Sportui esant vienintelei šakai maždaug lygiomis rungtis su rusais, jis įgavo ir politinę funkciją: pergalė prilygdavo Lietuvos pergalei.

Esamų rėmų prasme sporto tinklas prilygsta bendrasąjunginiam lygiui. Kokybiškai lietuviai už rusus žymiai iškilesni. Tik vis dar silpna techniškoji bazė. Ją plėsti, iš viso, susirūpinta tik apie 1957 m.

Istorinėje ir dinaminėje perspektyvoje sportas Lietuvoje imta organizuoti tik trisdešimtųjų metų pradžioje, prieš tai nuo pat nepriklausomybės pradžios jį kultyvuojant tik privačiai. Valdžiai atbusti, visuomenei sudominti akstiną davė bene Sharkey-Žukauskas, pasaulio bokso meisteris 1932 m., Dariaus-Girėno tragedija, JAV-ių lietuviai krepšininkai. 1932 m. išleistas Kūno kultūros įstatymas, 1934 m. pastatyti Kūno kultūros rūmai, 1938 m. įvyko Tautinė olimpijada, 1939 m. pastatyta Kauno sporto halė (10,000 vietų) ir įkurta septynios sporto apygardos. Lietuva dalyvavo 2 olimpijadose, Europos meisterio titulą laimėjo krepšinyje (moterys antrą vietą), pistoleto šaudymo pasaulinėse varžybose 2-a vieta, stalo tenise - 4-ta, sklandyme 2-a vieta. Bet Lietuvos vardui tie pasirodymai tąsyk pasitarnavo žymiai daugiau negu dabartiniai laimėjimai. Sportui trukdė žemas miestiečių procentas ir jo priskyrimas prie „pramogų"...

Tarptautinėje perspektyvoje — rusai prieš karą, iš viso, olimpijadose nedalyvavo. Romos olimpijados rodikliais lietuvių lygis maždaug atitiko italus.

LITERATŪRA, MENAS, MUZIKA

Visų rūšių menininkai šiandien Lietuvoje turi gana geras darbo sąlygas ir sudaro privilegijuotą grupę. Jų materialinė padėtis geresnė kaip nepriklausomybės laikais. Gal būt dėl to ir didesnis skaičius talentų eina į šias sritis negu anksčiau. Bet geresnė materialinė padėtis ir didelis skaičius darbuotojų nebūtinai užtikrina kokybinius atsiekimus. Didžiausias stabdis yra minėtoji kūrybos kontrolė ir pajungimas politiniams tikslams.

Iš menų, literatūra yra lengviausiai kontroliuojama sritis. Gal nenuostabu, kad atsiekimai čia riboti. Izoliacijoje gyvenę žmonės praranda savo vizijas, lakią fantaziją, kūrybinę iniciatyvą. Nors turinį-kokybę sunku matuoti, tam tikrą nuomonę galima turėti: nei Sovietų Sąjungoje, nei Lietuvoje dar neiškilo nei vienas rašytojas, kurį būtų galima palyginti su Tolstojumi, Dostojevskiu. Lietuvoje sovietinio Maironio nerasi, nei Vaižganto. Režimo klasikai beveik be išimties yra buržuazinių laikų „padarai": Putinas, Cvirka, Neris, Venclova. Tarpinės generacijos kaip ir nėra. Tiesa, yra būrys gabių jaunųjų, bet apie juos pilnai pasisakyti dar negalima. Rašytojai mielai eina į pusiau mokslinę, studijinę sritį, dokumentuoja praeitį, rūpinasi lituanistika, vaikų literatūra, tarsi vengdami dabarties. Kur ja domisi — nieko ypatingo nepasiekia, nebent ten, kur artėja prie sovietinės „vieros" erezijos slenksčio, pasidaro kritiški.

Lengviau kiek dailei, bei architektūrai, nors ir čia primityvus lyginimas su fotografija sudaro kūrybinius varžtus. Gražūs ir, sakyčiau, dideli yra grafikų laimėjimai, išgarsėjo knygų iliustratoriai, vitražistai. Pagarsėjo skulptoriai — deja, daugiau politine tematika —nors ir čia yra vienas kitas darbas, kuris liks paminklu mūsų meno istorijoje. Pagarsėjo Lietuvos architektai moderniškais, vakarietiško stiliaus statiniais, ypač gi — interjerais, vidaus architektūra, menišku apipavidalinimu. Rodomas didėjantis susidomėjimas Lietuvos meno istorija, dedama pastangų konservuoti, restauruoti meno paminklus.

Bene sunkiausiai režimui sukontroliuoti sritis ir bus muzika. Ką kompozitorius iš tikrųjų galvojo parašydamas veikalą, jo emocinį turinį, — beveik neįmanoma sukontroliuoti. Tad muzikos srityje ir rasime kol kas didžiausią pažangą. Kompozitoriai kaip Balsys, Vainiūnas, Juzeliūnas, Klova yra jau nebe vidutiniokai. Sąjunginiame maštabe jie priklauso prie pačių talentingiausių. Pasauliniu mastu ne tik „gali pasirodyti", bet turi ką parodyti ir kiti: dainininkai, instrumentistai.

Pažymėtina kaip tikra pažanga — *muzikos gaidų spausdinimas.* (Šioje srityje nepriklausomybės laikais *tikrai buvo apsileista*). Susirūpinta ir plokštelių gamyba — deja, ji techniškai atitinka bendrasovietinį lygį, ir gaila įdėto pinigo. Stačiai nesuprantama, kodėl nesinaudojama nors satelitinių kraštų technika.

SUVESTINĖ

Kultūros darbuotojų suvažiavime 1969 m. vasarį KP sekr. Antanas Sniečkus skaitė pranešimą, pilną pagyrimų, papeikimų, grasinimų ir vad. atkirčių emigracijai, kuri esanti priešiška „Tarybų Lietuvai". *Visko* tame pranešime buvo — *išskyrus aiškaus plano ateičiai.*

Švietimas pradinio mokslo pakopoje yra pasiekęs prisisotinimo laipsnio — kiek tai liečia besimokančiųjų skaičių. Dėl kokybės, dėl materialinės bazės, sprendimo daryti nesiimkim: nedateklius *ten* žino geriau už mus, esančius čia. Bet visiškai nenormalu, jog aukštųjų ir specialinių vidurinių mokyklų skaičius išaugo tik trečdaliu. kai tuo tarpu studentų padaugėjo 10 kartų. Skandalas, jog į tas mokyklas tepriimama tik pusė kvalifikuotų kandidatų ir kad pusė studentų yra neakivaizdiniai. *Seniai jau reikia antro universiteto ir daugiau viduriniųjų spec. mokyklų.* Skandalinga padėtis, kad studentų skaičius vos tepasiekė bendrasąjunginį minimumą ir kad atsiliekama kokybiškai ruošiant akademikus. Tragiškas gi reikalas, kad beveik niekas nestudijuoja užsienyje, t. y. Vakaruose ar satelitiniuose kraštuose. Ką gi veikia Kultūriniams ryšiams su užsieniu palaikyti komitetas? Kodėl nesirūpina nei jis, nei kas kitas Sibiro, Kaliningrado lietuviais, kurių vaikai lietuviškų mokyklų neturi? Ir kodėl, gi, dar vis tokie silpni ryšiai su „broliškom" socializmo tautomis?

Neišgirdo kultūrininkai nieko nei apie lėtą biudžeto lėšų švietimo reikalams augimą. Neišgirdo nieko apie valdžios planus derinti specialistų mokymą su industrializacija — kad laiku paruoštų savus specialistus, kad apsieitų be broliškos pagalbos iš rusų pusės.

Išgirdo apie tai, kad pusė knygų bibliotekose yra niekieno neskaitoma makulatūra. Bet nieko apie paklausą turiningųjų knygų stipresnę leidybą. Išgirdo ir suprato, kam reikia, kad lietuvių autorių veikalai tesudaro tik 11% pokarinio tiražo. Bet nieko negirdėjo apie partijos galvos nusistatymą tokią gėdą išlyginti.

Kultūrinių-masinių priemonių aparatas, beje, 1950 m. buvo dar žymiai didesnis ir tankesnis negu šiandien... Koks absurdas! Per visą pokario metą miestiečių skaičius Lietuvoje padvigubėjo — 1966 m. Lietuvoje miestiečių buvo 46%, o dabar bus jau 50%. Bet teatrų mažiau kaip 1940 m., vietoj dviejų operų tik viena, sumažėjo muziejų skaičius ir t. t.

Kaip gi šiandien? Juk seniai reikėjo, pagal miestiečių skaičių, kultūros priemonių aparatą mažiausiai padvigubinti. Ne tik nieko panašaus nepadaryta, bet ir planų, atrodo, tam neparuošta. Mat, dar reikia įveikti atsilikimą, nes kultūros institucijų pagrindiniai fondai 40% atsilieka nuo bendrasąjunginio lygio. *Štai kur tikroji problematika!*

Istoriniu žvilgsniu pasižiūrėjus, į akis krenta užsispyrusios pastangos vykdyti laisvės metais jau pradėtus kultūros darbo planus. Nieko, *absoliučiai nieko naujo* iš esmės okupacinė valdžia lietuviams neparodė, ko nebūtų jau ir anksčiau buvę, nors ir užuomazgoje. Režimas davė tik naujus rėmus, kurie šiandien jau yra spėję pasenti, bet *turinį įdėjo lietuviai, ir viskas lietuviška* — tegu ir ideologiškai nudažyta, tegu sunkių dvasinės vergovės sąlygų ir sudarkyta — *bet sava.*

Ir tik kiltų klausimas, — ar mes pakankamai padėjome savo tautai šitoje kovoje? Ar, svarbiausia, padėjome *pralaužti izoliaciją?* Per mažai analizuodami padėtį, nežinojome visų sunkumų, nesugebėjome nustatyti, kuo, kur galima, kur ir kaip reikia padėti. *Nesame ir mes be kaltės.*

Akademinių metų pradžia Vilniuje A. Sutkaus nuotr.

Seniai jau reikia antro universiteto

LIETUVOS SPAUDOS APŽVALGA

LENINISKRA IR VASARIO 16

■ Jonui Spranaičiui, nuo Smalininkų, jau septyniasdešimt aštuoneri. Tačiau prisimena jis dar labai gerai ir įdomiai pasakoja Vilniaus 33-čios vidurinės mokyklos moksleiviams, kaip anuomet iš prūsų nešė spaudą... „Gyveno jis tuomet Ansvyčių kaime, netoli carinės Rusijos ir Prūsijos sienos, o tėvas dirbo anapus Šventosios, Prūsijoje. Ten, Žemaičio sodyboje, ant pat upelio kranto, berniukas būvodavo gana dažnai. Ir gerai žinojo visas slaptavietes klėtyje, kur nepažįstami žmonės palikdavo slaptos spaudos ryšuliukus. Būdavo čia ir lenininės *Iskros* numerių.“ (*Komjaunimo Tiesa*, 1969. XI. 12)

Apie *Aušrą* ir *Varpą* nei žodžio. Knygnešiai iš prūsų tenešiojo „leniniskrą“. Ir ne tik šiame numeryje. „Leniniskra“ jau metai kaip atrajojama kiekviename *Komjaunimo Tiesos* numeryje. O apie lietuvišką spaudą Lietuvos jaunimas neturi žinoti. Tokia jau rusifikatorių valia.

■ Lapkričio pabaigoje Vilniuje pasirodė M. Katiliškio romanas „Miškais ateina ruduo“. Išleido Vaga, 25,000 tiražu. Pamažu geležinė uždanga prasiveria ir gyviesiems „netarybiniams“ lietuvių rašytojams. Leidėjus galima tik sveikinti, ypač kad pradžiai Lietuvos skaitytojui parinkta knyga ir autorius jo tikrai neapvils.

Rugsėjo mėnesį su Katiliškiu susipažino ir *Kultūros barų* skaitytojai (trumpa novelė — „Paukščiai“, A. Kurausko iliustracijos, keli trumpi, mandagūs sakiniai apie rašytojo gyvenimą ir kūrybą).

Kitų Vagos leidinių tarpe paminėta Jono Ragausko knygutė vaikams ir jaunimui — „Šventosios Pasakos“, kurioje jis, anot „komsenimo“ *Tiesos* (lapkr. 1), „atskleidžia biblijos prieštaravimus, bažnytinių dogmų keistybes ir nesąmones“. Jeigu jau biblijoje „nesąmonės“, tai visdėlto daug didesnė nesąmonė rašyti knygas apie „nesąmones“, ir dar vaikams...

■ Gimimų skaičius Lietuvoje nuolatos mažėja. Tūkstančiui gyventojų 1950 metais gimė 23.6 vaikai, gi 1967 metais jau tik 17.7. Tokiu būdu natūralus gyventojų prieauglis nukrito iki 9.6 gyventojų tūkstančiui. Atrodo, kad tai žemiausias gyventojų prieauglis ne tik paskutiniųjų 40 metų bėgyje, bet tur būt ir bet kada praeityje. Palygint retai apgyventam kraštui (47 gyventojai kvadratiniame kilometre) su smarkiai augančia pramone tolimesnis natūralaus prieauglio mažėjimas būtų žalingas.

Kodėl jaunos Lietuvos šeimos vengia vaikų, pailiustruoja, kad ir šis lapkričio 28 d. *Komjaunimo Tiesoje* aprašytas atsitikimas. Klaipėdos darbininkas ir vakarinės mokyklos dešimtos klasės mokinys Antanas Kojelis ėmė nebelankyti pamokų. Gyveno jis Baltijos laivų statyklos bendrabučio 75-me kambaryje. Klasės draugai, atėję jo ieškoti, rado kambarį be durų ir baldų. Prietemoje sėdėjo moteriškė su kūdikiu rankose. Pasirodo, bendrabutyje vedusiems gyventi nevalia. Antanas Kojelis gyveno atskirai nuo žmonos, iki gimė kūdikėlis. Tada žmona persikraustė pas vyrą į bendrabutį. Bendrabučio administracija, norėdama juos iškraustyti, išėmė kambario duris ir baldus. Neatrodo, kad dėl šitokios nedalios Antanas Kojelis, jo žmona, ar vieno mėnesio amžiaus sūnus kaltintų buržuazinius nacionalistus. Nekaltino šį kartą buržuazinių nacionalistų nei *Komjaunimo Tiesa*...

■ Noreikiškėse, 5 kilometrai į vakarus nuo Kauno miesto centro, 1964 metais įsikūrė Lietuvos Žemės Ūkio Akademija. Šiuo metu akademijoje jau trūksta patalpų. Baigta projektuoti antroji akademijos dalis. Pagrindinio pastato (92,000 kubinių metrų) architektė Valerija Jakučionienė. Jame įsikurs hidromelioracijos ir agrochemijos fakultetai. Baigus šią statybą, akademijos studentų skaičius padvigubės. Kada prasidės statybos darbai, *Komjaunimo Tiesa* (1969.XI.22) nenurodo.

■ Lapkričio 14-15 dienomis Vilniuje buvo susirinkę Pabaltijo istorikai, nagrinėti kaip „buržuaziniai istoriografai falsifikuoja tarybinio Pabaltijo istoriją“. Pasikalbėjime „komsenimo“ *Tiesoje* istorijos instituto direktorius J. Žiugžda iškelia šitokias „falsifikacijas“:

„Buržuazinėje istoriografijoje nepaprastai idealizuojamas vasario 16-tosios aktas. Mes ir vėl parodėme, kad šis aktas Lietuvai jokio valstybingumo nesuteikė, nors skambėjo jis gražiai.“

„Šiuolaikinės lietuviškosios buržuazinės istoriografijos esmę sudaro stipriai išreikštas antikomunizmas, pikta kova prieš Tarybų Lietuvą. O skiriasi autoriai vienas nuo kito labai nežymiai. Vieni ginčyjasi dėl atskirų partijų politinio vaidmens buržuazinės Lietuvos gyvenime, kiti — dėl fašistinio perversmo eigos ir padarinių...“

„Pokario laikotarpio vertinimas buržuazinėje spaudoje yra tiesiog pikta tikrovės karikatūra. Banditizmą, pavyzdžiui, jie vadina partizaniniu karu...“

Atrodo, kad šio istorikų suvažiavimo tikslai dvejopi:

a) paruošti medžiagos išeivijos istorikų ir jų darbų įtakai Vakarų pasaulio mokslinėje aplinkoje atsverti (bus išleisti suvažiavimo darbai), ir

b) tylą apie Vasario 16, Nepriklausomos Lietuvos istoriją pakeisti daugiau įtikinančia „istorine“ propaganda vidaus rinkai.

Z. V. Rekašius

ISTORIKŲ KONFERENCIJA VILNIUJE

DAVĖ ATKIRTĮ

Juozas Žiugžda Vilniuje, nors jau seniai peržengęs pensijon pasitraukimo terminą ir jau žengęs ta linkme žingsnį iš mokslų akademijos vadovybės, vistiek dar tebedirektoriauja istorijos institute ir tebededa pastangas tempti Lietuvos istorijai ant Maskvos Kremliuje nutekinto kurpalio.

Jo globoj praėjusio lapkričio vidury buvo Vilniuje sušaukta Pabaltijo istorikų mokslinė sesija, kurios paskirtis buvusi — išnagrinėti, „kaip šiuolaikinė buržuazinė istoriografija falsifikuoja tarybinio Pabaltijo istoriją“... Lapkričio 16 *Tiesoj* kalbėdamas apie tą istorikų susirinkimą, J. Žiugžda pasigėrėdamas pasakoja, kad, esą, „davėme pagrįstai argumentuotą, dokumentais paremtą atkirtį tiems istorikams, kurie bando falsifikuoti istorinę tiesą“...

Iš tų jo paminėtų neva atkirčių yra pagrindo spręsti, kad visas tas susirinkimas buvo sušauktas aptarti, ką daryti, kad šiemet pasigirdo tiek daug priminimų apie Ribbentropo-Molotovo arba Hitlerio-Stalino sąmokslą pasidalinti kaip Lenkijai, taip ir Baltijos kraštams. Sąmokslininkų (išskyrus tik dar kažkur tebetūnantį Molotovą) jau kadai nėra gyvų, o Žiugžda tebesineria iš kailio kaip nors nubaltinti juodus jų darbus.

Bet, užsimojus ką nors atremti, neišvengiamai reikia susipažinti su tuo dalyku. Todėl toks H. Šadžius, dar nepasižymėjęs istorijos mokslų kandidatas, esą, „paruošė plačią šiuolaikinės lietuviškosios buržuazinės-nacionalistinės istoriografijos apžvalgą“, kurios ligšiol ten jie neturėję. Žinoma, be oficialių paaiškinimų Šadžiaus darbo, turbūt, niekam neleis skaityti, bet faktas, kad dabar turbūt ir kiti jaunesnieji istorikai galės žvilgterti ne vien į tai, ką Žiugžda jiems pasakoja. Žinoma, tos galimybės naudingumas daug priklauso nuo Šadžiaus sąžiningumo ir drąsos sąžiningai atpasakoti, ką jis paskaitė laisvų istorikų raštuose.

Žiugždą tai labiausiai jaudina, kad laisvėje esančiųjų istoriografijoje „nepaprastai idealizuojamas vasario 16-osios aktas“. Anot Žiugždos, tai šis aktas Lietuvai jokio valstybingumo nesuteikęs, nors — pripažįsta — skambėjęs jis gražiai... Bet, girdi, tai buvusi tik priedanga 1917 metų deklaracijai, vedusiai į 1918 metų kovo 23 dienos kaizerio aktą (kur Vokietija pripažino Lietuvą, bet surištą tam tikromis sutartimis su Vokietija).

Žiugžda turėjo būti didelėj desperacijoj tame istorikų suvažiavime, jei griebėsi Vasario 16-tosios aktą sieti su kaizerio dekretu: toks aiškinimas girdimas pirmą kartą, bet užpatentuoti jis vistiek netinka, kadangi negali atsilaikyti ne tik prieš mokslininkų, bet net ir akylesnių gimnazistų kritiką. Kaip gi Žiugžda galėtų atsilaikyti su savo tokiu argumentu, jei koks gimnazistas imtų ir paklaustų, kaip suprasti tą faktą, kad už metų nuo Vasario 16-tosios akto priėmimo jis, tas aktas buvo įgyvendintas, o ne kaizerio dekretas. Kokiu gi tad būdu tas aktas galėjo būti „priedanga piktiems kaizerinės Vokietijos tikslams“, jeigu jis ėjo ir nuėjo prieš tuos tikslus? Žiugžda, žinoma, bando paslėpti ir tai, kad kaizerinė valdžia netgi neleido skelbti to Vasario 16-tosios akto, konfiskavo laikraščius, kurie bandė atspausdinti tą, anot Žiugždos, kaizerinei Vokietijai tokį neva palankų aktą.

Žiugždai, žinoma „tikrasis valstybingumo aktas yra 1918 m .gruodžio 16 d. paskelbtasis „Kapsuko ant ‚krasnoarmeicų‘ durtuvų“ atneštas aktas, kuris nedviprasmiškai buvo Lenino politikos veidmainiškumo priedanga, arba priedanga kilpos, kuri buvo užmesta neišleisti Lietuvai iš Rusijos imperijos ribų.

Toliau Žiugžda pats susigalvoja neva argumentą ir didžiuojasi galįs jį lengvai atremti. Sako: „Vakaruose ligi šiol tvirtinama, kad hitlerinė okupacija Lietuvai niekada negrėsusi“. O jis, Žiugžda, žinąs, kad 1939 metų rugsėjo 25 dieną Hitlerio buvo įsakyta užimti Lietuvą, net jeigu reiktų pavartoti jėgą“. Girdi, „tik Raudonosios armijos buvimas sulaikė agresorių“...

Tai irgi pavyzdys, kaip Žiugžda griebiasi tokių kiaurai permatomų prasimanymėlių, lyg skenduolis šiaudo. Visų pirma, niekas netvirtina, kad hitlerinė okupacija Lietuvai niekad negrėsė. Kas gi sakys, kad negrėsė, kai hitlerinė okupacija Lietuvoj net ir buvo, ištisą pusketvirtų metų... Ar Hitleris buvo užsimojęs užimti Lietuvą tuoj po Lenkijos, mes to Lietuvoj tada nežinojom, kaip nežinojom, kad Stalinas Lietuvą Hitleriui tuo metu buvo atidavęs, ir jokia Raudonoji armija Lietuvos nuo Hitlerio rugsėjo 25 dieną 1939 metais (aštuntą dieną po Lenkijos pasidalinimo) negynė. Rugsėjo 25 dieną Molotovas šnibždėjosi su Šulenburgu ir kalbino jį, ar neperleistų Hitleris jam Lietuvos už pereitą savaitę jo jau pasiimtos Lenkijos gabalą. Hitleris sutiko ir rugsėjo 28 dieną priėmė iš Molotovo Liublino vaivadiją, dalį Varšuvos vaivadijos, ir paliko Molotovui su Lietuva daryti, ką jis panorės.

Užmiršo šį kartą Žiugžda pagirti Maskvą, kad ji apsiėmusi tada Lietuvą ginti nuo karo pavojaus. O gal nebekalba apie tai, kaip tik todėl kad visi tebeatsimena, kaip Maskva ne tik Lietuvos, ne tik Latvijos su Estija, bet ir pati savęs neapsaugojo.

Žiugžda mano, kad kalbamojo istorikų susirinkimo kalbos turėtų būti atspausdintos, nors iš jo žodžių dar nematyt, kad tas dalykas jau būtų plane ir sąmatose. Suvažiavimas aiškiai skirtas aptarti, kaip nukreipus dabartinės kartos dėmesį nuo 1939 metais Maskvoj įvykusio gėdingo sąmokslo ir jo reikšmės karui sukelti.

MOKSLO IR KŪRYBOS SIMPOZIUMAS

DEBIUTANTŲ BALIUS

Kadangi Mokslo ir Kūrybos simpoziumas buvo tam tikra prasme mano kartos „debiutantų balius“, tai labai norėjosi, kažko ypatingo, „jaunatviško“, žaižaruojančio ir žiežirbuojančio, greito, taiklaus, atmintino.

Bet amžius daro savo. Vis dėlto debiutas virš trisdešimtinių... Tempas buvo pritaikytas reikalui, pateikta medžiaga išsami. Nieks nesisvaidė žaižaruojančiom svajonėm ar žiežirbuojančiom reformom.

Vyresnieji maloniai nustebo, kad tas „jaunimas“ pusiau padorus, o „jaunieji mokslininkai“ turėjo konstatuoti, jog ir jiems mikrofonai gali neveikti, ir programa anglų kalba vietomis aiškiai „užnešta“ vertimu.

Rengiant simpoziumą, buvo norėta suartinti amerikietiškame gyvenime karjerą darančius profesionalus su lietuviškąja visuomene. Iki šiol mūsų jaunieji profesionalai per savo profesiją neturėjo kaip reikštis lietuviškoje visuomenėje. Ypač „tiksliamokslininkų“ atveju pasirinkimas buvo žiaurus: arba, kaip JAV LB CV pirm. Bronius Nainys prisipažino, reikia profesiją laikyti tik uždarbiu, lietuviškai veiklai skiriant visą sumanumą (tuo neabejotinai pakenkiant savo karjerai), arba profesijai skirti reikiamą dėmesį ir, nors gal ir nenorom, nutolti nuo lietuviškosios visuomenės (yra dar ir trečias būdas — bet kaip rūkymas, ilgainiui kenkia sveikatai — tai daryt ir karjerą ir lietuviškam veikime dalyvaut).

Kadangi prašomieji profesionalai simpoziume dalyvauti nesiveržė (perdaug neaiškus dalykas; kas klausysis techniškų paskaitų? ir pan.), tad, suvažiavus, daugumos stipriausias įspūdis buvo nustebimas. Tiek privažiavo! Iš visur! Ūpą kėlė pilnos salės klausytojų, veidai seniai matytų draugų, pažintys su žmonėm pažįstamais kartais tik iš amerikietiškos mokslinės spaudos. Ne vienas, kuris lietuviškąją visuomenę atsimena tik kaip nuobodžių minėjimų rengėją, pirmą kartą pamatė ją einant miniatūroj lygiom su gyvenamuoju kraštu.

Darbotvarkės buvo tiek pilnos, kad ramiam pasibičiuliavimui nebuvo laiko. Kągi, nėra to blogo, kuris neišeitų į gerą. Atrodo dauguma, ypač rečiau su lietuviais susitinkančių, skirstėsi su pažadintu apetitu lietuvius pažinti iš arčiau. Gal tai net didesnis laimėjimas, negu jei būtų persisotinę. O dabar galima tikėtis, kad sekantis panašus suvažiavimas iš karto susilauks gyvo susidomėjimo. Nebebus reikalo užtikrinti mūsų profesionalų atvykimą, tik įtraukiant juos į programą. Programa galės būti minimalinė, o progų pabuvot kartu — kuo daugiausia ir maloniausiose sąlygose.

Atsikvietus žmones, kurie gyvena atokiau nuo lietuvių, reikėtų leisti jiems pabūti turistais lietuviškojoje Čikagoje. Ne visi turi Čikagoje giminių ar draugų, kurie galėtų būti vadovais, tad gal reikėtų išleist kokią patrauklią brošiūrėlę, pvz. anglų kalba, nusižiūrėjus kaip panašūs leidinukai atrodo Europoj. Ten suminimos visokiausios šventės, festivaliai su apytikrėm datom, papročiai, surašytos krautuvės, įdomesnės vietos, paminklai ir jų istorijos, užeigos, restoranai (tik jau vien egzotikos sumetimais lietuviškuose restoranuose turėtų būti ir lietuviškas meniu! Dabar mėgini sugalvoti, kas tie „dumplings“, tikri angliški „dumplings“? ar cepelinai, koldūnai? ar dar kitokie lietuviški kleckai? Nevykęs meniu restorano patrauklumą per pusę sumažina). Tokia brošiūrėle galėtų naudotis ne tik lietuviškos kilmės amerikiečiai bet visi žmonės, kurie domisi „etniškomis kultūromis“.

Nėra tokio dalyko, kaip lietuviška inžinerija, kalbotyra, lyginamoji literatūra, o vis dėlto suvažiavo visokiausių sričių atstovai į *lietuvių* mokslininkų simpoziumą. Dienotvarkėj nebuvo numatyta svarstyt, *kodėl* tie mokslininkai suvažiavo. Tačiau įdomu, kad, nors klausimas dar pilnai nesuformuluotas ir atsakymas negautas, inžinieriai jau ėmėsi darbo: suplanuoti Pasaulio lietuvių mokslo draugiia. Reiškia. suvažiavusiems ir klausimas ir atsakymas be žodžių aiškus. Dabar reikia tikėtis, kad vienintelis mūsų sociologas, Vytautas Kavolis ims ir išaiškins mums mūsų elgesį.

Pirmajai simpoziumo pusei, ketvirtadienį ir penktadienį, kai man teko dalyvauti, prikišti daug nebūtų galima. Temos buvo įdomios, publikos pilna salė. Bet trūko šio to. Greitesnio tempo. Drąsos.

Pirmasis forumas, „Mokslo išsivystymas sovietų okupuotoj Lietuvoje“, buvo tikrai pavyzdingai paruoštas. Paskaitos sutelkė labai daug medžiagos apie Lietuvos stovį įvairiose srityse. Paskaitos buvo ne tik kruopščiai paruoštos, bet netgi išspausdintos ir išdalintos klausytojams. Tačiau negalima moderatoriui, prof. Tomui Remeikiui, atleisti, kad jis tas paskaitas prelegentams leido skaityti pažodžiui. Trys iš prelegentų, padėkos verti Vincas Trumpa, Kostas Ostrauskas ir Donatas Šatas, patys susiprato ir susumavo savo pagrindines mintis. Bet kiti prelegentai (ačiū Dievui, vienas negalėjo atvykti) ištvermingai skaitė viso 24 mašinėle rašytus puslapius (surašytus, praleidžiant tik vieną eilutę ir vos paliekant kraštelius iš šonų!). Skaitė prelegentai. Paklusniai galvas panarinę sekė klausy-

Nainys

Kliorė

Avižienis

Bendruomenės vežime, bet giesmę valia traukti kokią nori.

KODĖL ŠAIPOSI LAIKRODIS

VYTAUTO MARTINKAUS NOVELĖ

Tu stengiesi nežiūrėti į laikrodį, o jo rodyklės striksi greitai, daug greičiau, negu tau norėtųsi; jos skuba tarsi merginos į pasimatymą. Merginos, galvoji tu, visada skuba ir visada vėluoja.

Paskui tu susirandi cigaretę. Kartūs dūmai veja iš galvos mintis,— nelauktas, varginančias, kelioms sekundėms sulaiko kažkur tolstantį, nykstantį pasitenkinimo jausmą. Nors cigaretė jau surūkyta, tu vis dar nežiūri į laikrodį, o drumzlina ryto šviesa skverbiasi pro langus, pro limpančius akių vokus. Jauti — burna sausa sausa. Paskutinis kartas, galvoji, dievaži, paskutinis, niekada, niekada nebegersiu vyno ir degtinės kartu.

Nuo tokio tvirto pasiryžimo tu tarsi tampi geresnis — paskui užsimerki ir valandėlę negalvoji apie nepermaldaujamai kažkur skubantį laiką: kažkur, kažkur skuba, bėga į nežinomybę, o iš tikrųjų į tą pačią kasdienybę, kuri kartojasi be galo, be krašto — beprasmiškos nežinomybės iliuzija...

Po antros cigaretės žvilgteli į laikrodį. Ciferblatas nebylus ir kartu iškalbingas. Pusė devynių, pusė devynių, murmi sau, pilkšvai rytmečio šviesai, kuri jau užtvindė kambarį. Pusė devynių, staiga visame pasaulyje nelieka nieko kito, tik ta vienintelė sąvoka — pusė devynių.

Tu pašoki paskubomis, rengiesi. Gerai nusiprausti nėra laiko, plonos laikrodžio rodyklės varo tave iš proto. Batas neatsirišа, tenka panaudoti ant stalo surastą šakutę, net dantis, paskui dingsta švarkas... Tu gerai prisimeni,— pakabinai jį vakar štai ant šitos kėdės, tačiau dabar jo nėra. Tu stovi vidury kambario, šalia kava ir vynu aplaistyto stalo, stengdamasis prisiminti viską iš eilės... Kokia kvailystė, įtikinėji save, jis kabėjo štai čia, galiu prisiekti — čia. Po to atidarai spintą, rausiesi gausybėje moteriškų rūbų, bet tavo švarko ten nėra ir — tu pats tvirtai tuo įsitikinęs — būti negali. Laikrodžio rodyklės slenka prie devynių, o tu sukiesi vietoje it vilkutis — žaislelis kasdienybės rankose.

Paskui tu pajunti žvilgsnį, jis pykina ir kartu džiugina, nes gali nervingai trukteléti pečius ir paklausti:

— Kur mano švarkas?

Ji valandėlę žiūri į tave ir tyli, jos plaukai išsidraikę ant pagalvio, o blyškios lūpos vos vos šypso. Tu irgi žiūri į ją. Kiek jai metų? Vakar ji atrodė jaunesnė, nebuvo tų raukšlelių kaktoje, nebuvo tos pilkumos paakiuose ir apie lūpų kampučius. Dangau, galvoji, ji visiškai nuvaryta. Ta mintis užgožia anas, apie dingusį švarką, apie devintą valandą. Ji tyli. Matyt, tavo klausimas dar nepasiekė jos sąmonės, į gyvenimą, į rytmečio šviesą ji grįžta palengva, nenoromis. Tu pasisuki, paimi nuo stalo butelį, kuriame dar yra vyno. Geri tiesiog iš jo, geri dideliais gurkšniais ir jauti, kaip drėksta gerklė, nyksta visa deginanti sausra.

— Kur mano švarkas? — klausi vėl, ir tavo balsas dabar skardesnis, jis priverčia ją krūptelėti ir atmerkti akis.

— Prieškambaryje, Rimgaudai,— tyliai sako ji.— Aš išvaliau jį.

Tave stebina jos balsas, stebina tas paprastas, trumpas „Aš išvaliau jį...“ Pažvelgi atidžiau į išsidraikiusius juodus plaukus, į pilkas dėmes paakiuose, prie lūpų kampučių. Jau po devynių, ir tu, netaręs nė žodžio, eini į prieškambarį, susirandi tą nelemtą švarką. Trinkteli durys.

Autobusas neatvažiuoja taip ilgai, kad tu spėji prakeikti jį, visą pasaulį, save patį. Tu žiūri į eilėje stovinčius, nekantraujančius žmones ir nesupranti, kur jie skuba: juk jau pradžia dešimtos, įmonėse, įstaigose — visur prasidėjo darbas. Gal ir jie vėluoja? — mąstai, ir ta mintis suartina tave su jais, ramina.

Sankryžoje ūžauja mašinos, plonai pypsi milicininko švilpukas. Tu vis lauki; lauki jau ne minutę, dvi, lauki ištisą amžinybę... Autobusas nesirodo, o tu vis dar nepamiršti tų pilkų dėmių po akimis, ties lūpų kampučiais. Paskui prisimeni kitą veidą ir staiga supranti, kodėl tokios matytos, pažįstamos tos pilkos dėmės: jos panašios. Ir ji, ir Laima, mąstai, kartoji mintyse, kol žodžiai praranda prasmę, tada vėl prisimeni vakarykštį vakarą, kada pamiršai, jog geriant negalima maišyti vyno su degtine.

Jei ne tai, aš būčiau išvažiavęs. Jei ne tai — aš nebūčiau pramigęs. Ji vakar laukė visą vakarą, gal net visą naktį, galvoji tu, kiekvienas laukimas turi turėti ribas, jis negali tęstis amžinybę, todėl... Ką ji pasakys? Ir ką jis pasakys?

Pagaliau, atsidūsti ir grūdiesi į autobusą, paskui važiuoji velniškai suspaustas, kartais nesiekdamas kojomis grindų. Paskui pajunti kažkieno žvilgsnį, bet stovi nejudėdamas, neatsigręždamas ir spoksai į rausvą skrybėlę. Tu prisimeni, kaip prieš pusvalandį į tave žiūrėjo Laima, paskui įsi-

tojai. Vertė visi kartu puslapius. Desperatiškos špargalkos moderatoriui nepadėjo — paraginti prelegentai ir toliau skaitė viską kas parašyta, tik kiek greičiau.

Pasyvus moderatorius buvo ir kun. Kęstutis Trimakas, S. J. suorganizavęs visų labai lauktą spaudos forumą. Iš šio redaktorių suėjimo buvo laukta įdomios konfrontacijos, vizijų, redagavimo „užkulisių". Gal klaida buvo redaktorius susodinti prie stalo veidu į publiką? Gal reikėjo susėsti pusračiu, tada būtų buvę nepatogu leistis į prakalbas arba kreiptis į šalia sėdintį kolegą „neasmeniškai".

Išskyrus Vytautą Kavolį *(Metmenys)*, redaktoriai nesinaudojo proga pasidalinti savo svajonėmis, pasiūlyti ką nors naujo, o teisino, gynė savo pasirinktą stilių ir turinį. Gavosi pakartojimas daug kartų skaitytų dalykų. Palyginti naujas buvo Kavolio pasiteiravimas, kaip atrodytų, jei kultūros žurnalas, negalėdamas tarp išeivių surasti vienos ar kitos srities specialisto, kreiptųsi į Lietuvoje gyvenantį specialistą. Kilo ne diskusijos, o „už" ir „prieš". Dr. Algiui Avižieniui užlėkus ant scenos primint, kad čia *mokslininkų* suvažiavimas, akademinės diskusijos!.. diskusijos tuo klausimu maždaug ir pasibaigė. *(Technikos Žodyje* 1969 nr. 3 tilpo arch. D. Janavičiaus straipsnis, tiesa, parašytas Čikagoje, apie šių laikų architektūrą Lietuvoje. Ten autorius sako, jog netolimoje ateityje galėsią net ištisą straipsnių ciklą tuo klausimu iš Lietuvos *Technikos Žodžiui* prisiųsti).

Techniškų pranešimų profesiniu lygiu nėra ko stebėtis — kalbėjusieji panašius pranešimus skaito amerikietiškuose ir tarptautiniuose suvažiavimuose. Pranešimų klausytis rinkosi, savaime aišku, panašių interesų žmonės, bet į galą suvažiavimo ėmė sklisti gandai, kad ten užklydusiems humanitarams būvę baisiai įdomu. Humanitarai į tiksliųjų mokslų suvažiavimus nesilanko (ir vice versa), bet čia buvo paranku. Ir... nevienas grįžo praregėjęs. Girdi, daug ką suprato, ypač kiek tai, ką tie mokslininkai kalba, turi įtakos į humanitarų gyvenimą. Panašų simpoziumą ruošiant gal vertėtų atsimint ne apie „supopuliarinimus" visuomenei galvoti, bet raginti visuomenę eiti pasiklausyti kaip tiksliamokslininkai tarp savęs kalbasi.

Jei techniškose paskaitose profesionalai tokiais ir liko, tai pasaulinės literatūros simpoziume profesionalai virto mėgėjais. Susėdo už stalo įvairių literatūrų specialistai, bet kai moderatorius dr. Kostas Ostrauskas ėmė statyti klausimus, atrodė, lyg jie būtų buvę ką tik iš salės sugaudyti. Kažkatras dar mėgino situaciją gelbėti, mat nemanę, kad tiek klausytojų ateis (sausakimša salė), galvojo, kad taip sau kamputy susės visi ir pasidalins įspūdžiais.

Arčiau tiesos buvo prof. dr. Birutė Ciplijauskaitė. Ši ispanų literatūros žinovė, knygų autorė, kurią nori prisiviliot nevienas pirmaujantis universitetas, buvo nepajėgi panaudoti savo neeilinių žinių ir kritiško įžvalgumo. „Nesu studijavusi lietuvių literatūros". Jei tiksliuose moksluose mokslininkai pamatė, kad jie savo profesinėm žiniom yra ir lietuviams įdomūs, tai literatūros specialistai gal pirmą kartą pajuto esą mėgėjai. Žinoma, lietuvių literatūra nėra jų sritis, ir „apsiskaitymas", kad ir platokas, dar nėra tas „studijavimas", apie kurį užsiminė dr. Ciplijauskaitė. Literatūros profesoriai savo bejėgiškumu atskleidė mūsų visuomenei svarbų momentą — ne tiksliamokslininkams, bet literatūros ar kalbų specialistams bus sunkiau per savo profesiją įsijungt į lietuvišką visuomenę. Nebent mes iš jų irgi tereikalautumėm būti tik savo srities specialistais.

A propos, ateityje į tokius suvažiavimus suvažiuojantieji literatūros specialistai bus nepalyginamai blogesnėje padėtyje lietuvių literatūros atžvilgiu negu tie, kurie turėjo šįkart sunkumų. Tačiau reikia manyti, kad visi literatūrų specialistai, kurie yra lietuviai, lietuvių literatūra irgi domisi. Bet *nuodugniai* lietuvių literatūrą domėtis maža sąlygų. Gal tokių didžiulių suvažiavimų metu visad reikėtų įrengt dideles knygų parduotuves, kuriose būtų galima vien bevaikštinėjant susidaryt vaizdą, iš ko ta mūsų literatūra susideda, o plačiai apsiskaitę knygų mėgėjai galėtų būti gidais ir padėti orientuotis.

Forumas „Mokslo išsivystymas sovietų okupuotoj Lietuvoj"

Susipratę ir nesusipratę

Ruošiant Mokslo ir Kūrybos simpoziumą buvo renkami žmonės, kurie geriausiai galėtų šį ar kitą uždavinį atlikt, nebuvo skaičiuojama, kad, jei kviesti tiek iš tos organizacijos ar pakraipos žmonių, tai būtinai reiks tiek pat nosių priskaičiuot ir iš kitos. Rezultate — ruošėjai buvo visokiausių nuomonių žmonės.

Kitas tikrai išskirtinas atvejas, tai JAV LB CV pirm. Broniaus Nainio ir jį palaikančios Centro Valdybos nusistatymas duoti finansinę paramą ruošėjams ir *visai nesikišti į programos nustatymą ir dalyvių pasirinkimą*. Kitaip sakant, sėdėk Bendruomenės vežime, bet giesmę valia traukti kokią nori! Iš vieno taško žiūrint, tai pavojingas precedentas (gi vietoj ramios kompanijos, ten galėjo sėdėti ir nerami). Tačiau iš kito — gal tas Bendruomenės pasitikėjimas daugiau reiškė pasitikėjimą *savimi*, — nesugriūti, kokią giesmę beišgirstų?

Prof. dr. Algio Avižienio ir dr. Arvydo Kliorės pastangos — nes pagrindinai tai jie su Broniu Nainiu viską stūmė, traukė ir judino — vertos visų mūsų džiugios padėkos.

Elona Vaišnienė

---

vaizduoji kitą žvilgsnį: tą, kuris sutiks tave šiandien vakare, kai grįši namo. Rausvoji skrybėlė ima tolti, paskui išvirsta pro duris, ir tu, praradęs vienintelį atramos tašką, pasuki galvą. Didelės, pašaipios akys juokiasi iš tavęs, gal iš viso pasaulio; jos tokios begėdiškai jaunos, tokios iššaukiančios, kad gali išvesti iš pusiausvyros. Tu stengiesi nieko nematyti, tik nikeliuotą ventiliacinio dangčio rankeną, stengiesi galvoti bet ką, tik ne apie praėjusią naktį, tik ne apie Laimą, tik ne apie tas tamsias dėmes paakiuose.

Žvilga, dreba nikeliuota rankena. Jeigu ne tas jos drebėjimas, atrodo, galėtum pamatyti savo veidą.

Paskui kažkas įsitveria į ją, patraukia. Krinta dangtis, dingsta šviežio oro srovė, taip gaivinamai glosčiusi plaukus, veidą.

Per pietų pertrauką nueisiu į universalinę, staiga pagalvoji, ir nupirksiu ką nors. Namuose išvyniosiu ryšulį — ir, kol ji susidomėjusi apžiūrinės dovaną, papasakosiu kokią istoriją... Kad reikėjo skubiai išvažiuoti. Paprašysiu viršininką: tegul išrašo komandiruotės pažymėjimą. Fiktyvų, niekur neregistruotą... Svarbiausia, kad ji nežiūrėtų į mane tomis keistomis akimis.

Autobuse pasidaro laisviau, galima net atsisėsti. Tavo akys nebeieško žvilgančios rankenos. „Ką nors nupirksiu... Ką nors nupirksiu",— galvoji, ir ta mintis guodžia, grąžina tave į normalų gyvenimą. Reikės iš Algio pasiskolinti dvidešimt rublių...

Autobusas artėja prie šaligatvio, mažina greitį. Tu stovi prie durų ir lauki,— mažytis šapelis, plūduriuojantis laiko jūroje. Tos kelios sekundės, kol šoferis neatidaro durų, tau atrodo begalinės, ir tu vėluoji į darbą tik dėl to, kad laiku neatvažiavo autobusas, kad jį vairuoja didžiausias slunkius ir nemokša visame pasaulyje.

Paskui tu lipi instituto laiptais. Lipi ir galvoji: ką jai nupirkti? Tau skauda galvą, džiūsta gerklė, tu matai pilkas dėmes prie lūpų kampučių, tu girdi tą paprastą, trumpą: „Aš išvaliau jį"...

Koridoriuje stoviniuoja vyrai. Jie rūko, pasakoja anekdotus ir šiaip intriguojančias istorijas. Tu eini pro juos, linkteli vienam kitam galvą, o nuo ilgo lipimo laiptais — liftas ir vėl sugedęs! — tarsi mažu plaktuku kas daužo į pakaušį.

Dešimta valanda, dešimta valanda — šaiposi didelės juodos laikrodžio rodyklės, dūmuose skendintys vyrų veidai, prie braižomųjų lentų palinkusios nugaros. „Dešimta valanda,— galvoji tu,— pasiutiškai ilgai neatvažiavo autobusas; tas šoferis toks slunkius!"

— Autobusas? — sako viršininkas, ir tu staiga suvoki: išgelbėtas; toks linksmas, nuotaikingas jo balsas.

— Autobusas,— šypsaisi tu, nors galvoje kažkas monotoniškai tuksi ir gerklėje kankinamai sausa.

Tu sėdiesi prie stalo, brūkšteli keletą linijų, sausai trakšteli pieštuko grafitas, ir staiga pajunti, kad dirbti negali: toks pasiutęs tuksėjimas galvoje — tas liftas amžinai neveikia! — o Laimos veidas toks panašus į žmonos veidą, kad... Tu eini į koridorių.

— Šoferis pasitaikė... toks slunkius, kokių reta. Užkliudė troleibusą, niekšas,— sakai dūmuose skendintiems vyrams, bet jie viską supranta patys; ir viršininkas, tikriausiai, suprato, tik šiandien jis gerai nusiteikęs ir nenori pamokslauti.

Tu rūkai ir galvoji apie žmoną, svarstai, kokią dovaną tinka parvežti iš komandiruotės, ir dar kartą prisieki sau: paskutinis kartas, dievaži, paskutinis.

Paskui tu eini koridoriumi. Pačiame jo gale kabo laikrodis. Didžiulės juodos rodyklės nesulaikomai kažkur skuba, o tu eini ir eini; viršininko kabinetas taip pat koridoriaus gale. Tu šypsaisi, kalbi su viršininku apie nežmonišką darganą, po to staiga išlieji savo širdį. Tavo vienintelis kozíris — atvirumas. Tu muši juo viršininko abejones, muši tą nežinomybę, kuria virsta monotoniškas juodų laikrodžio rodyklių strakséjimas... Palengva ateina įsitikinimas, kad viskas praeis sėkmingai.

Tu stebi, kaip geltonas amžinos plunksnos smaigalys, gelsvų pirštų vedžiojamas, rašo tavo pavardę, po žodžio „komandiruojamas" sekundę stabteli, paskui iš lėto braižo —„į Skuodą".

Palengva tilsta, nyksta spengimas galvoje, tu vėl slepi savo ginklą — atvirumą ir su palengvėjimu atsidūsti. Staiga vėl išgirsti tuos paprastus, nereikšmingus žodžius „Aš išvaliau jį... prieškambaryje", prisimeni nuolankias akis ir galvoji: „Ne, jos nepanašios... Panašios. Ne, nepanašios. Jeigu aš parnešiu jai lauktuvių iš Skuodo..."

Geltonas plunksnos smaigalys priartėja prie žodžių „komandiruotės laikas". „Jeigu aš išdrįsčiau, galvoji, jeigu aš išdrįsčiau dar kartelį kirsteléti savo koziriu..."

Viršininkas žvilgteli tau į akis, šypteli ir užrašo: „dvi dienos". Paskui sako:

— Tik viena sąlyga: rytoj į darbą nevėluoji...

Tu galvoji: yra ji, telepatija. Yra...

linkmė

VOX POPULI

Jei kada buvo, tai ypač šiandien pasidarė reikšminga sena tiesa, išreiškiama žinomu posakiu **vox populi — vox Dei**. Buvo laikai, kada karalius ir popiežius buvo viskas — tik jie buvo **vox Dei**. Šiandien beveik priešingai — ne tik valstybėj suverenas yra tauta, visi piliečiai, bet ir Bažnyčioj pirmoj vietoj yra Dievo tauta. Tiesa, institucijos ir šiandien egzistuoja, tačiau nei karaliai ar prezidentai, nei popiežiai be žmonių pritarimo nevaldo. Net popiežiui jau neužtenka senos kurijos — jam reikia ir patariamosios teologų komisijos, reikia vyskupų sinodo, kurie padėtų spręsti gyvenimo problemas. Vyskupams gi padeda kunigai ir pasauliečiai, kurie jau nebesitenkina senąja pareiga, kuri angliškai būdavo reiškiama trim žodžiais — **pray, pray and obey**.

Valstybėj valdžia renkama vos keliems metams, nes bijoma, kad per ilgesnį laiką ji galėtų išsigimti, uzurpuoti faktiškojo suvereno teises. Bet ir per tą keletą metų valdžiai kartais tenka pasitikrinti, ar ji turi pasitikėjimą tautoje. Kai iškyla kokia ypač svarbi problema, skelbiami referendumai, tautos nuomonės atsiklausimas. Net toks autoritetas kaip De Gaulle'is tai ne kartą darė. Nemažai čia pasitarnauja ir viešosios opinijos tyrinėjimo biurai, kurių paslaugomis vis dažniau pasinaudojama. Jų duomenys rodo valdžios populiarumo kreivę. Tuo keliu, pavyzdžiui, ir prezidentas Nixonas turi galimybių patirti „tyliosios daugumos" pritarimą jo politikai. Žodžiu, šiandien aiškiai dominuoja principas, kad ne žmonės valdžiai, o valdžia žmonėms, ir kad valdžia turi žinoti žmonių nusistatymus ir jais vadovautis ar bent juos respektuoti.

Kyla klausimas, kiek tas tautos suverenumo principas reiškiasi mūsų išeivijos gyvenime. Tiesa, mes čia neturime valstybinės valdžios, o tik kultūrinių bei visuomeninių organizacijų vadovybes. Tačiau, rodos, ir be įrodinėjimų aišku, jog norint, kad toji organizacijų veikla būtų kiek galint sėkmingesnė, reikia, kad vadovybės žinotų visuomenės nusistatymus ir jais vadovautųsi. Deja, pas mus viešosios opinijos tikrinimas nepraktikuojamas, o gal kai kam jis ir nepageidaujamas. Veikiama apgraibomis. Tokia padėtis gali būti kai kurioms institucijoms net patogi — jos gali girtis atstovaujančios daugumai, pačios tuo tikėdamos ar ir netikėdamos. Imkime visai konkretų pavyzdį. ALTos valdyboj Lietuvių Katalikų Federacijos atstovas atstovauja visoms katalikiškoms organizacijoms. Bet tose organizacijose yra visokių pažiūrų žmonių — krikšč. demokratų, frontininkų ir kitokių. Vieni jų patenkinti ALTos veikla, kiti, pavz. frontininkai, ją smarkiai kritikuoja. Tad kam atstovauja ALToje Federacijos atstovas? Gal būt daugumai katalikų, kiek tai liečia ALTos tikslus, ir galbūt mažumai, kiek tai liečia priemones. Niekas to nežino, nes į tokias organizacijas, kaip ALTa ar VLIKas deleguojami žmonės labai bendram, visiem žinomam tikslui — Lietuvai vaduoti. Bet kaip, kokiu būdu jie ten turės veikti, niekas jiems konkrečių nurodymų neduoda — jie veikia, kaip išmano, taigi vadovaujasi savo, o ne būtinai daugumos nuomone.

Kaip minėta, valstybėje iškilus labai svarbiai problemai, šalies gyventojų nuomonės atsiklausiama referendumu. Yra ir mūsų išeivių gyvenime svarbių klausimų, pvz. Lietuvos bylos kėlimas Jungtinėse Tautose ir išeivių santykiai su tėvyne. Normaliai tokiais svarbiais klausimais turėtų būti tiksliau žinoma daugumos nuomonė. Vadovaujančių organizacijų vadovybės turėtų tą nuomonę kokiu nors būdu patikrinti, bet jos to nedaro. Praktiškai keli, o kartais keliolika žmonių tose vadovybėse nusprendžia, ką reikia daryti ir kaip daryti, tą nusprendimą skelbia kaip vienintelį teisingą, visiems privalomą, ir kalba daugumos vardu. Bet tai dažnai būna iliuzija. Pavyzdžiui, ALTas ir Vlikas smerkia solistų iš Lietuvos koncertų lankymą, bet tūkstančiai išeivių Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje yra juos lankę. Vadinas, jie kitaip galvoja, jų minėtų veiksnių argumentai neįtikina. Kokią mūsų išeivijos dalį sudaro tie, kurie tuo klausimu nepritaria veiksniams, sunku pasakyti. Veiksniai sakys, kad mažumą; kitiems atrodo, kad daugumą. Tad ar nevertėtų tai kokiu nors būdu patikrinti. Būdų tam gali būti įvairių. **Laiškai Lietuviams** dar 1968 metais paskelbė skaitytojų atsakymus į žurnalo anketos klausimus. Dauguma atsakymų buvo nepalankūs veiksnių pozicijai išeivių su tauta santykių klausimu. Galėtų tai padaryti ir kiti žurnalai bei laikraščiai. Tada bent žinotume sąmoningiausios išeivijos dalies daugumos nuomonę. O gal galima būtų panaudoti ir Gallupo metodą? Juk Gallupo Institutas, rodos, telefonu pasiskambina tik penkiem šimtam amerikiečių ir iš to daro gana tikslias išvadas.

Žodžiu laikas baigti kalbėti daugumos vardu, pasiremiant „faktais iš rankovės". Toks kalbėjimas kompromituoja kalbėtojus ir erzina visuomenę. Žinoma, daugumos (51%) nuomonė nebūtinai turi būti geresnė, negu mažumos (49%) nuomonė, bet tai žinodami, žinotume bent, kur dabar „stovime".

A. Daugvydas

atvirai kalbant

GAL REIKĖTŲ PASIAIŠKINTI?...

Naujajame **Varpo** sąsiuvinyje (Nr. 9/1969) yra daug dėmesio skiriama **Akiračiams**. Rašo patsai leidinio redaktorius Antanas Kučys. Daug kas jam **Akiračiuose** nepatinka ir tuo netenka stebėtis, tačiau taipgi aiškiai matyt, kad jis norėtų būti objektyvus. To objektyvumo sąskaiton jis, atrodo, manosiomis skiltimis yra gerokai nusivylęs. Nei pykstu, nei sielvartauju, tačiau to paties objektyvumo dėliai gal ir reikėtų kiek pasiaiškinti?...

Antanas Kučys tarp kitko rašo:

„Darbščiausias ir dažniausiai **Akiračiuose** užtinkamas literatūrinio bei teatrinio gyvenimo vertintojas yra Algirdas T. Antanaitis. Reikia įvertinti jo darbštumą ir jautrų domėjimąsi lietuviškąja kūryba. Tačiau pastaba dėl **apriorinio nusistatymo** kaip tik į jį ir buvo taikyta. Jo straipsniuose jauti **daugiau temperamento negu kantrybės, nuoseklumo, o pagaliau, ir noro apimti vertinamąjį dalyką iš abiejų pusių**. Algirdo T. Antanaičio (alias T. Guopis ir, berods, dar kitoks) temperamentas dažnai jį nuveda prie kritikams vengtinos **„hit and run" taktikos**. Kartais jis taip toli nueina, kad, norėdamas patenkinti savo **užsispyrusį nusistatymą**, ima net minios tarpe ieškoti liudininkų, **iš jų išspausdamas** sau pritarimo..." (visur pabraukta cituojant).

Daugiau ar mažiau „apriorinio nusistatymo" turi kiekvienas, kuris bet kokiu klausimu turi savo nuomonę. Nestinga to nusistatymo ir A. Kučiui. Sutinku su juo, kad kritikoje reikia būti atviram ir tokio nusistatymo mažiausiai parodyti. Ką jis praktiškai reikštų? Gi maždaug tai, kad jeigu jau vieną kartą apie žmogų ir jo kūrybą susidarei blogą nuomonę, tai jos jau niekas nebepakeis, nežiūrint kaip priešingai faktai berodytų.

Kadangi A. Kučys, atrodo, daugumoje kalba apie šią mano „kolumną", tai jas dar kartą peržiūrėjau (dabar jau su šiokia tokia perspektyva) visuose A. Kučio aptariamuose septyniuose numeriuose. Radau štai ką:

1. Apie Darių Lapinską esu keliose vietose labai teigiamai rašęs, jo kūrybą mėgstu ir aukštai vertinu, bet apie jo pastatymą „Curriculum vitae" pasisakiau neigiamai, (o kiek vėliau apie „Jūratę ir Kastytį" — teigiamai).
2. Su aktore Aldona Eretaite šokių šventės reikalais vedžiau platų susirašinėjimą, apie ją skaičiau daugybę šveicarų ir vokiečių kritikų, tiesiog, liaupsinančių pasisakymų. Jai atvažiavus, plačiai su ja išsišnekėjau (pašnekesys buvo spausdintas **Drauge**) ir ją itin pamėgau ir kaip žmogų, ir kaip menininkę; bet apie jos poezijos rečitalį atsiliepiau nepalankiai.
3. J. Aistis yra vienas iš mano mėgiamiausių mūsų poetų, o kartais ir publicistų, bet apie jo poezijos rečitalį atsiliepiau nepalankiai.
4. Mačiau visus Arnoldo Giedraičio vadovaujamo Čikagos Repertuarinio Teatro pastatymus, kurių dauguma man nė iš tolo nepraėjo, o vis dėl to apie jo statytą „Don Žuaną pragare" atsiliepiau palankiai.
5. Apie Zitą Kevalaitytę esu geros nuomonės ir kaip aktorę, ir kaip organizatorę, ir kaip žmogų, o apie vieną jos straipsnį parašiau atvirai ir kritiškai, lygiai kaip man atrodė...

Tai beveik ir viskas. Tai kur gi čia „apriorinis nusistatymas"? Aha! Tiesa! Dar lieka Anatolijus Kairys, kurio vienoje paskaitoje radau daugybę nepagrįstų išpuolių prieš mūsų jaunesniosios kartos menininkus. Šitai, matyt, labiausiai ir papiktino A. Kučį, nes jis va šitaip rašo:

Nereikalingos buvo ir Algirdo T. Antanaičio pašaipos **Akiračių** (nr. 3, 1968) mėnraštyje. Ir dargi skyriuje, pavadintame „Atvirai kalbant". Jis gali, žinoma, nesutikti su A. Kairiu, bet, rašydamas ne į satyros žurnalą, **turėjo pateikti argumentų savo samprotavimui.** Pašaipomis daug išminties neparodoma... Ne daugiau, kiek jos buvo ir Lietuvariuo (Jakavičiaus) leidžiamuose juokų kalendoriuose prieš daug dešėtkų metų..."

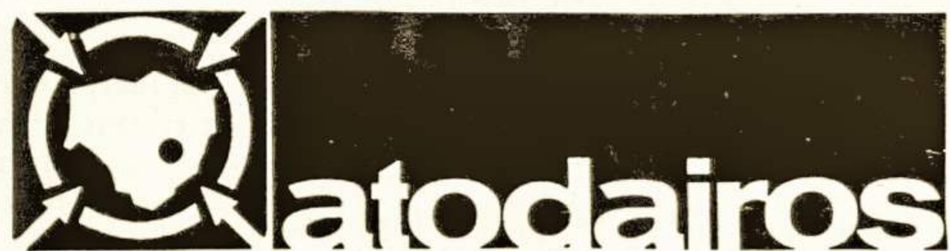
Kiekvienas skaitytojas, dar kartą permetęs mano „kolumną" nurodytame numeryje, pamatys, kad aš ten jokių „samprotavimų" nedarau, kad 90% viso teksto sudaro citatos iš A. Kairio paskaitos. Kokių argumentų bereikia? Kas čia rodo išmintį ar pašaipą? Jeigu iš paskutinio mano su ironija tarto sakinio skaitytojas susidaro nuomonę, kad aš šiems A. Kairio išvedžiojimams nepritariu, tai jis ir buvo tikslus.

Va, kaip tik šitoje vietoje man ir pasirodė, jog A. Kučys naudoja dvigubus standartus: iš manęs, maždaug dviem ar mažiau mašinėle rašytų puslapių aprobuotoj žurnalistinio pobūdžio kolumnoj, jis reikalauja kantrybės, nuoseklumo, abipusiško dalyko supratimo ir **argumentų**, o sau, žinoma, to nė iš tolo netaiko.

O gal būt aš ką nors pražiūrėjau? Jeigu skaitytojas čia pateiktose citatose iš (apimtimi mažiau ribotos) A. Kučio recenzijos iš tikrųjų ras įtikinančių argumentų recenzento man prisegamiems epitetams paremti — A. Kučio atsiprašysiu viešai, šioje pat kolumnoje.

Dėl man priskiriamo temperamento, „humoro", sugebėjimo iš liudininkų išspausti sau pritarimą, etc., iš tikrųjų džiaugiausi. Jeigu jau ne temperamento ar humoro, tai skaidresnės nuotaikos ar įvairumo itin pasigedau A. Kučio straipsniuose. Jie labai nuobodūs skaityti...

Algirdas T. Antanaitis

MITAI APIE NEPABAIGTĄ STEBUKLĄ

Amerikos Lietuvių Tarybai yra pasisekę išpopuliarinti mūsų tarpe mitą, kad ji — netgi „po nelengvos kovos"! — iškovojusi iš Amerikos valdžios Lietuvos okupacijos nepripažinimą. Bet tai tik mitas, nes iš tikrųjų ne Taryba iškovojo nepripažinimą, o priešingai — nepripažinimas paskatino veikėjus susitelkti į Tarybą.

Nusistatymas nepripažinti ne tik Lietuvos, o ir visų Baltijos valstybių aneksijos teisėtumo Amerikos vyriausybės buvo paskelbtas 1940 metų liepos 23 dieną. Baltijos valstybių auksas buvo jau užblokuotas savaitę anksčiau, liepos 15-tą. O rugpiūčio 15-tą buvo paaiškinta rusų ambasadoriui Umanskiui, kad šio krašto vyriausybė nelieps Baltijos valstybių pasiuntinybėms užsidaryti bei pasiduoti Umanskio jurisdikcijon. Kai tasai bandė ginčytis, tai jam buvo priminta, esą, — ir jūs neperdavėt Čekoslovakijos pasiuntinybės Vokietijos ambasadai, kai Hitleris pagrobė Čekoslovakiją...

Amerikos Lietuvių Tarybai dėl visų tų dalykų kovoti neteko, kadangi jos dar nebuvo. Tik Lietuvos ir Latvijos pasiuntiniai, ir dar estų konsulas, buvo parašę maždaug po pusantros notos, o išsamiausiai apie padėtį Baltijos valstybėse Amerikos vyriausybė buvo painformuota jos pačios diplomatinių atstovybių iš Maskvos, Talino, Rygos ir Kauno.

Kai po poros tiktai mėnesių lietuvių veikėjų delegacija (vis dar ne Taryba), nuvyko pas prezidentą Rooseveltą, tasai juos nuramino beveik kaip Kristus apaštalus, audrelės Genezareto ežere išsigandusius. Nebijokite, sakė: Lietuvos nepriklausomybė nepanaikinta, tik laikinai padėta į šalį! Betrūko, kad pamotų ranka ir nuvarytų audrą nuo Pabaltijo... Bet nepamojo. Nuostabiai pradėtas, tebestovi tas stebuklas nebaigtas, štai jau greit 30 metų...

O tuo tarpu mūsų vyriausių komitetų ir tarybų veikėjai sukūrė mums dar vieną mitą, pirmojo tęsinį. Sako, nepripažinimas — tai svarbiausia, pagrindinė ir bene vienintelė Lietuvos laisvės viltis, visos išlaisvinimo kovos kertinis akmuo. O tą akmenį tai tik mes, kaip padėjom, taip savo pečiais parėmę ir tepalaikom. Jei tik pakreipsim žvilgsnį, — o ką jau kalbėt apie ranką! — kur nors į šalį, ypač, gindie, į aneksuotosios Lietuvos pusę, tai Amerikos ir visos kitos gerosios valdžios tą nepripažinimą, taip kaip ir nepriklausomybę, ims ir padės kur nors į šalį... O tada tai jau galas. Tada tai Lietuva jau galutinai rusų...

Laimė, kad tie mitai sklinda tik tarp mūsų, tik lietuviškai, ir kad nepabaigtąjį stebuklą arba kertinį akmenį padėjusios valdžios, turbūt, jų negirdi. Jei girdėtų, tai įsižeistų. Kas gi neįsižeis, išgirdęs, kad apie jį kalba, kaip apie nekompetentingą, nesavarankišką, nenuoširdų ir nepatikimą pareikštų principų atžvilgiu.

Bet mūsų tarpe tie mitai jau pridarė bėdų. Kadangi esam raginami ir net reikalaujami jais — mitais, ne faktais! — grįsti savo nuomones ir veiksmus. Kiek nesusipratimų, kai mitai visdėlto **susitinka** su faktais ir ima griauti vieni kitų išvadas...

V. Rastenis

MOKSLO IR KŪRYBOS SIMPOZIUMAS

SAVAITGALIS MOKSLUI IR KŪRYBAI

„Kalakutų naikinimui" skirtą savaitgalį Amerikos lietuviai šiais metais skyrė mokslui ir kūrybai. JAV Lietuvių Bendruomenės iniciatyva suruoštas simpoziumas visų pirma priminė 400 metų aukštojo mokslo Lieeuvoje sukaktį. Tokias gilias ir šakotas aukštojo mokslo tradicijas turi tik nedaugelis pasaulio tautų. Užtai ir suprantamas rengėjų ir kritiškesnės išeivijos visuomenės dalies rūpestis — ar pavyks? Ar išeivijos, kad ir didžiausia grupė, sugebės mokslo ir kūrybos savaitgalį išlaikyti keturių šimtmečių tradicijoje?

Bandymas pavyko.

Mokslo ir kūrybos savaitgalis sutraukė virš 200 mokslo darbuotojų, literatų, menininkų. Maždaug du kart tiek svečių. Programoje 38 paskaitos, 4 grupinės diskusijos.

Na tai kas?! Daug kur pasaulyje suvažiuoja ir daugiau „mandrių" žmonių. Bet ne visai taip. Retai kada bet kurios visuomenės gyvenime kūrybingiems žmonėms būna tokių progų susipažinti su tuo, kas darosi kitose, jiems svetimose mokslo ir kūrybos srityse. Technologijos, erdvių, griežtųjų mokslų paskaitose pusė klausytojų buvo tie, kurie tuo metu turėjo klausytis literatūros, filosofijos, istorijos. Ir priešingai. Daugelis universitetų labai stengiasi savo profesūrai ir studentams sudaryti palankias sąlygas įvairių sričių minčių kryžminiam apsivaisinimui. Retai kada tai pavyksta. Savaitgalio dalyviams įvairiausių idėjų, sprendimų, pasiūlymų ir uždavinių „turgavietė" buvo tur būt pats įdomiausias ir vertingiausias patyrimas.

Organizuotai lietuvių visuomenei, po eilės nepavykusių kultūros kongresų, visų anų nesėkmių sėkmingai išvengęs mokslo ir kūrybos savaitgalis suteikė ne tik labai reikalingo šviežio optimizmo, bet ir pamokų, kaip tokius dalykus ateityje organizuoti. O taip pat ir keletą smulkmenų, kur dar reikia mokytis kaip dalykus padaryti.

Šviežia, tiesiog stebinanti buvo šio savaitgalio dinamika. Perkrauta programa išvengė vėlavimosi. Jei viena sesija ir užtrukdavo keliolika minučių ilgiau, negu planuota, nelikdavo pertraukos, bet sekanti programos dalis prasidėdavo tada, kada ji turėjo prasidėti. O tiems, kurie norėjo viską išgirsti ir sužinoti, nebuvo laiko atsikvėpti. Plepėtojams taip pat nebuvo laiko, nei palankios aplinkos, „iš kišenės" atskaityti savas „paskaitas". Labai aiškiai jautėsi, kad į gyvenimą atėjo nauja, vakarietiškame universitete subrendusi karta, ir atsinešė su savim pačias geriausias šios civilizacijos „nuodėmes": dinamiką, minties įvairumą, temos discipliną, pagarbą pažangai ir ieškojimui.

Kalbėjo visi lietuviškai (nors tai ir nebūtina buvo). Jautėsi labai didelis lietuviškos terminologijos badas ir gana švari kasdieninės kalbos tarsena. Bendruomenei reikėtų pagalvoti apie centrinę mokslinės literatūros lietuvių kalba biblioteką. Iš kurios, su pašto pagalba, jaunas išeivijos specialistas galėtų pasiskolinti ir perskaityti bent vieną savo srities mokslinę knygą lietuvių kalba. Mokslui iš to daug naudos gal ir nebūtų. Bet mums patiems lengviau būtų susikalbėti.

Pats didžiausias, mūsų nuomone, laimėjimas šiuo atveju buvo tai, kad po daugelio metų pirmą kartą didelis ir bendras lietuvių sąskrydis apsiėjo be cenzūros. Už netinkamas mintis, daugumai nepalankias pažiūras ar „tautinės drausmės" nesilaikymą iš programos nebuvo pašalintas nei vienas pranešėjas. Tie, kurie atidžiau seka paskutinių penkerių metų lietuviškos išeivijos gyvenimą, manau sutiks, kad tai jau nekasdieninis *stebuklas*. Verta todėl stabtelti ir pagalvoti, kieno čia nuopelnas. Visų pirma rengėjai — Bendruomenė — šį kartą neturėjo jokio noro ką nors cenzūruoti. Reikia tikėtis, kad ankstyvesni nepasisekimai ir šio savaitgalio pasisekimas paskatins ir ateityje platesnių lietuviškų sambūrių rengėjus apsieiti be cenzūros. Ir antra, programos organizacinis komitetas šį kartą labai aiškiai ir nedviprasmiškai pareiškė, kad mokslo ir kūrybos simpoziumas bus atviras visiems, arba jo nebus. Šitos labai paprastos ir naudingos formulės reikėtų nepamiršti ir ateityje.

Bandymų pažaboti „tautinės drausmės" neprisilaikančius buvo ir šį kartą. Vienos temos pavadinime, prie žodžio „Lietuva" pamiršta pridėti „okupuota". „Nusikaltėlis" iš programos nebuvo pašalintas, tik spaustuvė paskutinį vakarą perspausdino vieną programos puslapį. Dėl šventos ramybės — teisinosi rengėjai.

Nauja „mokslų akademija" nebuvo įsteigta, nors šitokios garbingos institucijos, garbingiems žmonėms dalinančios garbingus titulus, pasiūlymų buvo nemažai. Iš kitos pusės, net ir visas profesines organizacijas apjungiančios mokslo draugijos pasiūlymus svarstant, jautėsi baimė ryšio su Bendruomene — kas bus, kai pasikeis dabartinė nuosaiki valdyba. Jei jos vietą užims „tautinės drausmės" kraštutinieji... Padėtį išgelbėjo prof. Vardžio formulė: iš dviejų galimybių — neprisiorganizuoti ar persiorganizuoti — pasirinkta pirmoji. Sudaryta komisija (pirmininkas dr. A. Avžienis), kuri pasiūlys konkretesnes tokios neperdaug organizuotos mokslo draugijos formas ir rūpinsis sekančiu mokslo ir kūrybos savaitgaliu.

Z. V. Rekašius

AMERIKOS BALSAS

15 MINUČIŲ PER SAVAITĘ

Neseniai mūsų spaudoje pasipylė pranešimai, kad Amerikos Balso lietuviškas skyrius atsidūręs pavojuj, kad lietuviškos programos pusiau sumažintos, kad menkinamas ir programų turinys. Panašiai rašė kuone visi laikraščiai. Todėl cituojame tik *Draugą*, kuris savo vedamajame (1969.XII.8) rašė: „Pastarosiomis dienomis, rodos, būta ketinimų lietuviškų programų leidimą per Amerikos Balsą visiškai sustabdyti. Padarius tam tikrą spaudimą, dalis programų išgelbėta: Lietuvos žmonės girdės tik vieną pagrindinę 6:30 val. programą, o antroji tebus pirmosios pakartojimas. Taigi laikas liko tas pats, bet turinys pusiau sutrumpintas, kitais žodžiais, pati programa labai sumenkinta. Okupuoto krašto lietuviai tegaus pusę žinių".

Iš tikrųjų yra kiek kitaip. Lietuviškai programai per Amerikos Balsą skiriama tik 15 minučių sekmadieniais. Tik tą 15 minučių galima vadinti lietuviška programa, kadangi jų metu informuojama apie lietuvių kultūrinį veikimą laisvajame pasaulyje. Visų šiokiadienių programos ir 15 minučių sekmadieniais yra ne lietuviškos, o amerikoniškos programos, tik perduodamos įvairiomis kalbomis, tarp kurių yra ir lietuvių kalba. Todėl per Amerikos Balsą tas pačias žinias gali girdėti anglų, rusų, lenkų, lietuvių ir kitomis kalbomis. Skirtumas tik tas, kad toms kalboms skiriamas nevienodo ilgumo laikas. Lietuvių kalbai skiriama pusę valandos. Ta pusvalandžio programa kartojama, dėl to tos pusvalandinės programos galima klausytis dviem atvejais. Laiko tarpas tarp programos ir jos kartojimo yra, rodos, viena valanda. Ši programa su pakartojimu Lietuvoje girdima vakarais 6:30 ir 8 valandą. Tik vienu tarpu buvo pridėta dar 15 minučių programa, kuri Lietuvoj buvo girdima rytais. Bet tai truko trumpą laiką. Taip bent buvo rašyta spaudoj.

Tad iš kur atsirado kalbos apie dvi lietuviškas programas? Mūsų žiniomis iliuzija apie dvi pusvalandines programas susidarė iš to, kad per porą pastarųjų metų kartojimas programos buvo daromos ne iš magnetofono juostos, kaip tai buvo daroma per keliolika metų, o tiesiai iš studijos kalbant gyvu žodžiu. Tokiu atveju buvo galima šį tą pakeisti — vieną žinią pakeisti kita žinia, vieną komentarą kitu komentaru. Iš to susidarė įspūdis, kad buvo dvi programos. Dabar vėl grąžinta sena tvarka, kuri truko per keliolika metų — pusvalandinė programa ir jos kartojimas iš juostos. Taigi niekas iš esmės nepasikeitė ir dėl to kalbos apie programos mažinimą, menkinimą neturi pagrindo, kaip lygiai neturi pagrindo ir kalbos apie programų „sustabdymą" bei jų „išgelbėjimą".

Programos dalinis keitimas kartojant buvo daromas pačių lietuvių iniciatyva tikintis, kad dėl to bus padidintas tarnaujančių skaičius. Tačiau nesulaukus to padidinimo, programos plėtimas, kiekybės didinimas buvo daromas kokybės sąskaiton. Daugelio nuomone, tai nebuvo joks laimėjimas.

Keistai skamba *Draugo* vedamajame ir toks sakinys: „Klausytojai nusiskundžia objektyvios informacijos stoka ir perduodamų žinių neobjektyvumu, palankumu Sovietams". Čia tik galima paklausti *Draugą*, kiek jis tokių nusiskundimų yra gavęs, jei drįsta kalbėti visų klausytojų vardu? O inkriminuojant žinių neobjektyvumu, palankumu Sovietams (!), reikėtų pateikti bent vieną kitą faktą tam įrodyti.

Pabaigoje *Draugo* vedamasis ragina skaitytojus rašyti laiškus „Amerikos įstaigoms, reikalaujant atstatyti Amerikos Balso programas ir pagerinti jų turinį". Jeigu skaitytojai rašys su *Draugo* nurodytais priekaištais, o ypač dėl A. B. palankumo Sovietams, tai toks rašymas gali prilygti tik meškos patarnavimams.

DISKUSIJOS NEW YORKE

AKIS UŽ AKĮ AR ŠIRDIS Į ŠIRDĮ

Visus susipratusius lietuvius dalyvauti kvietė Akademinis Skautų Sąjūdis, New Yorko skyrius. Atėjo apie 150 daugiau ar mažiau susipratusių, daugiau ar mažiau karingai nusiteikusių lietuvių, pasiruošusių diskusijoms apie viešus okupuotos Lietuvos menininkų koncertus, jų naudą ir pavojus. Diskusijų vieta — Atsimainymo parapijos salė, Maspeth, N. Y., laikas — gruodžio 13-ta, pagrindiniai (bet ne vieninteliai) kalbėtojai: dr. E. Vaišnienė, dr. B. Nemickas, V. Rastenis ir J. Valaitis, moderatorius R. Kezys. Pradžia buvo lietuviškai valanda pavėluota, bet, sykį pradėtos, diskusijos ėjo gana sklandžiai ir darbingai. Publika netruko susiorientuoti, kad pagrindinių kalbėtojų sąstate buvo atstovaujama nuomonių poliarizacija, bet iš pradžių nevisi tikėjo, kad santykis yra 2 : 2. Tai tik paaiškėjo po atsakymų į antrąjį klausimą.

Pagrindiniams kalbėtojams buvo pateikti keturi klausimai, į kuriuos tam tikra eilės tvarka jie buvo kviečiami pasisakyti. Po šio pirmojo kėlinio, kalbėtojams buvo leista užklausti viens kitą (ir atsakyti), gi trečias kėlinys — publikos klausimai kalbėtojams, o galop ir kalbėtojų atsakymai publikai. Trečiam kėliny pasitaikė ir keletas prakalbų su emociniais atspalviais, kurioms betgi moderatorius R. Kezys visų laimei neleido išbėgti iš ribų.

Keturi klausimai, kurie buvo išdalinti visiems, bet į kuriuos tik kalbėtojai (dėkui Dievui) tegalėjo atsakyti, buvo šie:

1. Kokios įtakos tokie koncertai turi Lietuvos nepriklausomybės teisiniam statusui laisvajame pasaulyje?
2. Ar tokie koncertai tvirtina laisvųjų lietuvių tautinį jausmą ir tautinį atsparumą, ir kokią įtaką turi į laisvojo pasaulio lietuvių ryžtingumą kovoti už savo krašto laisvę?
3. Kas daugiausia laimi tokiais koncertais: a) koncerto rengėjai, b) okupantas, c) menininkas, d) laisvasis lietuvis, e) pavergtas lietuvis — ir kodėl?
4. Konkrečiai ir trumpai išvardinkite didžiuosius pavojus ir reikšmingiausius laimėjimus tokių koncertų išdavoje — ir Jūsų rekomendacijas.

Po trumpų atidarymo formalumų (E. Remėza) ir įžangos (R. Kezys), kalbėtojai išdėstė savo mintis.

DR. B. NEMICKAS.

Pabrėžęs, kad jo nuomonė nesutinka pilnai su jo reprezentuojamos organizacijos linija, dr. Nemickas nemato, kad šie koncertai turėtų bet kokios įtakos į Lietuvos *de jure* pripažinimo klausimą tarptautinėje plotmėje. M[illegible]nkai išleidžiami kaipo Sovietų Sąjungos piliečiai, gi klausytojai — JAV piliečiai. Politiniai, Lietuva lieka nuošaliai, nebent Sovietų Sąjungos agentai tuos koncertus rengtų. Mūsų tautinis atsparumas yra stiprinamas: pats faktas, kad pavergtas lietuvis išlaikė savo kūrybinį genijų ir liko tvirtas ir atsparus (politiniai, gal ir ne) nutautinimo jėgai, turėtų imponuoti ypač apamerikonėjusiam mūsų jaunimui. Įtaką ryžtingumui kovoti už krašto laisvę sunku būtų įvertinti.

Nusiskundęs trečiuoju klausimu, kad jis esąs „mechaniškai sumėsinėtas", dr. Nemickas savo nuomonę apie koncertų nešamus laimėjimus išdalino sekančiai: rengėjai nieko nelaimi, gal net ir pralaimi moralinėj plotmėj: vieno rengėjų motina sūnaus užklausus, *„kodėl* tu pasidarei komunistu?" — jai nekilo iš viso abejonės, kad jis tokiu jau pasidaręs. Okupantas turi pirminę iniciatyvą, nes menininkų išleidimas, painstruktavimas yra jų rankose; naudos jis tikėjosi ir dalinai gavo, nes jam pavyko išeivius tarpusavy pakiršinti. Kalbėtojas pacitavo iš okupuotos Lietuvos kultūros darbuotojų rezoliucijos, kur pasirašiusieji dedikuoja savo kūrybą partijai ir pasižada kovoti prieš buržuazinę dvasią. Tos rezoliucijos tikriausiai laikąsi ir atvykstantieji menininkai. Pačių menininkų laimėjimai reliatyvūs, nes nėra tikrai aiškus jų nuoširdumas lietuvių atžvilgiu. Laisvajam lietuviui tie koncertai yra tam tikras paskatinimas, nes parodo, kad Lietuvoje nesnaudžiama. Pavergtas lietuvis koncertų įtakos nejaučia, nebent retais atvejais pasipiktintų, jei „Kremliaus bernas" būtų gerai mūsų tarpe priimtas.

Koncertų pavojai: kiršinimas mūsų tarpusavyje, daugelyje vietų (Bostone, iš dalies Čikagoje) geri draugai buvo supjudyti, kuo pakenkiama laisvės kovai; prijaukinimas prie okupacinės padėties — susižavėję kūryba, mes galime pradėti užmiršti politinį klausimą. Laimėjimų tarpe būtų ryšis su pavergtu lietuviu (net ir komunistu). Rekomenduoti tiesioginiai nieko neturėdamas, dr. Nemickas savo mintis užbaigė „garsiai galvodamas": gal, esą, reikėtų perimti iniciatyvą mums, kad koncertų rengimas nepatektų į neatsakingų asmenų rankas, o kada mes (veiksniai? — GPK) perimsim iniciatyvą, tai tikrai nebus koncertų ir problema išsispręs savaime...

J. VALAITIS

Antras kalbėtojas irgi sutko su dr. Nemicko nuomone, kad koncertai tiesioginės įtakos Lietuvos teisiniam statusui neturi, tik atkreipė dėmesį, kad JAV vyriausybė domisi tautinių grupių nuotaikomis. Koncertai gal mums ir vertingi, bet neturėtume tos vertės perdėti: žiūrovas yra pasyvus kūrybos proceso dalyvis, jis klauso, ne kuria. Geriau, J. Valaičio nuomone, kad jaunimas pats šoktų ir dainuotų, negu koncertus lankytų. Į trečią klausimą kalbėtojas atsakė labai trumpai, kad okupantas yra visur ir visada suinteresuotas politiniais laimėjimais. O politinę nuo kultūrinės įtakos kartais sunku atskirti.

Baigdamas, J. Valaitis iškėlė asmeniškų kontaktų su Lietuva vertę, nors ir čia esą pavojų. Tektų visada prisiminti lietuvišką posakį santykiaujant su okupantu: „Neik su velniu riešutauti!" Išlaikymas rezistencinės dvasios yra ir turi likti svarbiu faktorium mūsų gyvenime. Nuomonių skirtumas irgi būna kartais sveikas reiškinys, todėl nežiūrėkim tragiškai į laikinus susiskaldymus.

V. RASTENIS

Žmonių nusistatymai yra politika — koncertų lankymas į tą neįeina, pabrėžė V. Rastenis. Taigi, ir menininkai iš okupuotos Lietuvos turėtų turėti lygiai tiek pat įtakos politikai, kiek dainuojanti žymantų šeima. Teigiamas, kad JAV politika priklauso nuo mūsų pasielgimų, būtų irgi netikslus (Lietuvos aneksijos *de jure* nepripažinimo paskelbimas JAV-se įvyko prieš ALTos susiorganizavimą), ir naivu būtų galvoti, kad JAV laikysena Lietuvos atžvilgiu nepasikeistų, jei JAV interesai verstų paaukoti kai kuriuos dar tebepalaikomus idealistinius principus.

Į koncertus einam muzikos pasiklausyti ir pažinti menininką (smalsumo elementas). Paprastai ne koncertai įvaro tautinę sąmonę, o atvirkščiai — būna jos rezultatu. Koncertus siūlyti tautinių jausmų sukėlimui nevertėtų. Gi laisvės kovos atžvilgiu, tai, kažin, ar ir Noreika užliūliuotų gerą kovotoją...

Koncertų nešami politiniai laimėjimai, V. Rastenio nuomone, būtų visų trečiame klausime išvardintų, tik ne okupanto. Mūsiškių veiksnių informacija, kad koncertai esą okupanto įrankiai, o juos lankanti publika tik okupanto auka, galėtų būti panaši į teisybę, bet ji yra pagrįsta ne faktų žinojimu, bet spėjimu. O faktai rodo priešingai: iniciatyva kilo iš išeivių, dainininkai teigiamai reagavo, ir tai susimezgė koncertų pradžia, sutvarkius pakvietimų ir kelionės formalumus. Okupantų pareigūnai nėra naivus, bet koncertų atveju okupantas buvo iki šiol pasyvus.

Dauguma lietuvių okupuotoj Lietuvoj yra suinteresuoti, kad bent kas nors pamatytų JAV. Vėlesni lankytojai minėjo, kad maloniai skaitę apie Noreikos koncertus JAV ir Kanadoje. Tik čia atvykę, lietuviai teišgirsta apie pikietus, susiskaldymus, bei kivirčus ir nustemba.

Jei dainininkai palieka čia gerą įspūdį, tai tik apie save, ne apie okupantą ar okupaciją. Iš kitos pusės, rengėjai irgi turėjo intenciją mus parodyti menininkams. Taigi, abišalis įspūdis yra svarbus koncertų (ir kitų susitikimų) rezultatas.

Koncertų laimėjimams bei pavojams išskaičiuoti vargu ar yra pagrindo, nes „Vilniaus VLIKas" gali juos bet kada uždrausti. Iš viso, šis klausimas, V. Rastenio nuomone, yra pernelyg išpūstas: tų koncertų daug nebus, nes antraeilių mes patys neorganizuosime, o pirmaeilių jėgų okupuotoj Lietuvoj irgi nėra neišsemiama aruodas.

DR. E. VAIŠNIENĖ

Neigiamas atsakymas, duotas į pirmąjį klausimą ir dr. Vaišnienės, išreiškė vienodą visų kalbėtojų nuomonę, kad koncertai neturi jokios įtakos į Lietuvos *de jure* pripažinimo klausimą (nors moderatorius R. Kezys, bet D. Kezienė iš publikos, vėliau vis dar su tuo nenorėjo sutikti). Noreikos išklausę apie 2000 žmonių yra tik kaip lašas jūroje JAV politinėje arenoje. Paminėjusi, kad Noreikos koncertai uždegė ir paskatino vaikus Čikagoje ir kitur mokytis lietuviškai kalbėti bei dainuoti, dr. Vaišnienė iškėlė, kad santykiavimo su Lietuva (platesne prasme: mokslininkų, sportininkų, menininkų vizitai, bei spaudos iš anapus prenumeravimas) pasekoje vidurinioji karta (Lietuvoj gimę, bet vaikystėj dar ją palikę) jaučia ypatingą užsiangažavimą Lietuvai. Taip, kaip mes (vidurinioji karta) darom karjeras JAV, lietuviai veikia ir okupuotoj Lietuvoj, ir visi mes esam tos pačios tautos lygiateisiai vaikai. Iš senosios kartos Lietuva (mums ji muziejinė, 1939 metų Lietuva) buvo atimta, mums gi ji yra paneigta, ir todėl mūsų pastangos yra daryti viską, kad ji *ir mums* priklausytų. Jai reikia padėti, ir reikia *dabar* padėt, o ne kada nors, jei kada sąlygos būtų palankios... Santykiavimas su okupantu galėtų būti palyginamas su noru pagelbėti kaliniui: kartais tenka duoti kalintojui kyšį, bet tai nereiškia, kad kalintoją mylėti pradedi.

Vėl priėjus prie trečio klausimo, kas laimi koncertų pasekoje ir kodėl, dr. Vaišnienės nuomone, laimi visi, išskyrus okupantą (jei pasiseka mus supjudyti, tai čia mūsų pačių durnumas, ne okupanto gudrumo pasėka). Laimi rengėjai, menininkai irgi, nes koncertai užsienyje, o ypač JAV-se, karjerai padeda, gauna progos pasaulio pamatyti, apsipirkti įvairių įdomių egzotinių produktų bei su išeivija betarpiškai susipažinti.

Mokslo ir Kūrybos simpoziumas Čikagoje (šių metų lapkričio pabaigoj) buvo tiesioginė išdavo šio naujo užsiangažavimo Lietuvai, kuris Lietuvą mūsų tarpe suaktualino ir privertė mus perkratyti savo veiklos gaires. Informacija apie Lietuvą, teikiama amerikiečiams ir bendrai kitataučiams, taip pat gali būti papildyta naujesniais faktais, kas padidintų jos vertę bei svorį.

Jei menininkas geras lietuvis, — susipažinęs su mumis turės geros informacijos; jei „Kremliaus bernas" (naudojant dr. Nemicko epitetą, bet partijos kortelės turėjimas jo dar į šią kategoriją automatiškai neįterpia, nes ir mums tenka, sakykim, priimti pilietybę, kad tam tikras lengvatas įgytum, kaip pavyzdžiui, mokytojavimo leidimą), — tai irgi šį tą parsiveš. Pavyzdžiui, keli asmenys važiuodami namo turėjo dovanotas autografuotas knygas palikti šiapus Atlanto, bet žinias (ir tą faktą, kad teko atsisveikinti su knygomis) išsivežė. Kaip gi atskirti padlaižį nuo patrioto? Formulė paprasta ir krikščioniška: priimk visus lietuvius be „skryningavimo". Prisimintina pasakaitė apie saulės ir vėjo lažybas, katras iš jų pirmas žmogų nurengs. Vėjas pūtė — žmogus kalnierių pasistatė, o kai saulė užkaitino, nusiėmė visus paltus, net ir marškinius. Papasakokim jiems apie savo Žirginėlius, savo mokyklas, įvykius bei laimėjimus mokslo, meno srityse, ir t. t.

Kalbėdama apie pavojus ir laimėjimus, dr. Vaišnienė mano, kad didžiausias pavojus būtų, jog, pajutę tų koncertų naudą, mes jų daugiau nebegausim (gal kaip tik dėlto apsimokėtų šaukti dabar, kad jie mums kenkia). Dėl ėjimo su velniu riešutauti kalbėtoja nesijaudina: velnią lietuvis dažnai apmaudavo ir sutvarkydavo praeity (kaip žemaitiškos pasakos nuporina), sutvarkys ir ateity. A. Sniečkus jau dabar *Komuniste* skundžiasi, kad mes atvykstančius norime indoktrinuoti buržuazine ideologija.

Dr. Vaišnienės rekomendacijos — imkim viską iš okupuotos Lietuvos, kas mums siūloma: menininkus, pagalbą šeštadieninėms mokykloms bei gimnazijai, etc. Nesijaudinkime perdaug, jei mūsų spaudos neįsileidžia, nes mums, o ne jiems, lituanistinės pagalbos reikia. Važiuokim kuo daugiau į Lietuvą; vaikai grįžta užsidegę meile Lietuvai, nori labiau eiti į lietuviškas mokyklas, parengimus. Lietuva jiems pasidaro realybė, ne tėvų nupasakota legenda, muziejinė seniena.

Ta pačia proga dr. Vaišnienė pasiūlė pergalvoti, kol nevėlu, ir ką mums mūsų *laisva* spauda reiškia: kai kurie laikraščiai atsisakę net apmokėtus skelbimus apie okupuotos Lietuvos menininkų koncertus dėti. Ar nebūtų visgi pareiga visuomenę painformuoti apie juos ir leisti individualiai apsispręsti už ar prieš ėjimą į koncertus?

NUSIANGAŽAVIMAS IR GALIORKA

Po šių pagrindinių kalbėtojų išdėstytų minčių įvykusiose semi-diskusijose, į kurias ir klausytojams savo klausimais buvo leista įsijungti, naujų minčių iškelta nebuvo. O, buvo papešiotas vienas kitas plaukelis, prašyta pakartoti — ir pakartota — viena kita netaip aiški, ar perdaug aiški, definicija, kaip ir paprastai lietuviškuose subuvimuose būna. Gal kiek įdomesnės moderatoriaus R. Kezio pastabos, kad mes ne kultūros auginti atbėgom į JAV, bet Lietuvos laisvinti, ir taipgi Čikagoj įvykęs Mokslo ir Kūrybos Simpoziumas yra geras pavyzdys nusiangažavimo Lietuvai (ne užsiangažavimo, kaip dr. Vaišnienė iškėlė), nes vidurinioji karta, vietoj skyrus pakankamo dėmesio politinei veiklai ir jos vienetams, kaip VLIKui, krypsta į kultūros ir mokslo dirvas...

Paminėtinas galiorkoj susiformavęs bene konservatorių bloko choras, kuris su savo *aha* ir *ūhū* palydėdavo jam patinkančias mintis, bet sarkastiškais *ha-ha-ha* pertraukdavo jiems nepatinkančias, kurių daugiausia dr. Vaišnienė paberė. Iš žilaplaukės ir rimtos publikos tai girdėti buvo savotiškai graudu ir labai, labai liūdna. Liūdna buvo ir kad nesimatė daugiau šeštadieninės mokyklos mokinių tėvų bei mokytojų, kuriems šis koncertų, kaip ir bendrai lituanistinio auklėjimo, klausimas turėtų būti labai aktualus.

KLAUSYTOJO ŽODIS

Pratęsdamas Valaičio vėlesnėse diskusijose iškeltą mintį, kad paskutinio (tai yra, E. Kaniavos) koncerto New Yorke organizatoriai esą patriotai, bet politiniai *nepribrendę* — norėčiau atsargiai paklausti, ar Klevelando rezoliucijos autoriai, bei ypač jos rėmėjai, kartais nebūtų politiniai *pernokę*, nors jų patriotizmu irgi netektų abejoti.

G. P. Kurpis

SLEŽEVIČIUS

ĖJO VIENI Į VALDŽIĄ

Štai jau daugiau kaip trisdešimt metų. O, rodos, dar taip neseniai aną lietingą lapkričio dieną Kaune laidojome Mykolą Sleževičių. Mane tada daugiausia jaudino tai, kaip visi vieningai reiškė pagarbą velioniui. Iš tikrųjų, mes mokame pagerbti mirusius. O kad taip, nors iš dalies, mokėtume gerbti gyvuosius!

Mykolui Sleževičiui likimas lėmė du kartus stovėti Lietuvos valstybės priekyje. Ir abu kartu — gana kritiškais mūsų tautai momentais. Pirmą kartą 1919 metais, kada ką tik atsikūrusi Lietuva vėl atsistojo prieš didelius pavojus. Antrą kartą 1926 metais, kai prasidėjo Europos demokratinių idealų prietemos.

Dabar, kada jau ir paskutinis Vasario 16 d. akto signataras užmerkė akis, visa tai jau istorija, ir pats laikas, kad apie tuos dalykus imtų kalbėti istorikai. Visokie atsiminimų rašytojai ir proginiai kalbėtojai jau, atrodo, bus gana prisiraśę ir prisikalbėję. Nors, iš tikrųjų, iš prelato Mykolo Krupavičiaus dar norėtųsi išgirsti atviresnį žodį, negu jis ligi šiol mus yra apdovanojęs, ypač apie gruodžio 17-sios perversmą.

Kas liečia pirmąjį laikotarpį — 1919 metus, kol kas tik prof. Alfredas Sennas bandė į juos pažvelgti istoriko akimis. Jis aukštai, bet ir ne per aukštai, iškėlė Mykolo Sleževičiaus vaidmenį tuo metu. Jis, pavyzdžiui, išdrįso pasakyti, kad pirmasis Voldemaro kabinetas buvo greičiau nuverstas, negu normalia tvarka pakeistas Sleževičiaus kabinetu. Gal tai ir buvo pradžia į tolimesnius perversmus? Voldemaras, berods, buvo kerštingas. Sennas nevengia kalbėti ir apie diktatorinį Sleževičiaus valdymą. O gal kartais ir savanorių vaidmuo ne toks didelis, gal kartais „saksų savanoriai" irgi šį tą lėmė?

Būtų galima eiti ir dar toliau. Gal ir netvirtinant, kaip temperamentingasis J. Paršaitis-Gabrys (Garliavos grafas) tvirtino, kad Sleževičiaus valdžia buvo trogloditų ir Maskvos azijatų valdžia, bet pasiremiant seimų stenogramomis galima būtų pasidaryti išvadą, kad ypač 1923-1926 m. laikotarpiu Sleževičiaus vadovaujama opozicija buvo toli nuo konstruktyvios ir lojalios opozicijos. Mykolo Krupavičiaus vadovaujama opozicija 1926 metais atseikėjo beveik tuo pačiu.

Dėl 1926 metų norėtųsi pacituoti liaudininkės Gabrielės Petkevičaitės laiško liaudininkei Felicijai Bortkevičienei ištraukas. Po tų metų pavasario seimo rinkimų ji iš savo Puziniškio 1926 m. gegužės 27 d. rašė: „Laimėjimu džiaugiuos, tik norėčiau ir iš širdies trokštu, kad tas laimėjimas nebūtų partijos laimėjimas, bet tėvynės. To laimėjimo sargyboje stovėkite Jūs, visi seni laisvės kovotojai: Grinius, Staugaitis, Jūs, Vileišis, Sleževičius, ir nepasiduokite jaunųjų įtakai (o iš tų senių Sleževičius buvo vos 44-ių — m. p.) Man rodos, jog nėra antro inteligento, kuris taip su liaudimi sugyventų, kaip aš... Visų lūpose buvo toks pasakymas: ‚Prie krikščionių gyventi nebegalima. Visi suskurdome. Reikia mėginti su kitais, — juk, turi būti, nesmaugs taip ir nepasmaugs..‘ Apie Smetoną kalba gerai: ‚Prie Smetonėlės buvo geriau‘ ". Ir čia pat pridūrė: „Neikite *vieni* į valdžią!.. Per daug rūstūs ir rimti laikai!.. Po trijų metų nukentėsite smarkiau, kaip dabartiniai ponai..." Deja, trijų metų nereikėjo laukti. Daug prirašyta apie gruodžio 17 d. perversmą. Bet tik kai pasižiūri, kad perversmų banga perėjo beveik per visą Europą, ypač naujas po 1914-1918 m. karo atsiradusias valstybes, imi galvoti, kad tai greičiau tebuvo vienas iš daugelio demokratinių idėjų prietemų reiškinių. Panašiai kaip Petkevičaitė 1926 m. pradžioje, 1926 m. pabaigoje buvo galima girdėti didysis klausimas: ar esame prie demokratijos pribrendę? Man atrodo, tą klausimą girdėjo ir Mykolas Sleževičius. Ir, užtat, gal jam nebuvo taip sunku perduoti valdžią į naujas rankas. Žinia, jis buvo gerokai nusivylęs ir pavargęs jau 1919 metais, perduodamas valdžią į Ernesto Galvanausko rankas.

Ir šiandien, kada Amerika pradeda ruoštis švęsti savo demokratijos dvišimtmetinę sukaktį, ne vienam iškyla tas pat didysis klausimas: ar esame pribrendę prie demokratijos? Ir tai kelia nemažą rūpestį. Neveltui ir Amerikos istorikai, ką tik susirinkę Vašingtone, kėlė lojalistų britų valdžiai problemą.

V. Trumpa

STUDENTŲ ATEITININKŲ SUVAŽIAVIMAS

TRAFARETIŠKA VIENYBĖ

Sakoma, kad obuolys netoli krenta nuo obels. Kas turėjo progos dalyvauti ir stebėti paskutinįjį SAS suvažiavimą, įvykusį spalio 31-lapkričio 2 dienomis Dainavoje, tas galėjo susidaryti ir nuomonę apie mūsų studentijos suvažiavimo panašumą į mūsų vyresniųjų „apvaikščiojimus". Šitame suvažiavime buvo įvairūs seni elementai: maža tvarkos posėdžiuose, mažumos ieškojimas nuoširdumo, ciniškas suvažiavusios daugumos nepaisymas mažumos teisių, ieškojimas dirbtinos ir pasenusios vienybės bei nuobodūs negyvenimiškų rezoliucijų ir sveikinimų svarstymai. Tiesa, buvo ir keletas išimčių.

Faktinai SAS suvažiavimas turėjo įvykti sąjungos vasaros stovyklos metu Lake Ariel, Pennsylvanijoje. Tačiau jis buvo atkeltas, idant sąjungos nariai geriau pasiruoštų. Gaila, kad iš suvažiavimo eigos ir pasiektų darbo pasėkmių negalima teigti, jog suvažiavimui buvo labai gerai pasiruošta. Tai bylojo visa eilė suvažiavime iškilusių klausimų. Sakykime, atstovai praleido pro pirštus visus Centro Valdybos pranešimus. Nebuvo diskutuota ne tik pirmininko pranešimas, bet visiškai nenagrinėta net ir iždininko apyskaita (būtų buvę, pavyzdžiui, įdomu kodėl Centro Valdyba pajėgė — rado laiko ir lėšų — tolimesnių draugovių aplankymui: New Yorkas, Torontо, Chicago, o nesugebėjo, arba nematė reikalo, atgaivinti mirusią kaimynę — Detroito draugovę.

Jeigu daugiau patyręs lietuvis būtų užsukęs į pirmuosius suvažiavimo posėdžius, jis būtų nenustebęs dėl posėdžio eigos. Toji eiga buvo panaši į mūsų vyresniųjų visuomenininkų posėdžius: trūko tvarkos ir net minimalinio posėdžio pirmininkų susigaudymo parlamentarinėje procedūroje. Kalbėjo dažnai keli iš karto, balsavimai vyko neatsižvelgiant į pasiūlyto klausimo eilės tvarką.

Suvažiavimo dalyvių nepasiruošimą bylojo ir toks dalykas kaip skubus statuto pakaitų redagavimas posėdžių metu. Užtat neretai atstovai negailestingai atmetė įvairius siūlomus pakeitimus, nors dauguma tų siūlymų buvo ir gyvenimiški ir net būtini (kaip noras padidinti atstovų skaičių, tuo būdu sumažinant rinktinių organų procentinę įtaką suvažiavimui).

Charakteringa, kad be dalyvių nepasiruošimo daug įtakos suvažiavimui turėjo ir užkulisinė „politika" kur dominavo buvusios Centro Valdybos nariai. Pastarųjų dominavimas nustelbė mažumos norą bent rimtai padiskutuoti kai kuriuos statuto pakeitimus. Tačiau visa daugumos galybė ir šiurkštumas pasirodė, svarstant įvairias rezoliucijas. Nors dauguma rezoliucijų tebuvo tik atgyventas trafaretas, tačiau viena buvo ir verta dėmesio. Tai pasiūlymas, kad šio krašto prezidentas stengtųsi baigti Vietname karą. Deja, čia kai kurie Centro Valdybos žmonės, vyresniųjų pakurstyti, pradėjo mažumos atstovus kaltinti politikos įnešimu suvažiaviman. Neatsižvelgiant į teigimą, kad Vietnamo karas yra moralinė, bet ne politinė problema, daugumos atstovai suvažiavimui pasiūlė iš viso tos rezoliucijos nebesvarstyti. Ir taip buvo palaidota viena reikšmingiausių suvažiavimo rezoliucijų.

Suvažiavime ugnies ir paerzinimo įnešė tik Eligijaus Sužiedėlio paskaita apie dabartinio akademinio jaunimo problemas. Prelegentas ypatingai pabrėžė dabarties reikšmę, kuri nėra niekas kita, kaip tik praeities susidurimas su ateitimi. Jo teigimu, todėl didžiausias rūpestis ar atsakomybė už ateitį gula ant dabarties veikėjų pečių.

Po prelegento paskaitos buvo svarstoma metinė tema. Ši metinė tema SAS draugovių veiklai yra lyg ir gairių nustatymas. Kai kuriuos suvažiavimo dalyvius nustebino metinės temos išrinkimas. Buvo parinkta nagrinėti „pilnutinę ateitininko asmenybę". Tai yra ateitininkų organizacijos ideologijos nagrinėjimas. Tiesa, metinės temos turinys buvo apvilktas įvairiais smulkučiais žodeliais, bet esmėje jis niekuo nesiskiria nuo siūlymo nagrinėti organizacijos ideologiją. Žinoma, suvažiavimas siūlymui vergiškai pritarė ir diskusijos baigėsi.

Paskutinysis veiksmas ir įvykio atomazga — SAS valdybos rinkimas, neatnešė lauktos įtampos ir netikėtumų kai iš kandidatavimo „išsičikino" New Yorko atstovai. Likus tik vienam Clevelando draugovės kandidatų sąrašui, suvažiavimas jį išrinko vienbalsiai rankų pakėlimu.

Beje, suvažiavimas, pagal įsigyvenusią tradiciją, priėmė ir metinį veiklos šūkį: „Susijungus mintimis — švies ir mūsų ateitis!" Tai pakartojamas vienybės troškimas. Tai troškimas trafaretinės vienybės.

Bendrai SAS suvažiavimas, nors ir buvo jam specialiai ruoštąsi, neatnešė norimų pasėkmių ir neišpildė troškimų. Jis buvo daug kuo panašus ne tik į buvusius SAS suvažiavimus, bet ir mūsų vyresniųjų turimus panašius įvykius. Taigi ir SAS veiklos padėtis daugiau paliko *status quo*, o ne žingsnis šviesesnėn ateitin.

Raimundas Šilkaitis

P. S. Šį straipsnį *Draugo* redakcija atsisakė leisti išspausdinti studentų skyriuje — „Akademinėse Prošvaistėse".

VEIKĖJAS KANIAVA APIE DAINININKĄ KANIAVĄ

Tiesos *korespondentė I. Litvinaitė 1969. XII.16 taip perduoda Eduardo Kaniavos įspūdžius*

— Tai jau antroji mano kelionė į Jungtines Valstijas. Šių metų sausyje, ten viešėdamas su grupe Tarybų Lietuvos kultūros veikėjų, gavau pakvietimą suruošti koncertus, atvykti gastrolinėms kelionėms po JAV lietuvių kolonijas. Per pusantro mėnesio su daina apvažiavau stambiausius JAV miestus — Bostoną, Čikagą, Vašingtoną. Niujorką, kur daugiausia susitelkę lietuvių. Drauge su manimi keliavo ir mano žmona, televizijos aktorė Barbora Abramavičiūtė, kuri supažindino klausytojus su lietuvių poetų Salomėjos Nėries, Maironio, Janinos Degutytės, tarybinių poečių Veronikos Tušnovos, Silvijos Kaputikian ir kitų eilėmis.

Už Atlanto nuvežiau visą šūsnį lietuvių liaudies dainų, tarybinių autorių dainų, rusų bei Vakarų klasikų kūrinių. Pažangūs lietuviai sutiko mus labai šiltai ir džiugiai, viską darė, kad koncertai praeitų sėkmingai, kad mūsų viešnagės dienos būtų malonios ir svetingos. Koncertų rengėjai negailėjo nei laiko, nei jėgų jų sėkmingumui. Visur salės buvo sausakimšos. Žmones čia atviliojo lietuviška daina ir tėvynės ilgesys. Ilgai netildavo plojimai, klausytojai dėkodavo stovėdami, sugiedodavo mums „Ilgiausių metų". Juose —pagarba Tarybų Lietuvai, meilė tėvų žemei, noras ją vėl išvysti ir su jos žmonėmis bendrauti.

Ypatingai šiltas susitikimas įvyko Niujorke, laikraščio „Laisvė" redakcijoje su gerai pažįstamais Antanu Bimba, Ieva Mizariene, Povilu Venta ir kitais. Jiems taip pat suruošėme koncertą.

Įspūdingas koncertas irgi buvo Bostone. Čia įvyko kompozitoriaus Vytauto Klovos naujo vokalinio ciklo „Šienapjūtės dainos", sukurto lietuvių liaudies dainų motyvais, premjera. Klausytojai šiltai ir nuoširdžiai sutiko naująjį kompozitoriaus vokalinį kūrinį. Čikagoje teko laimė dainuoti įžymioje koncertinėje estradoje, talpinančioje 800 žmonių. Be to, buvau pakviestas koncertuoti Tarybų Sąjungos atstovybėje prie Suvienytųjų Nacijų Organizacijos, kur koncerto klausėsi ir socialistinių šalių diplomatai. O vėliau dainavau Suvienytųjų Nacijų Organizacijos rūmuose.

Kelionė buvo sėkminga, ji palikс neišdildomus įspūdžius mūsų atmintyje. Manau, kad lietuviška daina Tarybų Lietuvos meno dalelė, kurią nuvežiau į Jungtines Valstijas, irgi paliks pėdsakus Amerikoje, tarnaus kilniai misijai — geresniam savitarpio supratimui, taikos labui.

KANADOS LB SUVAŽIAVIMAS

LIETUVIŠKASIS TOTORIUS OTAVOS MUZIEJUJE

Š. m. spalių 18 d. Toronte įvyko KLB krašto tarybos suvažiavimas, kuriame dalyvavo ir Pasaulio LB pirmininkas St. Barzdukas.

Iš litanijos pranešimų (viso 14) įdomesnis buvo gana ilgas Kultūros pirmininko S. Kairio, kurį papildė jo padėjėja M. Ramūnienė. Kairys paminėjo, kad vieną kiką skudučių ansamblis ir *Birbynė*, o Ramūnienė ilgai kalbėjo apie jos atliktą didelį darbą renkant tautosakos dalykėlius į Otavos muziejų. Apylinkių pirmininkų pranešimai apie vietos reikaliukus kasmet kartojami — kiek kolonijoj lietuvių, kokios organizacijos veikia ir kokį minėjimą suruošė. Kaikurie atstovai labai gėrėjosi Ramūnienės darbu ir jai reiškė padėką. Kiek kitaip tą darbą vertino dr. A. Pacevičius, Kanados L. Fondo pirmininkas. Esą vienas prietelis nuvažiavęs su ekskursija Rusijon norėjo įsitikinti, ar tikrai Stalinas išžudė visus Krymo totorius „iki vieno". Jis nuvykęs į Krymą kreipėsi į Inturistą, kad jam parodytų bent vieną totorių. Inturistas nuvežė jį į tolimą kaimą ir parodęs totoriui pastatytą paminklą, sako „Vot vam tatarin". Tai, ar nebus tas p. Ramūnienės darbas statymas paminklo totoriui.

Svarbiausias darbotvarkės punktas buvo Bendruomenės rinkimų taisyklių pakeitimo svarstymas. Iki šiol atstovai į Krašto tarybą buvo renkami bendru sąrašu, pagal kurį atstovas iš mažų apylinkių galėjo praslysti į Tarybą, kur kupranugaris pro adatos skylę. Naujos rinkimų taisyklės numato rinkimus apylinkėmis. Didžiosioms apylinkėms numatyti atstovų skaičiai: Torontui — 18, Montrealiui — 10, Hamiltonui — 8, o mažosioms apylinkėms — po vieną. Kažin ar kas išeis iš tokio „muzikantų persodinimo", nes atstovas iš Vinipego, Edmontono ar Vankuverio vargiai vyks 2, 3 ar 4 tūkstančius mylių išklausyti Toronte pranešimų apie skudučius, birbynę ar totorių . (pl)

PIRMOJI KNYGA

ŠEŠIOS GILUMOS, ŠEŠIOS SEKLUMOS

Sovietinės Lietuvos kultūriniame gyvenime yra įsigalėjusi graži tradicija — kas metai yra išleidžiama taip vadinama „Pirmoji knyga“ (išeina nuo 1960-tų metų), pristatanti naujųjų rašytojų kūrybą. Iš tikrųjų tai nėra viena knyga, bet šešios plonos knygelės, telpančios į vieną aplanką. Trys iš tų knygelių paprastai yra skiriamos prozai ir kitos trys — poezijai. Kiekviena knygelė yra pašvęsta atskiro rašytojo kūrybai. „Pirmojoje knygoje“ yra atstovaujami rašytojai, prieš tai jau reiškęsi periodikoje, bet kurie dar nėra išleidę atskiros savo knygos.

Dauguma rašytojų, pristatomų „Pirmojoje knygoje“, yra jauno amžiaus. Pavyzdžiui, 1969-tų metų knygoje, išskyrus Gediminą Jokimaitį (gimęs 1920-tais metais), kitų penkių gimimo datos apima 1938-1943-čius metus. Kai kurie iš jų, kaip 1966-tų metų knygoje debiutavęs Sigitas Geda, jau yra spėję susilaukti platesnio pripažinimo, kiti — yra dingę užmarštin. Su kiekviena debiutuojančiųjų grupe ateina ir naujoji rašančiųjų karta, turinti šiek tiek skirtingą pasaulėjautą ir kuriai ateityje, galbūt, bus lemta vienaip ar kitaip įtakoti Lietuvos literatūrą. Gražina Mareckaitė savo straipsnyje „Šešios gilumos, šešios seklumos“, tilpusiame P e r g a l ė s *9 nr., 1969 m., kurio pirmą dalį — apie prozą — čia perspausdiname, gan įžvalgiai aptaria 1969-tais metais debiutuojančiųjų rūpesčius bei formines ypatybes. Kitame* Akiračių *numeryje tilps šio straipsnio antroji dalis apie poeziją.*

Iš pirmo žvilgsnio veltui 1969-jų metų aplanko „brolių“ tarpe bandytum ieškoti ryškiai bendrų bruožų — tai šešios knygelės, parašytos skirtingų žmonių (nedrąsu dar sakyti — skirtingų meninių individualybių), skirtingomis plunksnomis... Ir vis dėlto daugumas pastarojo aplanko debiutantų ištikimi tendencijai, jau anksčiau pasireiškusiai kitų, „vyresniųjų jaunųjų“ kūryboje, tendencijai, kuri kaltinimo ir švelnių priekaištų pavidalu dažnai metama jaunųjų kūrėjų adresu. To kaltinimo esmė — subjektyvioji prado stiprėjimas, jaunųjų literatūros „literatūrėjimas“, noras užsisklęsti savo asmenybėje, aštrių visuomeninių problemų ignoravimas, vengimas, abejingumas joms. Intelektualiausiame ir, ko gero, visuomeniškiausiame iš menų — žodinėje kūryboje — visa tai greičiausiai pastebima ir sukelia daugiausia būkštavimų, nerimo.

Nesiimčiau įrodinėt kažką priešingo. Tačiau, jei jau yra tokia tendencija, ji neatsiranda iš oro, iš debesų — ji gimsta čia pat, žemėje, iš mūsų tarpusavio santykių, iš to, kas dedasi pasaulyje, ką mato, girdi, išgyvena jaunuolis, kurio širdyje bręsta būsimieji kūriniai.

Daugelis jaunosios prozos herojų blaškosi ir geria, o poezijos lyrinis herojus jau gavo per galvą už tai, jog pilkais žodžiais kalba apie savo pilkumą (nors, tiesą sakant, kartais — ryškiais žodžiais apie pilkumą, o pilkais apie gyvenimo spalvas). Aplanke debiutuojančio prozininko V. Martinkaus apsakymo veikėjas, įkaušęs ir įniršęs ant tų visuomenės atmatų, kurios trukdo žengti į rytojų, samprotauja: „Man nusispiauti. Va, šitaip... Nusispiaut — sulauksime mes komunizmo ar nudvėsime prie jo slenksčio... Ir žinai kodėl? Todėl, kad netikiu... Netikiu, kad aš jo sulauksiu. Perdaug humaniški, perdaug liberalūs mes tiems individams (...) O juk man visiškai ne nusispiaut, tik aš galvoju... Per daug mūsų visuomenė užteršta, štai kas... Nepadės jokia materialinė bazė“.

Juk tai — ir aktyvus, ir pilietiškas sielvartas, ir vis dėlto prasiveržia įnirtingas bravūriškas „nusispiaut“. Kuo labiau kas nors skauda — tuo piktesnis žmogus, tuo labiau jis siekia susirasti kokią nors pastovią, apčiuopiamą atramą savo širdžiai, siekia susirasti ją pats. Abstraktaus tikėjimo, padovanotų tiesų nebeužtenka — tik ant savo susirastos prasmės pagrindo atsistojus, galima žengti toliau. Šiuo kankinančiu nuosavo pagrindo ieškojimu naujame mūsų visuomenės gyvenimo etape ir užimti šiuo metu daugelis jaunųjų jaunosios prozos herojų. Iš čia ir tas grimzdimas į save, polinkis suprasti pirmiausia save.

E. Kripaičio fragmentiškos apysakaitės „Trumpą bobų vasarą“ veikėjas, šiaip jau nelabai sau kvaršinantis galvą panašiais dalykais, ir tas prabėgomis nusiskundžia: „Taigi, smulkmenų... Paprasta kasdienybė, be žygių, be prasmės, net imi abejoti, ar tu teisingai gyveni? Gal reiktų kitaip...“ Kitas lyg ir suranda — aiškų ir paprastą (tik nelabai ką išsprendžiantį) atsakymą: „...tavo pareiga — laikyti pasirinktos vėliavos kotą. Bet kaip laikyti jį tiesiai?... Va tada ir imi rūpintis asmeniniu darželiu. Jis naudingas ir valstybei, ir visuomenei. Jeigu mano daržiukas bus sutvarkytas, tvarkingai atrodys ir kažkuris didžiulės žemės kampelis...“

Taip jau ir vyksta: vieni tvarko savo daržiuką, puošia kažkurį valstybės ir žemės kampelį, kiti, karštesnieji ir mažiau nuosaikūs (o jaunimas dažniausiai toks), ardo tą savo daržiuką, ilgėdamiesi audrų ir uraganų, kai ramu.

Iš trijų aplanke debiutuojančių prozininkų labiausiai nutolęs nuo išoriškų visuomeninių problemų, kasdienybės triukšmo, buitiškumo, turintis ryškiausią subjektyvizmo pradą — R. Granauskas su savo apsakymų knyga „Medžių viršūnės“. Pastaraisiais metais mūsų jaunoji proza atgaivino lietuvišką kaimą, į kurį persikėlė amžina ir neišsemiama žmogaus egzistencijos problematika. Gal patį pirmąjį impulsą tam davė poezija (Alf. Maldonis, Just. Marcinkevičius), o viena iš anksčiausiųjų šios žemės tyrinėtojų jaunųjų tarpe tapo E. Mikulėnaitė, pirmaisiais savo apsakymais į tradicinį kaimo vaizdavimą įnešusi gilaus poetiško susimąstymo. Prisidėjo toks natūralus urbanizuotam žmogui gamtos ilgesys, savo ištakų ieškojimas joje, savęs įprasminimas gamtoje, prozininkus patraukė meninė šios atkastosios „aukso gyslos“ šviežuma... Jau atsiranda šioj „intelektualiai gamtinėje“ tendencijoje savi literatūriniai štampai ir „literatūriniai lavonai“, su kuo, man rodos, sėkmingai grumiasi J. Aputis, atkasdamas giliąsias gyvenimo šaknis ir vis dėlto neprarasdamas jo išoriško tikrumo ir sodrumo, nevengdamas epiškų elementų, neleisdamas sau ištirpti begaliniame, viską užtvindančiame egocentrizme.

Susipažindamas su R. Granausko rinkiniu „Medžių viršūnės“, sustodamas ties kiekvienu apsakymu atskirai, negali nepastebėti autoriaus sukurto pasaulio poetiško vientisumo. O tai kalba apie jauno prozininko gana aukštą meistriškumą.

Autorius, siekdamas giliųjų būties šaknų, pasirenka nedidelį, bet nuolat varijuojamą temų ir problemų ratą — vienatvė, meilė, jaunystė, mirtis — glaudžiame sąlytyje su gamta. Visi jo kūriniai, kaip bebūtų kiekvienas jų išbaigtas ir nušlifuotas savyje, susilieja įvientisą poetišką audinį, kuriame yra tik vienas gyvas veikiantis asmuo — autorius.

Rašytojas R. Granauskas puikiai valdo nuotaiką, jo kuriamas pasaulis turi ir filosofinę, ir poetinę prasmę, ir vis dėlto... Vis dėlto ši iš esmės labai kompaktiška ir išbaigta knyga, kurioje kiekvienas apsakymas, kiekvienas sakinys nušlifuoti ligi blizgesio, ligi tobulumo, stovi ant pavojingos ribos. Už tos ribos jau prasideda liūliuojanti ir migdanti grožybė, estetizavimas, pagaliau — nepasibaigiantis amžinojo rato kartojimasis. Bet jis neturi suktis toje pačioje plokštumoje. Įvaldęs kelių rūšių apibrėžtas nuotaikas, kelias žmogaus būsenas, kelis žmogaus ir pasaulio sąlyčio taškus, prozininkas juos be galo ir vis panašiai demonstruoja, tarsi vartytų prieš šviesą nušlifuotus brangakmenius. Tai nebe grumtynės su žodžiu ir pasauliu, o pasidavimas kažkokiai šiltai jo srovei. Bet niekas nenuneigs, jog tai gražu. Tobulai ritmišku sakinio skambėjimu, jo talpiu poetiškumu, veikiau poezijai, o ne prozai būdingomis metaforomis R. Granauskas kartais primena K. Paustovskio, J. Kazakovo stilių.

Nesinori ypatingai akcentuoti atskirų apsakymų, daugumas jų gražiai išbaigti — kaip vientisi lyriniai eilėraščiai — „Vėlinės“, „Muzikantai“, „Švelnumas“, „Žolė“... R. Granauskas — neabejotinai gabus prozininkas, pratęsęs poetiškai-filosofiškąją faunųjų prozos liniją, savo metu pradėtą S. Šaltenio, E. Mikulėnaitės, J. Apučio. Tiktai — ar ne paskutiniu sustojimu šioje trasoje reikėtų laikyti ligi blizgesio ištobulintus R. Granausko apsakymus? Atrodo, jau išmušė ir šios kryptties epigonų valanda...

Antrasis aplanko prozininkas — E. Kripaitis savo rinkinyje „Akimirkos“ nesiveržia taip atkakliai atsikąsti pažinimo medžio vaisiaus, nesijaučia stovįs būties rato centre... E. Kripaitis turi prieš save didžiulius neištirtus plotus — kaip senųjų amžių kapitonas, raižantis jūrą, pilną dar neatrastų salų. Jam atrištos rankos smelktis ir gilyn, ir platyn. E. Kripaičio plunksna darbuojasi viršutiniame gyvenimo sluogsnyje. Savo apsakymus jis apgyvendina simpatiškais, sveikais, nelabai komplikuotais žmonėmis, kurie moka džiaugtis meile, saulės šviesa, nuliūsti, kai darosi liūdna... Jie trokšta tikro gyvenimo, ieško savo vietos, nors jų reikalavimai, tam gyvenimui statomi,nėra perdaug dideli ir sudėtingi — tai problemos, kurias sprendžia daugumas žmonių, sprendžia kas dieną, kas valandą... Jo veikėjų apmąstymų, džiaugsmų, liūdesio priežastis ir objektas — ne pasaulis, o konkretūs artimi žmonės ir jų tarpusavio santykiai. E. Kripaičio apsakymų žmonės stebėtinai natūraliai įaugę ten, kur jiems ir dera būti, jie užima tiek vietos, kiek jiems skirta — kaip nugludinti kelio akmenys ar plytos sienoje.

Visus „Akimirkų“ herojus kankina lengva nostalgija — artimo žmogaus, tvirtumo, pastovumo — nes artinasi trisdešimtmetis. Žmonės labai reikalingi viens kito šilumos: vyrai — geros moters rankos, moterys — vyro tvirtumo. Paprastai ir išmintingai surėdytas pasaulis, kuriame sukasi „Akimirkų“ veikėjai.

Tuščiaviduris, nieko nepasakantis, iš neaiškią prasmę turinčių niuansų sulipdytas apsakymėlis „Tyla“, paviršutiniškas „Ilgas kelias“, padrika, palaida apysakaitė „Trumpą bobų vasarą“... Už tai pirmasis prozininko apsakymas — „Rūkas“ — liko jo paties nepralenktu E. Kripaičio kūrybos pavyzdžiu. Šilti ir tikri savo nesudėtinga psichologija, žmonių portretų ir santykių apčiuopiamumu, įtikinantys nuotaikos vibravimu apsakymai „Užuomarša“, „Audra“, „Liga“. Organiškai įsilieja į „Akimirkas“ pajūrio gamta, teikianti koloritą visam rinkiniui.

Šalia tramdomos R. Granausko prozos egzaltacijos ir lyrizmo, šalia ramios, šviesios ir nesudrumsčiamos „Akimirkų“ atmosferos V. Martinkaus kūryba atrodo itin prisisunkus gyvenimo aitrumo. Tai gerokai liūdnas ir drumzlinas pasaulis, kuriame plaka gyvos, žmogiškos širdys, jautrios skriaudai, neteisybei, purvui — ir kaip tik todėl taip dažnai trūkčiojančios, klumpančios ir patiriančios gyvenimo spiūvius. „Loterijos“ autorių tarsi liga kamuoja ir graužia atsakomybės jausmas už viską, kas dedasi su žmonėmis, o kai šie klumpa, jis stengiasi širdimi pajusti kažką daugiau, negu leidžia pamatyti išorinis fakto apvalkalas. Jei jau gyvenimas nelengvas, jei jis krečia žmogui išdaigas (loterija!), vienintelė galimybė — pasistengti žmogų suprasti. Prozininkas ne veltui cituoja Hemingvėjaus romano „Kam skamba varpas“ epigrafą, Džono Dono žodžius: „Žmogus — ne sala... kiekvienas žmogus — ištisas kontinentas...“, ir savo kūryboje V. Martinkus stengiasi prasismelkti į to kontinento vidų. Šia prasme programiškai nuskamba šiaipjau nelabai rinkiniui būdinga novelė-dialogas, dialogas tarp tėvo ir sūnaus („Kiekvienas žmogus — ištisas kontinentas“) apie karo ir pokario kartų santykius, apie žygdarbio turinį ir prasmę, žmogaus didumą ir nupuolimą.

V. Martinkų traukte traukia į „nusikaltimo ir bausmės“ karalystę. Jo novelių herojai lyg ir neperžengia šios karalystės sienų, bet balansuoja kažkur čia pat, antpavojingos ribos: neaiškūs draugai, išgertuvės ir pagirios, neaiškios moterys, muštynių pritvinkus atmosfera. Jam neduoda ramybės mintis, „kodėl taip lengva žmogui nuriedėti iki bedugnės krašto. Ne visada jam lemta kristi. Bet ar verta dėl to džiaugtis?“ Juk kažkas, panašus į tave, nukrenta?

V. Martinkaus novelių veiksmas, veikėjų psichologija, jų santykis su aplinka dažnai tarsi užtrintais, išsiliejusiais kontūrais, visuose smilksta kažkokia liūdno nerimo ugnis, sutramdyta ar išsiveržianti keistais išsišokimais. Ir net skaidriausia rinkinio novelė „Mergaitė, arba kodėl auga žolė“, kuri pradžioje savo gamtiškai lyrišku jaunystės kultu primena kažkurios R. Granausko kūrybos motyvus, tarsi „perplėšiama“ naujametinės orgijos prisiminimu, kada mergaitė praranda tikėjimą pasaulio švarumu — jos jaunoje sieloje atsirado pirmasis randas. Novelėje „Šiltos Tosės rankos“, slegiančioje bendrabučio buityje, pigiai bravūruojančių jaunuolių tarpe, toks pats, kaip jie, vaikinas atsibunda su maža šilta kibirkštėle širdyje — šiltų Tosės rankų prisiminimu. Jį džiugino tikėjimas, kad „kiekvienas žmogus gali rasti širdį, kuri jį supras ir niekada nepriekaištaus, jei paslysi painiuose gyvenimo vingiuose“. Bet pro bendrabučio langą jis pamatė Tosę, žingsniuojančią „rudenio kvepiančiu kiemu“ su kažkuo kitu...

V. Martinkus dažnai pernelyg pasiduoda buitiškam aprašinėjimui, buitiškų, per ilgai užsitęsiančių dialogų pynimui. Neginčytina, jog jo aprašymai dažnai turi tą skonį, kurį autorius ir nori išgauti — prislėgtumo, pilkumos, bet jaunas prozininkas neatsilaiko kartais nuo pagundos vien to „daryt literatūrą“. Novelės „Kodėl šaiposi laikrodis“, be įtikinančiai pilko pagirių ir neištikimybės ryto, be vaizdingo tuščių bonkų ir pelenų natiurmorto, prasmė lieka neaiški: ar tai tiktai vaizdelis, konstatavimas, jog „taip būna“, ar prozininkas bando prasiskverbti į menko tarnautojo pilką sieliūkštę, ar nori paprdyti, kokias vidines „kovas“ mes, žmonės, kasdieną pasmerkti atlaikyti?

Matyt, pats nujausdamas jo prozai gresianti buitiško aprašinėjimo pavojų, autorius metasi į kitą kraštutinumą — žūt būt stengiasi parodyti painius, narpliojamus ir neišnarpliojamus procesus, vykstančius žmogaus sąmonėje.

Perskaitęs V. Martinkaus novelių rinkinį „Loterija“, nenuneigsi, jog jaunas prozininkas užčiuopė savo vagą ir turi visas prielaidas toliau ją gilinti — atkakliai, nebijodamas klupti. Tai ryškiausias šių metų „Pirmosios knygos“ autorius.

Gražina Mareckaitė

laiškai

KALTINAMASIS AKTAS AKIRAČIAMS

(AKIRAČIAI aplamai)

Kai pasirodė pirmieji AKIRAČIŲ numeriai, daug kas juos pasitiko su nepasitikėjimu ir skepticizmu. Kai kas net ir su piktumu: to dar bereikėjo, dar daugiau leidinių, koks tikslas, koks reikalas?... Vieni liūdėjo, kad žurnalas nėra visai punktualus, kiti beveik džiaugėsi nesulaukę naujo numerio — gal pasimirė, nelabasis, ir tiek...

Sovietinėje lietuviškoje orbitoje, iš karto buvo lyg ir džiaugiamasi AKIRAČIŲ sulaukus, bet su kiekvienu numeriu tas džiaugsmas vis mažėjo, o dabar jau nebevengiama atvirai smerkti, kad tai dar vieno buržuazinių reakcionierių organo esama. Tuo tarpu mūsiškiame egzilyje, dar vis įvairių visokiausių nuomonių girdima. Vieniems, tai lietuviškos naujosios kairės leidinio esama, kitiems prokomunistinis laikraštis ir viskas, dar kitiems — panašus į esamus mūsų leidinius, tad, esą, turinys irgi mažai kuo skiriasi nuo esamų laikraščių, tad, kam reikėję prisidėti prie lietuviškosios periodikos infliacijos. Bet yra ir visai nuoširdžiai besidžiaugiančių, kad AKIRAČIAI jau virš metų laiko ištęsi ir nesimato jokių simptomų, kad, vieną dieną, ims ir sustos jų egzistencija.

Tad, praėjus jau kuriam laikui, bandykime bent trumpomis pasvarstyti, ar „Akiračiai" įnešė ką nors naujo, ką nors pozityvaus visoje lietuviškos išeivijos raštijoje? Gal čia ir bus įvairių nuomonių, bet gal dauguma sutiks, kad kiekvienu atveju, kiekvienu nauju numeriu, *AKIRAČIAI* tikrai bandė, stengėsi praplėsti mūsų skaitančiosios visuomenės akiračius. Vieni tai supras kaip komplimentą, kitiems tai skambės pasmerkimu. Iš visos eilės nuolatinių spaudos bendradarbių jau nekartą teko girdėti, kad AKIRAČIAMS pasirodžius, kažkaip „apminkštėjo" ir visi kiti mūsų laikraščiai. Atsiet, lengviau pravesti net ir tokius straipsnius, tokias mintis, kurias, deja, anksčiau būdavo labai sunku įpiršti. Čia nėra koks kaltinimas kitų laikraščių redaktoriams. Ne. Yra visa eilė aplinkybių ir priežasčių (kartais leidėjų, kartais vienų ar kitų grupių spaudimas), kad redaktoriai, nors ir turėdami pačius geriausius norus ir pilną žurnalistinę nuovoką, yra priversti skaitytis su tų balsais, kurie, kitą kartą gal ir nevisai sąmoningai, siekia varžyti mūsų spaudos turinį. Čia nėra šio autoriaus koks nors išsigalvojimas, bet šios vasaros metu asmeniškai girdėtos nuomonės iš kai kurių mūsų redakcijų personalo narių...

Yra pavojus ir AKIRAČIAMS. Tai, rašančiojo nuomone, lyg ir nenoras skaitytis su esamos rimtos kritikos balsais. Atrodytų, lyg akiratininkų tarpe esama tam tikros tendencijos laikyti save aukščiau visų, aukščiau betkurios kritikos ribų. Tai visai nepageidaujamas galvojimas, siaurinąs AKIRAČIŲ tikslą. Bet, turime pripažinti, kad ir su klaidomis, su netikslumais, gal net su kai kuriais nuslydimais, AKIRAČIAI yra reikšmingas iššūkis mūsų šios dienos informacijos lygiui, kuris (jau yra tam davinių) jau matomai pradeda kilti. Tai malonus reiškinys. Atsieit, AKIRAČIAI atlieka savąją užsibrėžtą misiją. Bet ji dar nebaigta, tad ir akiratininkai turėtų dėti visas pastangas kiek galint ilgiau išlaikyti, kelti, tobulinti, plėsti (turinio prasme) AKIRAČIUS. Jei rezultatai matomi, tad ir padėtos pastangos pilnai pateisinamos. Nesvarbu, kad vieni, kaip jau minėta, AKIRAČIUS puola, kiti jais žavisi, bet, svarbiausia, kad AKIRAČIAI yra toleruojami, pripažįstami ir radę savąją vietą išeivijos lietuviškoje periodikoje. Tai, juk ir svarbiausia! Ir po šių visų teigimų, kaltinamojo akto teigimai nesikeičia: esate kalti už praplėtimą akiračių!

Detroit — Al. Astašaitis

Pageidaučiau, jeigu Jūsų redakcijos išgalės, skirti daugiau vietos laikraštyje dabarties lietuvių (Lietuvoje ir užsienyje) ir pasauliniam *dabarties* menui, mokslui, muzikai, poezijai, prozai, šokiui, kinui ir ypač jaunimo priešiškų idėjų gvildenimui.

Carnegie, Vic., Australija
Adolfas Vaičaitis

MASKVA REMIA MŪSŲ VEIKSNIUS

1969 / 14 nr., Tautinė vienybė ir savižudybė ir Pokalbis su Hermanu.

Daug karčios tiesos pasakyta mūsų politiniam „establishmentui" ir mūsų „laisvajai" spaudai praeitame *Akiračių* vedamajame — Tautinė vienybė ir savižudybė. Sunku su ta kritika nesutikti. Labai gerai, kad šalia mūsų „establishmento" kritikos yra nurodytos ir pozityvios alternatyvos. „Yra, tačiau, kita tautinės vienybės politika. Kuri neskaldo, bet jungia, kuri nedraudžia, o skatina. Labai jį paprasta". Tačiau siūloma kultūrinio bendravimo programa su Lietuva ir jos žmonėmis *nėra* nei „labai paprasta", nei lengvai vykdoma, kaip editoriale sakoma. Imkime, pavyzdžiui, vieną iš nesudėtingiausių konkrečių vedamojo pasiūlymų: svečiui iš Lietuvos „grįžtant namo, padovanok jam lietuvišką knygą". Bet ir tai yra nelengvas ir rizikingas reikalas. Galėčiau suminėti kelis atvėjus, kai grįžtančiam į Lietuvą žmogui duodamas kultūrinis žurnalas ar knyga sukėlė sutrikimą, beveik baimę. Kodėl? Tame pačiame *Akiračių* numeryje Artūras Hermanas, praktiškai vykdęs siūlomą kultūrinį bendravimą, atsako į šį klausimą ir nurodo kitus bendravimo sunkumus. „Norėjome nuvežti ir padovanoti egzilų kultūrinės spaudos, bet buvo aiškiai pasakyta, kad žurnalų ir laikraščių negalima pasiimti. Prašėme, kad Vilniuje būtume apgyvendinti studentų bendrabutyje. Paaiškino, kad tai praktiškai neįmanoma... Pageidavome, kad mums sudarytų sąlygas aplankyti savo gimines... Mums paaiškino, kad dabar veikiantieji sovietų įstatymai tai neleidžia".

Matomai, — ne tik mūsų veiksniai ir Clevelando rezoliucijos yra prieš kultūrinį bendravimą su Lietuvos žmonėmis. Nors skamba paradoksiškai, praktikoje sovietinis „establishmentas" Maskvoje ir jo „aparačikai" Vilniuje remia mūsų veiksnių reakcinionieriškas pozicijas, įvairiausiais būdais trukdydami išeivių bendravimą su Lietuva. Kultūrinio bendravimo šalininkams, šį atžagareivišką ir antihumanišką Maskvos ir mūsų veiksnių sandėrį reikėtų plačiau panagrinėti ir išaiškinti. Tuomet gal galėsime tikėtis, kad sovietinis antibendravimo politikos de facto sąjungininkas susigės savo reakcionieriškumo, panaikins „embargo" lietuviškoms knygoms iš užsienio, leis užsienio lietuviams studijuoti lituanistiką ir meną Vilniuje, išleis lietuvių studentiją pasisvečiuoti pas užsienio lietuvius ir t. t.... Kol sovietinis „establishmentas" bendravimo atveju eis ranka rankon su mūsų veiksniais, kultūrinis bendravimas su Lietuva bus sunkus. Įdomu, ką šiuo klausimu galvoja kiti skaitytojai ir *Akiračių* redakcija?

Čikaga — R. Tautrimas

ADMINISTRACINĖ ŠIRDGĖLA

(1969/10 nr., V. Šliogerio str. Spauda kenkia lietuvybei ir laikraštis aplamai)

Maloniai prašau man sulaikyti AKIRAČIŲ mėnraščio siuntinėjimą nuo šio laiško gavimo datos dėl sekančių priežasčių:

1. Jau sukako vieneri metai nuo Jūsų nutylėjimo į du mano laiškus (iš 1968. XI.4 ir 22 d. d.), kuriuose buvau patalpinęs po dolerį (viso: 2 dol.) *ATSAKYMO IŠLAIDOMS* (ne: prenumeratai!), norėdamas sužinoti kam tapau skolingas bei dėkingas už AKIRAČIŲ užsakymą, ir kiek pinigų papildomai prisiųsti norint mėnraštį gauti oro paštu?

2. Vietoj atsakymo gavau oficialų paraginimą dar ir kitam (*METMENŲ*) leidiniui užsisakyti, kuriam, žinoma, neparodžiau dėmesio ne dėl antipatijos, o dėl nesuprantamos arogancijos mano asmens atžvilgiu!

3. Turiu rimtų suabejojimų, kad vykdytumėt atviro žodžio linkmę!

4. Atsiskaitymą su AKIRAČIŲ administracija sutiko atlikti šv. Kazimiero Pas. Teisėms Apginti K-to Pirmininkas Algis A. Regis. Jam ir įteikite mano vardu išrašytą kvitą už iki šiol man pasiųstus mėnraščio numerius!

Už atsiskaitymą Jums iš anksto dėkingas ir, taipgi, Jūsų linkmei pasisekimo linkįs (Pagal posakį: nėra to blogo, kas neišeitų į gera):

Jonas Kaseliūnas

P.S. AKIRAČIŲ kolektyvas, nėra abejonės, žinojo, kad mums reikia atviro žodžio periodikos. Tais žodžiais pataikėte į jautrią vietą, tačiau per anksti išėjote viešumon su savo įsivaizduojamos širdgėlos išliejimu. Tikresnis kelias buvo: spausdinti vien tik kitų prisiųstus rašinėlius, patiems pasilaikant tik korektorių bei gramatikos klaidų ištaisinėtojų pareigas, ypač turint omeny mūsų jaunimą, kuris turi sveiko galvojimo, bet jau nepajėgūs taisyklingai išsireikšti.

Tuo reikalu ypač taiklių pastabų paduoda V. Šliogeris, kurio straipsnį *Spauda kenkia lietuvybei* (Žr. AKIRAČIAI, nr. 6 iš š. m. birželio mėn.). Pasekite juo-mi!

J. K.

atgarsiai

DŽENTELMENIŠKUMO BEIEŠKANT

(AKIRAČIAI aplamai)

Kai matai AKIRAČIUOSE po straipsniu tikrą pavardę, tai jau gerai. Žinai, kas už mintis ir faktus atsako. Nenustembi, kai užtinki ir nepasirašytą straipsnį, nes žinai, kad tai eina redakcijos vardu. Tačiau blogiai, kai matai slapyvardę ar inicialus, pagal kuriuos negali atpažinti autoriaus. AKIRAČIUOSE tokių straipsnių daug. Ir juo tolyn, juo blogiau: slapukų skaičius vis daugėja.

Sakykit, kada mes, pagaliau, užbaigsime tą anais caristinės Rusijos spaudos persekiojimo laikais įvestą tradiciją? Tada lietuviškų laikraščių bendradarbiai negalėjo pasirodyti su savo tikra pavarde. Tada grėsė Sibiras ar kalėjimas, bet ko slapukai AKIRAČIUOSE dabar bijo? Kodėl jie bijo parodyti savo veidą? Juk jokių žandarų čia neturime. Juk dėl savo nuomonės pareiškimo išeivių lietuviškoje spaudoje negalima pakenkti nei duoną duodančiam užsiėmimui, nei savo karjerai, kas tokias kur siekia.

Slapukų buvimas AKIRAČIUOSE yra nesuderinamas ir su kiekvieno numerio antraštėje skelbiamu pagrindiniu žurnalo bruožu — „atviro žodžio mėnraštis". Koks gali būti atvirumas ten, kur vengiama parašyti savo vardą? Atvirumas yra džentelmeniškumo dalis. Kur jo nėra, ten sėjamas įtarinėjimas, abejingumas, faktų iškraipymas ar net melas. Kur ne kur, bet jau leidinyje, kuris save vadina atviro žodžio tribūna, slapukų susitelkimas tai jau tikras paradoksas.

Varpo redaktorius A. Kučys 1969 m. 9 nr. straipsnyje *Sekant Akiračius.*

POLEMIKA ĮVAIRIOMIS KŪNO DALIMIS

(1969/10 nr., Žvilgsniai iš aukšto)

Paprašius konkrečiai išryškinti *Vienybės* ir jo laikraštuko skirtumą, daktaras surimtėjo. „Ką čia Tamsta spiriesi. Visai palyginimo negali būti. Kaip čia gali visai apie tai kultūringai kalbėti. Žinai, man ir mano draugams negalima *Vienybės* skaityti, gali ir mus įtarti rusofiliškumu, o, be to, nenorime užsikrėsti visokiais girnakaliais ir kitomis nemokšomis. O be to, kiti gali ir sakyti, jog mes imame išminties iš *Vienybės*. To niekada nebuvo ir nebus. Mes pirmieji atsukome ne tik veidą, bet ir kitas kūno dalis į Lietuvą ir neduosime niekam iš mūsų tai paveržti. Mums priklauso visokeriopi nuopelnai. Kadangi daugumas mūsų skautai, tai esam praktiški žmonės ir nenorime, kad kas nors atsistotų ant kelio. Visus nupūtėme ar dar nupūsime."

„Naujai pasaulį atstatysim, kas buvo niekas tas bus viskuo", — pradėjo su uždegimu deklamuoti daktaras ir įpuolė į ekstaziją: „Lai gyvuoja mūsų įkvėpėjas Birbingilų kunigaikštis dail. Mikšys, kurį įstatysime mūsų atstovu į Vliką, lai gyvuoja komunizmas antikomunizme, lai gyvuoja nesulaikoma intelektualų dvasioje vienybė, šalin rusofilai iš Amerikos, įspirt visiems į užpakalį, išmest..."

Žibinto Kiškio vardu pasirašęs drąsus *Vienybės* bendradarbis tariamam pasikalbėjime su dr. Rrr., *Siaurų akiračių* redaktorium *Vienybės* gruodžio 5 numeryje.

POKALBIS SU MARIUM KATILIŠKIU IR LIŪNE SUTEMA

GRĮŽTA IŠEIVIAI SU LYDRAŠTĖLIAIS

Mus apsupa Klovos „Pilėnai". Didingi, rūsčiai ir kartu skaidriai, pagaunančiai... „Aš papuošiu žirgo galvą pinavijom..." Paskui žemaitiškai skaito Kazys Saja... Paskui — Janina Degutytė... — Kaip vertinate literatūrą, šiandien kuriamą gimtajame krašte?

LIŪNĖ SUTEMA: Neįsivaizduoju, kad šiandien savo rašytojus ar menininkus dar galėtumėm skirstyti į „tuos" ar „anuos". Jie yra tokie, kokie yra savo kūryba. Visi mums be galo reikalingi... Yra poezija: tu ją skaitai, jos klausaisi ir... arba ją priimi arba nepriimi. Apie kitokias klasifikacijas, ypač šiandienos diktuojamas, kalbėti būtų žaliuojanti nesąmonė. Man poezija yra savaime suprantamas dalykas: arba ji yra, arba jos iš viso nėra...

MARIUS KATILIŠKIS: Kad Sluckis geras rašytojas, niekas turbūt nesiaiškina. Taipogi geras ir Avyžius. Ne mums pasakyti, kuris pranašesnis. Pasisakys jie patys. Dabartinis Avyžiaus užmojus man kažkodėl primena Šolochovo mėginimą nupiešti epochą, nelyginant, „Karas ir taika". Kas pavyko Leonui Tolstojui, mes žinome nepavyko Mykolui Šolochovui, nors epocha verta dėmesio. Gali ir bičiuliui Avyžiui nepasisekti, tik, žinoma, nieks dėl to jo neturės barti. Vertinu Kašauską. Skaitai ir žinai, kad skaitai tikrą autorių. Nepatinka man, kai Avyžius romano tekste cituoja Jono Aisčio posmus lyg savo, pavardės neminėdamas. Tame pačiame *Pergalės* numeryje Jonas Aputis savo novelei motto paima frazę iš Liūnės Sutemos eilėraščio, irgi autorės neminėdamas.

— Yra nuomonių, kad šiandien poetai gimtajame krašte imituoja emigrantų, specifiškai — žemininkų poeziją...

LIŪNĖ SUTEMA: Kai kurie — gal būt... Va, štai Jono Jakšto eilėraščiai iš naujojo *Pergalės* numerio. *(Skaito)* ... „Atmintis". Šitas eilėraštis tai jau tikras Bradūnas. Bet ir jį skaitydama galvojau, kad, kaip anas sakė, gal būt „idėjos skraido ore" ...Taigi visi vienodai gali jas naudot... Vistiek dar nedrįsčiau sakyt, kad Jakštas yra Bradūno įtakojamas. O jeigu ir būtų — tas nieko nepakeičia. Klausimas lieka tas pats: ar yra poezija ar ne.

Plokštelėje Janina Degutytė skaito savo poeziją: „Matute", „Bėkit, bareliai", „Neringos pušys"...

LIŪNĖ SUTEMA: Paklausyk, kaip ji skaito. Kartais ramiai, o kartais su tokia vos apvaldoma įtampa, atrodo, beveik isteriškai... Man labai gera jos klausytis... Degutytės poezija yra absoliučiai asmeninė, su nieku nesurišta, tik su pačia savimi... Įtakų aš joje neieškau... Kartais man net nebėra klausimo ar artima ar svetima, bet kad yra įdomu, kad pririša...

Kalba nukrypsta į pasaulinę literatūrą, šių metų Nobelio premijos paskyrimą Samueliui Beckettui...

MARIUS KATILIŠKIS: Becketą žinojau. Tik nepagalvojau, kad jis bus apdovanotas Nobeliu. Liūto Mockūno verstą „Paskutinį Kropo įrašymą", aktorės Nijolės Martinaitytės paprašytas, aplyginau lietuviškai. Su tomis premijomis visuomet turime staigmenų... Gal dėl to, kad nė Dostojevskio, nė Tolstojaus nebėra... Man patsai didžiausias vardas, dar mano atminime, buvo Hamsunas. Niekad jo neišsiginsiu. Kad atsirastų dar bent vienas toks... Nei Miguel Unamuno, nei Nikos Kazancakis nebuvo pakviesti Švedijon, nors ten buvo kviečiamas... Čiurčilis. Niekas nekvietė nė Vinco Krėvės... Ir bendrai, pabaltiečiams skandinavų akademikai nėra palankūs: savo (danų, norvegų, švedų) visus antraeilius rašytojus apdovanoję, jie šnairavo net į suomius. Jei ne suomių-rusų karas, tai ir „Siljos" autorius Sillanpė tos premijos nebūtų gavęs. Vis mat politikėlė...

— Kalbant apie rusus, jie, atrodo, šiandien būtinai bando atsikratyti savo geriausių rašytojų. Atsikratė Pasternako, atsikratys ir Solženicino... Tačiau tuo atsikratymu fakto vistiek nepakeisi: jie kaip buvo, taip ir liks rusų, o ne kokių totorių ar turkų rašytojais...

Grįžtame vėl prie lietuvių literatūros. Kalbame apie emigrantų rašytojų kūrybos sugrįžimą į gimtąjį kraštą, tokį lėtą ir labai dar negausų: Algimanto Mackaus, Jurgio Baltrušaičio, Fausto Kiršos ar Jono Meko eilėraščius „Poezijos pavasario" metraščiuose, Kosto Ostrausko dramą „Žaliojoj lankelėj" žurnale Pergalė, *paties M. Katiliškio noveles* Gimtajame krašte, Literatūroje ir mene *ar* Kultūros baruose.

MARIUS KATILIŠKIS: Kad spausdina, tai gerai... Kiekvienas rašytojas juk, manau, rašė visiems lietuviams, o ne vien tik emigrantų saujelei...Mano „Miškais ateina ruduo" regis bus išleista Lietuvoje. Taip drįstu manyti, nes vieną egzempliorių jau gavau oro paštu. Tiražas — 25,000 egzempliorių! Kaina — 87 kapeikos... Taigi, pasakytum, mano knyga nė rublio neverta... Bet gal ten tas rublis toks didelis?... Knyga išleista gerai... Čia ją išleidusiai Terros leidyklai tikrai gėdos nedaro... Kol kas dar neskaičiau — tik perverčiau...

Bet, kada antologijoje „Graži tu mano brangi tėvyne" buvo sudėta apie keturiasdešimties išeivijos rašytojų kūrybos pavyzdžių, spaudoje juk pasigirdo ir nepasitenkinimą išreiškiančių balsų...

MARIUS KATILIŠKIS: Nepasitenkinimą sukėlė nebent neatsiklausimas ar blogas parinkimas... Esmėje, manau, nė J. Aistis, nė B. Brazdžionis pačiu savo kūrybos spausdinimo gimtajame krašte faktu nesipiktina. Būtų kitas dalykas, jeigu iš čionykščių autorių kūrybos kas nors ten krašte darytų biznį, taigi, bandytų pasipelnyti... To nėra. Yra tik etikos klausimas.

LIŪNĖ SUTEMA: Man smagu, kad šiandien Lietuvoje skaito Algimanto Mackaus poeziją. Skaito ir, tikriausiai, mažai ką supranta. Ir tai nenuostabu. Pats žinai, kad tik nedaugelis mūsų čia gyvenančių ir iki jautriausio pulsavimo pažįstančių tą gyvenimą, apie kurį Algimantas Mackus kalbėjo, dar daugiau — būdami patys to gyvenimo dalimi, tik nedaugelis surado aną slaptažodį, kurį ištarus, jo poezija atsiveria. Tik liūdnai pikta, kad Algimantas Mackus, banaliai kalbant, grįžo, kai jo nebebuvo. Atrodė, kad tik tokia kaina žmonės Lietuvoje tegali susipažinti su svetur gyvenančių lietuvių rašytoju — kad tai vienintelė sąlyga... Bet, kaip žinai, po ano įvykio, laiks nuo laiko pradėjo ir gyvieji pasirodyti tenykštės spaudos puslapiuose savo kūryba, nors kartais ir su gerokai sudramatintais, supoetintais ir užuojautos pilnais lydraštėliais. Tačiau tai nesvarbu. Esu tikra, kad tie, kurie skaito, savo dėmesį skiria šitų žmonių kūrybai ir iš jos susidaro savo nuomonę ir išvadas...

Kalbame apie šiame krašte gimusį lietuvišką jaunimą. Liūnė Sutema yra Lemonto šeštadieninės lituanistinės mokyklos mokytoja. Todėl nenuostabu, kad užkliūname ir vadovėlius, tarp jų ir „Rūtelę", ir Kosto Kubilinsko eilėraščių sukeltas kontraversijas spaudoje.

LIŪNĖ SUTEMA: Kostas Kubilinskas buvo vienas iš geriausių mūsų vaikų literatūros rašytojų. Tokių mums šiandien labai reikia. Tokių visada nedaug turėjome. Aš jį skaitau, mano vaikai skaito. Patinka ir man, ir jiems. Neseniai buvome vakare, kur Danutei Brazytei buvo įteikta jaunimo literatūros premija už apysaką „Mieste nesaugu". Mano duktė labai ja susidomėjo. Patraukė ji ir mane. Kada literatūra yra literatūra — ji žavi ir traukia. Ji padės mums lietuviais išlikt. Kol bus literatūros, kuri domina, ir žmonių, kurie ja domisi, tol turėsime Lietuvą savyje... Ir Kubilinskas ir Brazytė, atrodo, supranta ir vaikų, ir jaunuolių dvasią. Abu jie siekia vieno: kad tie jaunuoliai išliktų lietuviais. Visa kita — nesvarbu. Pirmiausia reikia jaunimą palenkti lietuviškam galvojimui... Tegul jie tik skaito, klauso, jaučia...

Ar galvojate į savo gimtąjį kraštą grįžti?

LIŪNĖ SUTEMA: Ne, negalvoju. Jausčiausi tenai nei kiek nemažiau svetima, negu čia. Gal net svetimesnė. Nei atsiminimais, nei muziejuje juk negyvensi. O bet kokiems prisitaikymams, kuriais netikiu, esu beveik patetiškai negabi ir nelanksti ...Bet jie, gimtojo krašto rašytojai, yra ten. Jie kalba ir galvoja taip, kaip ten yra. Ir tai jų reikalas. Jeigu tai, ką jie rašo, yra literatūra, tai mes ją čia taip ir turim priimti. Jeigu norim, kad išliktų Lietuva, kad išliktų jos literatūra, kitaip galvoti ne negalim. Pagrindas yra ir liks ten. Kai pagalvoji, kaip jie ten mušasi dėl kiekvieno žodžio, už kiekvieną žodį, tai teturime trokšte trokšti, kad ta literatūra ten būtų stipri... Kaip mes čia, taip ir jie gimtajame krašte, ieško savo pavidalo... Ieško savo pavidalo žodyje. Ieškau ir aš. Į mane įeina viskas, kas paliečia tave, mane ir mus visus. Aš stengiuosi išsakyti ne tik save, bet ir laiką, ir aplinką, ir amžių, ir tave... Kiek tu mano eilėraštyje rasi savęs, gal tik tiek jis tau ir bus svarbus ir įdomus. O aš tenykštėje poezijoje jau kai kur randu save... Save kaip žmogų, šioj dienoj, šiame laike. Ar aš grįšiu? Grįžtu su kiekvienu eilėraščiu, tik tegul muitinės valdininkai nebūna perdaug priekabūs ir stropūs... Teturiu svetimšalio pažymėjimą ir seną, nepratęstą lietuvišką pasą...

Lemont, Illinois, JAV lapkrityje, 1969

VYT. KAZAKEVIČIAUS ABEJONĖS

K. Bradūno redaguojamas „Draugo" kultūrinis priedas, anotuodamas septynioliktą „Metmenų" numerį, užkliuvo už recenzijos apie „Poezijos pavasarį". Anotacijos autorius (nepasirašęs) metė į šalį informacinį užsimojimą (kuris retai ir apsieina be recenzinio pobūdžio vertinimų) ir išvystė visai atskirą, poleminę temą. Jam, mat, nepatiko, kad „Metmenų" recenzentas radęs jaunų Lietuvos poetų kūryboje naujovių: „Atseit, sakoma, kaip mėgstama kalbėti ir Lietuvoje, kad tenykščiai jaunieji poetai lyg ir atradę kažką naujo, ko nebuvo mūsų poezijoje lig šiol". „Draugas" nepripažįsta jaunųjų Lietuvos poetų kūrybos naujumo, nes tas naujumas atsiradęs tik... „žemininkų" dėka, t.y. juos kopijuojant: „Neabejotina, kad šiandieniniai Lietuvos jaunieji yra stiprioje ankstesniųjų žemininkų įtakoje ir ligi šiol nežinomo neatradę". Vadinas, visą naujumą lietuviškai poezijai „žemininkai" suteikę prieš dvidešimt metų, o per tą laiką Lietuvos poezija tik ieškojusi ir siekusi jų kūrybos dvasios.

Kad tai „įrodytų", nežinomasis anotacijos autorius cituoja M. Martinaičio „Kuprelę" ir K. Bradūno „Kelionę", laikydamas galimu surasti „tos pačios spalvos, to paties pasakiško pasaulio ir tos pačios konstrukcinės eilėraščio formos poeziją". Toks mechaniškas „įrodymo" būdas yra labai spekuliatyvus ir abejotinas, nes jau gana daug galima rasti gausiame poezijos lobyne ir didesnių vidinių ar išorinių kūrybos panašumų, bet niekada tai nepagrindžia teisės vieno eilėraščio autoriui būti „novatorium", o kitam — jo „kopijuotoju".

Perdaug lengvai ir karštai imtasi piršti savo „misiją" ten, kur ji visai nepagrįsta. Prie visos pagarbos tikriesiems kūrybiniams „žemininku" laimėjimams, geriausiems, giliai savitiems jų poezijos pavyzdžiams, tokia pretenzija nereali: „Žemės" almanachas neturėjo progos ir negalėjo tapti įtakingu jaunųjų mūsų poetų kūrybiniam-idėjiniam auklėjimui. Tiesiog jis per toli buvo nuo tos poetinės mokyklos, kurią ėjo Lietuvos poezija...

Pergalės 1969 m. 12 nr. apžvalginiame straipsnyje *Nepagrįstas savo „misijos" piršimas.*